

**TÜRKİYE’DE SEÇİLMİŞ KAMU HARCAMALARI İLE
MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİ:
YAPISAL EŞİTLİK MODELİ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tezi
Maliye Anabilim Dalı**

Emrah NOYAN

Danışman: Doç. Dr. Aylin İDİKUT ÖZPENÇE

**Ocak 2022
DENİZLİ**

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Emrah NOYAN

ÖN SÖZ

Doktora tez çalışmam boyunca şahsımdan desteğini esirgemeyen, her zaman doğruyu ve iyiyi öğretmeyi hedefleyen, akademik ve sosyal hayata dair deneyimleri ile yol gösterici olan, akademik duruşuyla örnek aldığım saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Aylin İDİKUT ÖZPENÇE'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Doktora tez çalışmama fikirleri ile katkı sağlayan ve ekonomi alanında bilgileri ve deneyimleri ile yol gösteren kıymetli hocam Prof. Dr. Özay ÖZPENÇE'ye teşekkürlerimi sunarım. Hayatımın her anında maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen kıymetli dostlarıma teşekkür ederim. Eğitim hayatımın başlangıcına bilgileri ve deneyimleri ile katkı sağlayan ve temel eğitimimi donanımlı bir şekilde tamamlamamı sağlayan ilkokul öğretmenim Bekir ERDOĞAN'a ve tüm eğitim hayatımda katkı sağlayan değerli hocalarıma teşekkür ederim.

Son olarak varlığıyla hayatıma anlam katan, hayatımın her anında yanımda olan, bu yoğun çalışma sürecinde desteğini hiç esirgemeyen sevgili eşim Cansu BAŞKAN NOYAN'a ve doğduğu andan itibaren motivasyonumun ve başarılarımın kaynağı olan oğlum Metehan NOYAN'a sonsuz teşekkürler.

ÖZET

TÜRKİYE'DE SEÇİLMİŞ KAMU HARCAMALARI İLE MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİ: YAPISAL EŞİTLİK MODELİ

NOYAN, Emrah

Doktora Tezi

Maliye ABD

Maliye Doktora Programı

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Aylin İDİKUT ÖZPENÇE

Ocak 2022, x+149 Sayfa

Piyasa başarısızlıkları, kamu kesiminin ekonomi politikaları üzerinde mevcudiyetini tahsis, bölüşüm ve istikrar amaçları için haklı ve zorunlu kılmış olsa da kamu harcama politikaları bu amaçlardan sapmalar meydana getirmektedir. Sapmaların sebeplerinden biri diğer değişkenlerin sabit olduğu varsayımdır. Ekonomi politikalarında genelgeçer kuralların uygulanması aynı sonuçların elde edileceği anlamına gelmemektir. Dahası yapılan analizlerde kullanılan makroekonomik değişkenler birbirlerini etkilemektedir. Kamu harcamalarının optimizasyonunda bu değişkenlerin diğerlerine ve karşılıklı olarak birbirlerine olan etkileşiminin göz ardı edilmesi, ekonomi politikalarında tahmin edilemeyen sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Çalışma temelde kamu harcamalarının optimize edilmesinde yaşanan bu sorununun çözümüne odaklanarak literatürdeki eksikliği gidermeyi amaçlamıştır. Bu amaca istinaden çalışmada seçilmiş bir takım kamu harcamaları ile ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik, cari açık, gelir dağılımı ve dış borç stoku değişkenleri arasındaki teorik ilişki aktarıldıktan sonra wavelet coherence analizi ve yapısal eşitlik modellemesine yer verilmiştir. Wavelet coherence analizi yapısal eşitlik modelinin temel varsayımı olan değişkenler arasındaki ilişkinin ispatı için yapılmıştır. Wavelet coherence analizinde toplam kamu harcamalarının makroekonomik değişkenlerle ilişkisi incelenirken, yapısal eşitlik modellemesinde fonksiyonel kamu harcama bileşenlerinin makroekonomik değişkenlerle ilişkisi analiz edilmiştir.

Karmaşık denklemlere izin veren bu yöntem ile ekonomi biliminin varsayımı olan diğer değişkenler sabittir kuralı ihlal edilerek fonksiyonel kamu harcamalarının makroekonomik değişkenlere etki katsayıları tespit edilmiştir. Dahası makroekonomik değişkenlerin birbirleri ile etkileşimi de tespit edilerek fonksiyonel kamu harcamalarının ve toplam kamu harcamalarının hedeflenen makroekonomik değişkene net etkisi hesaplanabilir hale gelmiş ve elde edilen bulgular derlenerek Türkiye açısından net etki katsayıları çalışmada sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kamu harcamaları, Makroekonomik değişkenler, Wavelet coherence analizi, Yapısal eşitlik modeli.

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN SELECTED PUBLIC EXPENDITURES AND MACROECONOMIC VARIABLES IN TURKEY: THE STRUCTURAL EQUALITY MODEL

Noyan, Emrah

Doktoral Thesis

Department of Public Finance

Public Finance Doctoral Program

Adviser of Thesis: Doç. Dr. Aylin İDİKUT ÖZPENÇE

January 2022, x+149 Pages

Although market failures have made the presence of the public sector on economic policies justified and necessary for the purposes of allocation, distribution and stability, public expenditure policies create deviations from these goals. One of the reasons for the deviations is the assumption that other variables are constant. The application of general rules in economic policies does not mean that the same results will be obtained. Moreover, the macroeconomic variables used in the analyzes affect each other. Ignoring the interaction of these variables with other variables and each other in the optimization of public expenditures may cause unpredictable results in economic policies.

The study basically aimed to eliminate the deficiency in the literature by focusing on the solution of this problem experienced in optimizing public expenditures. For this purpose, after the theoretical relationship between a selected set of public expenditures and economic growth, inflation, unemployment, current account deficit, income distribution and external debt stock variables, wavelet coherence analysis and structural equation modeling are included. Wavelet coherence analysis was performed to prove the relationship between variables, which is the basic assumption of the structural equation model. While the relationship between total public expenditures and macroeconomic variables was analyzed in the wavelet coherence analysis, the relationship between the functional public expenditure components and macroeconomic variables was analyzed in the structural equation modeling.

With this method, which allows complex equations, the effect coefficients of functional public expenditures on macroeconomic variables are determined by violating the rule that other variables are constant, which is the assumption of economics. Moreover, the interaction of macroeconomic variables with each other was determined, and the net effect of functional public expenditures and total public expenditures on the targeted macroeconomic variable could be calculated. The obtained findings were compiled and the net effect coefficients for Turkey were presented in the study.

Keywords: Public expenditures, Macroeconomic variables, Wavelet coherence analysis, Structural equation model.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	i
BİLİMSEL ETİK SAYFASI	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	viii
TABLolar DİZİNİ	ix
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİYE MÜDAHALE ARACI OLARAK KAMU HARCAMALARI

1.1. Kamu Harcamalarına Genel Bir Bakış	5
1.1.1. Kamu Harcamalarının Gerekçeleri	6
1.1.1.1. Piyasa Başarısızlıkları	7
1.1.1.2. Makro Etkinsizlikler.....	18
1.1.1.3. Devlete Bakış Açısındaki Değişim	24
1.1.2. Kamu Harcamalarının Boyutu: Artış Gerekçeleri.....	26
1.1.3. İktisadi Doktrinlerde Kamu Harcamaları.....	28
1.1.3.1. Klasik İktisat ve Kamu Harcamaları	28
1.1.3.2. Keynesyen İktisat ve Kamu Harcamaları.....	30
1.1.3.3. Neo-Liberal Akımlar ve Kamu Harcamaları.....	33
1.2. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması Gerekliliği.....	35
1.2.1. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılmasının Gerekçeleri ve Gelişimi	36
1.2.2. Kamu Harcamalarının Modern Anlamda Sınıflandırılması.....	41

İKİNCİ BÖLÜM

KAMU HARCAMALARININ MAKROEKONOMİK ETKİLERİ

2.1.Kamu Harcamalarının Makroekonomik Değişkenler Üzerindeki Etkisi.....	48
2.1.1. Ekonomik Büyüme.....	49
2.1.2. Enflasyon	58
2.1.3. İşsizlik	63

2.1.4. Cari Açık	68
2.1.5. Gelir Dağılımında Adalet	73
2.1.6. Borçlanma	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FONKSİYONEL KAMU HARCAMALARININ MAKROEKONOMİK ETKİLERİ: YAPISAL EŞİTLİK MODELİ

3.1. Çalışmanın Amacı, Kısıtlılıklar ve Yöntemi	83
3.2. Ampirik Uygulama: Wavelet Cohorence Analizi	85
3.2.1. Veri Seti ve Ekonometrik Yöntem	85
3.2.2. Wavelet Cohorence Analizi Bulguları	89
3.3. Ampirik Uygulama: Yapısal eşitlik Modeli	94
3.3.1. Veri Seti ve Ekonometrik Yöntem	95
3.3.2. Yapısal Eşitlik Modeli Bulguları	102
SONUÇ	117
KAYNAKLAR	122
ÖZGEÇMİŞ	148

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 1. Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Oranı Verileri.....	57
Şekil 2. Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Enflasyon Oranı Verileri.....	62
Şekil 3. Türkiye’de Kamu Harcamaları ve İşsizlik Oranı Verileri	68
Şekil 4. Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Cari Açık Verileri	73
Şekil 5. Türkiye’de Gini Katsayısı ve P80/P20 Oranı	78
Şekil 6. Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Kamu Borç Stoku (Milyon TL)	82
Şekil 7. Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Wavelet Cohorence Analizi.....	89
Şekil 8. Kamu Harcamaları ve Enflasyon Oranı Wavelet Cohorence Analizi	90
Şekil 9. Kamu Harcamaları ve İşsizlik Oranı Wavelet Cohorence Analizi	91
Şekil 10. Kamu Harcamaları ve Cari Açık Wavelet Cohorence Analizi	92
Şekil 11. Kamu Harcamaları ve Gelir Dağılımı Wavelet Cohorence Analizi	92
Şekil 12. Kamu Harcamaları ve Dış Borç Stoku Wavelet Cohorence Analizi	93
Şekil 13. Planlanan Model Değişkenlerinin Yol Diyagramı	97
Şekil 14. Yapısal Eşitlik Modeli Diyagramı	100

TABLOLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 1. Piyasa Başarısızlıkları.....	9
Tablo 2. Makro Etkinsizlikler	19
Tablo 3. Kurumsal Sınıflandırma Örnek Şablonu.....	39
Tablo 4. Bütçe Süreçlerinde Fonksiyonel Olarak Yer Alan Bazı Kamu Harcamaları	40
Tablo 5. Kamu Harcamalarının Kurumsal Sınıflandırmasının Birinci Düzeyi.....	43
Tablo 6. Finansman Tipi Sınıflandırma	44
Tablo 7. Kamu Harcamalarının Ekonomik Sınıflandırmasının Birinci Düzeyi.....	45
Tablo 8. Kamu Harcamalarının Fonksiyonel Sınıflandırmasının Birinci Düzeyi.....	47
Tablo 9. Veri Tanımlamaları ve Kaynakları	86
Tablo 10. Veri Tanımlamaları ve Kaynakları	96
Tablo 11. Gözlenen Değişkenlerin Korelasyon Matrisi.....	98
Tablo 12. Uyum Ölçüt Referans Değerleri ve Modelin Uyum Ölçüt Bulguları	98
Tablo 13. Uyumlaştırılmış Değişkenlerin Kovaryans Matrisi	99
Tablo 14. Gözlenen Değişkenlerin Karşılıklı Kovaryans (Korelasyon) Tablosu ...	101
Tablo 15. Ekonomik Büyüme Açısından Fonksiyonel Kamu Harcamalarının Regresyon Bulguları	102
Tablo 16. Enflasyon Oranı Açısından Fonksiyonel Kamu Harcamalarının Regresyon Bulguları.....	103
Tablo 17. İşsizlik Oranı Açısından Fonksiyonel Kamu Harcamalarının Regresyon Bulguları	103
Tablo 18. Cari Açık Açısından Fonksiyonel Kamu Harcamalarının Regresyon Bulguları.....	104
Tablo 19. Kamu Dış Borç Stoku Açısından Fonksiyonel Kamu Harcamalarının Regresyon Bulguları.....	105
Tablo 20. Ekonomik Büyüme Açısından Diğer Makroekonomik Değişkenlerin Regresyon Bulguları.....	106
Tablo 21. Enflasyon Oranı Açısından Diğer Makroekonomik Değişkenlerin Regresyon Bulguları.....	106
Tablo 22. İşsizlik Oranı Açısından Diğer Makroekonomik Değişkenlerin Regresyon Bulguları.....	107
Tablo 23. Cari Açık Açısından Diğer Makroekonomik Değişkenlerin Regresyon Bulguları.....	107
Tablo 24. Kamu dış Borç Stoku Açısından Diğer Makroekonomik Değişkenlerin Regresyon Bulguları.....	107
Tablo 25. Fonksiyonel Kamu Harcamalarının Makroekonomik Değişkenlere Net Etkisi	109

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

COFOG	Classification of the Functions of Government
ESA	System of National Accounts
GFS	Government Finance Statistics
IMF	International Monetary Fund
OPEC	Organization of Petroleum Exporting Countries
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
Df	Degree of Freedom
NFI	Normed Fit Index
CFI	Comparative Fit Index
TLI	Tucker Lewis Index
SRMR	Standardized Root Mean Square Residual
GFI	Goodness of Fit
Std.	Standart

GİRİŞ

Kaynakların kıtlığı ekonomi biliminin yapı taşı olan tahsis mekanizmasını gün yüzüne çıkarmıştır. Kaynakların kamu ve özel sektör olmak üzere hangi kesimde yoğunlaşması ya da hangi kesimin kullanması gerektiği sorusu önemli bir ekonomi sorusuna dönüşmüştür. Piyasa, planlama ve sosyal seçim şeklinde hayat bulan tahsis mekanizmaları bu sorunsala çözüm için geliştirilmiş mekanizmalardır. Ekonomide hangi mekanizma kullanılırsa kullanılsın doğası gereği birtakım aksaklıklar meydana gelecektir. Fakat piyasa başarısızlıklarının özel bir durumu vardır ki kamu kesiminin ekonomide yer almasını haklı ve zorunlu kılmaktadır.

Kaynakların kıt olması optimizasyon sorununu ortaya çıkarırken kaynakları kullanacak bir başka aktörün ekonomide yer alması ve dahası yapısı gereği bu aktörün üstün ve ayrıcalıklı yetkiyle donatılmış olması kamu kesimini tahsis, bölüşüm ve istikrar açısından ele alınması gereken bir yapıya dönüştürmüştür. Her ne kadar tahsis, bölüşüm ve istikrar kamu kesiminin temel işlevleri olarak ifade edilse de kamu kesiminin müdahalesi neticesinde ekonominin temel amaçları olarak literatürde yer edinmiş bu işlevler sektöre uğrayabilmektedir.

Klasik iktisat kamu kesiminin tahsis, bölüşüm ve istikrarı sektöre uğratmasını “görünmez el” kavramı ile açıklamıştır. İnsan doğasına ilişkin yürüttükleri çalışmalar neticesinde insan davranışlarına arzuların etki ettiğini ve insanın doğası gereği arzuları için çıkarlarını maksimize etme çabası içinde olduğunu ortaya koymuşlardır. Daha sonraları rasyonalizm adı verilen bu teori Klasik İktisadın temelini oluşturmuştur. Rasyonel birey algısı, özel mülkiyet yolunun açılması ve sanayileşme atılımları, refah kavramının üretim ile açıklandığı bir dönemi de beraberinde getirmiştir. Kamu kesiminin verimsiz ve hantal olmasının yanı sıra özel sektörün doğasındaki rasyonel birey algısı ve karlılık güdüsü kamu kesimini istenilmeyen bir aktör haline dönüştürmüştür. Böyle bir minvalde kamu kesimi, tahsis, bölüşüm ve istikrar amaçlarını zedeleyen zorunlu bir fena olarak tanımlanmıştır.

Piyasaların kendiliğinden dengeye geldiğini savunmakla birlikte kamu kesimini yalnızca asli işlevleri yerine getirmesi gereken bir kurum olarak değerlendirmişlerdir. Asli işlevlerin dışındaki her bir harcama optimum tahsis, bölüşüm ve istikrardan sapma oluşturacaktır ve kamu harcamaları, kaynakların kamu nezdinde kullanılmasını, özel sektörün dışlanmasını da beraberinde getirecektir.

1929 Krizi neticesinde gündeme gelen Keynesyen iktisat ise tam istihdamın özel bir durum olduğunu ve kamu müdahalesi olmadan ulaşılamayacağını, ulaşılsa bile kalıcı olmayacağını vurgulayarak yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Dolayısıyla optimum tahsis, bölüşüm ve istikrar için kamu harcamaları zorunlu olarak nüksedilmiştir. 1970'lerin sonlarına doğru ortaya çıkan petrol krizi ezber bozan türden enflasyon ve işsizliğin eşanlı yükselmesini gün yüzüne çıkarınca kamu müdahalesi ve dolayısıyla kamu harcamaları yeniden eleştiriye tabi tutulmuş ve Neo-Liberal akımlar piyasa odaklı çözümler geliştirmiştir.

Kamu harcamaları kimi zaman optimum tahsis, bölüşüm ve istikrarın sağlayıcısı iken kimi zaman optimum seviyeden uzaklaşmanın bir gerekçesidir. Nitekim geçmişten günümüze kamu kesimine bakış açısında değişimler meydana gelse de değişmeyen tek husus kamunun harcama yapma zorunluluğudur. Egemenliğin teminatı için zorunlu olan harcamaların yanı sıra gelişen ve değişen koşullar neticesinde kamu kesimi eğitim, kültür, din, sağlık ve sosyal güvenlik gibi alanlarda harcamada bulunmaya başlamıştır. Kamu harcamalarının nitelik ve nicelik itibarıyla ilave her değişimi kaynak tahsisini, bölüşümü ve istikrarı yeniden şekillendirecektir.

Kamu harcamaları gerek tahsis gerek bölüşüm gerekse de istikrar amacıyla gerçekleştirilsin her birindeki değişim diğerini etkileyebilecektir. Çünkü kamu harcamalarının makroekonomik değişkenlere etkisi hedef değişkenin dışında da etkiler barındırmaktadır. Örneğin ekonomik büyüme için gerçekleştirilen harcama enflasyon, işsizlik ve cari açık gibi diğer makroekonomik değişkenlere de etki etmektedir. Dahası bu değişkenler de birbirleri ile etkileşim içerebilmektedir. Bu noktada kamu harcamalarının belirli bir makroekonomik değişkene net etkisinin tespiti oldukça güçtür. Tüm bunların ötesinde teorik olarak etkileşimin olduğu düşünülen makroekonomik değişkene doğrudan etki içermeyip başka değişkenlerdeki değişimden kaynaklı dolaylı etkiler de olabilmektedir. Literatürde bu alanda önemli bir eksiklik mevcuttur.

Çalışmada, literatürdeki bu eksikliğin giderilmesi amaçlanarak tahsis sonuçlarının değerlendirilmesinde kullanılan seçilmiş bir takım kamu harcama bileşenleri ile ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik, cari açık ve dış borç stoku değişkenleri arasındaki ilişkinin tespiti, karmaşık denklemlere izin veren yapısal eşitlik modellemesiyle ortaya koyulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde kamu harcamalarının gerekçeleri piyasa başarısızlıkları, makro etkinsizlikler ve devlete bakış açısındaki değişim çerçevesinde aktarılmıştır. Kamu harcamalarının artış gerekçelerine yer verildikten sonra iktisadi doktrinlerin kamu harcamalarına bakış açısı anlatılmıştır. Sonrasında kamu harcamalarının daha verimli yürütülebilmesi ya da bütçeleme süreçlerinin kolaylaştırılması gibi gerekçelerle gelişim gösteren kamu harcamalarının neden sınıflandırıldığı konusu, tarihsel süreci ve günümüz şekliyle çalışmada sunulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde kamu harcamalarının makroekonomik değişkenlere etkisi, teorik ve ampirik literatür ele alınarak aktarılmıştır. İlk olarak ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik, cari açık, gelir dağılımında adalet ve dış borç stoku değişkenlerine toplam kamu harcamalarının ve seçilmiş bir takım kamu harcama bileşenlerinin teorik çerçevede etkisi vurgulanmıştır. Sonrasında bu alandaki gerek Türkiye’de gerekse diğer ülkelerde yapılan çalışmalar taranarak ampirik literatür sunulmuştur.

Birinci ve ikinci bölümde teorik çerçeve ele alındıktan sonra üçüncü bölümde gerek toplam kamu harcamalarının gerekse seçilmiş bir takım kamu harcamalarının fonksiyonel kamu harcamaları bileşiminde yine seçilmiş bazı makroekonomik göstergelerle etkisi yapısal eşitlik modeli aracılığıyla incelenmiştir. Bilindiği üzere ekonomik sınıflandırma kamu harcamalarının tahsisi ile ilgiliyken fonksiyonel kamu harcamaları tahsis sonuçlarını göstermektedir. Dolayısıyla tezin bu bölümünde öncelikle yapısal eşitlik modelinin temel varsayımı olan değişkenler arasındaki ilişkinin ispatı için toplam kamu harcamalarının makroekonomik değişkenlere etkisi wavelet cohorence analizi ile ölçülmüştür. Toplam kamu harcamalarının kullanılmasının sebebi ise yapısal eşitlik modeli varsayımının değişkeni oluşturan öğelerin yerine değişkenlerin kendisinde ilişki olduğunu varsaymasından dolayıdır.

Karmaşık denklemlere izin veren yapısal eşitlik modeli neticesinde her bir değişken gözlenen değişken olarak ele alınarak ve değişkenlerde meydana gelebilecek ölçek hataları giderilerek değişkenler arasındaki etkileşim tespit edilmiştir. Seçilmiş bir takım kamu harcama bileşenlerinin ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik, cari açık, gelir dağılımında adalet ve dış borç stoku değişkenlerine etkisi ayrı ayrı tespit edilmiştir. Ayrıca makroekonomik değişkenlerin birbirlerine etki katsayıları da çalışmada sunulmuştur.

Elde edilen tüm bulgular harmanlanarak seçilmiş bir takım kamu harcamalarının ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik, cari açık ve dış borç stoku değişkenlerine net etkisi çalışmada sunulmuştur. Yapılan analizler neticesinde tahsis, bölüşüm ve istikrar amacıyla gerçekleştirilen kamu harcamalarının kimi zaman pozitif kimi zaman negatif etkiler içerdiği görülmektedir. Dolayısıyla ekonominin içinde bulunduğu koşullara göre değişim gösterebilecek kamu harcama politikasının geliştirilmesi ve çalışmada gerçekleştirilen analizin karar alma sürecinde kullanılacak olması durumunda dinamik bir yapıya dönüştürülmesi gerektiği aşıkardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİYE MÜDAHALE ARACI OLARAK KAMU HARCAMALARI

Ekonomi, insanoğlunun içinde bulunduğu sosyal yaşantının olası bir sonucudur. İnsanların kolektif halde yaşaması devlet kavramının başlangıç sebebini oluşturmuştur. Kolektif ihtiyaçların temini için üst bir varlık olarak devlet kavramı oluşturulmuştur. Devlet kavramının inşası, beraberinde kamu finansmanını ve dolayısıyla kamu harcamalarını gün yüzüne çıkarmıştır. Kamu kesiminin ekonomide aktör olarak rol alması ve bu rolü üstün ve ayrıcalıklı yetkilerle gerçekleştirmesi, ekonomide belirli amaçların kamu nezdinde şekillendirilmesini kaçınılmaz bir durum haline getirmiştir. Bu açıdan bakıldığında kamu kesimi harcama, gelir, düzenleme gibi faaliyetleri ile birçok politika kalemini etkileyebilecektir.

Çalışmanın ilk bölümünde kamu harcamalarının gelişimi aktarılmıştır. Kamu harcamalarının gerekçelerine ve boyutuna yer verildikten sonra iktisadi düşüncelerde kamu harcamalarına ilişkin görüşler açıklanmıştır. Kamu harcamalarının neden ve nasıl olması gerektiği konusunun ardından da kamu harcamalarının sınıflandırılması aktarılmıştır.

1.1. Kamu Harcamalarına Genel Bir Bakış

Kamu kesiminin ekonomide yer alması şüphesiz devlet kavramının ortaya çıkışıyla beraber türetilmiş bir kavramdır ve kamu kesiminin ekonomide yer alma unsuru antik çağlara kadar uzanmaktadır. Gerek felsefe alanında gerekse sosyal alanda, ihtiyaç duyulan devlet kavramının temeli kolektif ihtiyaçlara dayanmaktadır. Kolektif ihtiyaçların finansmanı başta gönüllülük esasına dayalı yürütülse de zamanla zorunluluk esasına dayalı bir ödeme sisteminin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Felsefi açıdan da destek bulan zorunlu ödemelerin olduğu sistem devlet kavramına işaret etmektedir ve bu alanda Hegel'in devlet tanımlaması zorunlu ödemeleri içerir şekildedir. Hegel'e göre zorunluluğu sağlayabilecek yürütme fonksiyonuna haiz bir devlet kavramı özgürlüklerin teminat altına alınmasını sağlayabilecektir. Plato, devlet kavramına bireysellikten yola çıkarak bir gereklilik atfetmiştir. Plato'ya göre bireyler yetenekleri bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Emekçiler, koruyucular ve yöneticiler şeklinde bireylerin üç temel yetenek etrafında şekillendiğini ifade etmiştir. Plato bu farklılıkları bir ahenk içerisinde yürütebilecek üst varlığı devlet şeklinde tanımlamıştır (Armstrong, 1997: 4).

Devlet kavramının ulus üstü bir yapı olarak inşa edilmesi, beraberinde kolektif ihtiyaçlara yönelik ödemeleri zorunlu hale getirmiştir ve günümüz anlamda vergilemenin örnekleri ortaya çıkmaya başlamıştır. M.Ö. yaklaşık 4000’li yıllarda ilk devletlerin kurulmasıyla birlikte günümüz anlamda vergiler ortaya çıkmıştır. Sümerlerden kalan kil tabletler veya Akrep Kral’ın mezarından elde edilen bulgular vergilemeye ilişkin ilk örneklerdir. Yunan, Roma ve Mezopotamya uygarlıklarında da vergilemeye ilişkin örnek teşkil edecek kalıntılar bulunmuştur. Tüm bu hususlar vergileme sürecinin başlamasının yanı sıra kamu kesiminin topladığı gelirleri harcama yapmasına yani kamu harcamalarına da ışık tutmaktadır (Carlson, 2005: 1-2, Sirkeci ve Abdula, 2015: 1240). Devlet kavramının inşası ile devlete atfedilen önemli görevlerden birisi harcama yapmak olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu harcamaları ise dar anlamda ve geniş anlamda olmak üzere iki farklı şekilde tanımlanabilir.

Dar anlamda kamu harcaması, merkezi idarenin gerçekleştirdiği harcamalar olarak ifade edilirken geniş anlamda kamu harcamaları ise merkezi idarenin yanı sıra kamu teşebbüslerinin, yerel idarelerin ve sosyal güvenlik kurum veya kuruluşlarının harcamalarını da kapsamaktadır. Kamu harcamaları, farklı kamu tüzel kişiliklerinde gerçekleştirilse de özellikleri bakımından birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak değerlendirilebilir.

Kamu harcamaları, yapısı gereği ekonomiye kamu müdahalesini de beraberinde getirmektedir. Kamu kesiminin ekonomiye müdahalesi ve müdahalenin boyutu literatürde önemli bir tartışma konusudur. Kamu kesiminin ekonomiye müdahalede bulunması, kamu harcamaları ve özellikle milli gelir gibi makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi son derece önemli kılmaktadır. Bu durum kamu harcamalarının boyutunun ne olması gerektiği sorusunu gündeme getirmektedir. Öte yandan gelişen koşullar neticesinde kamu kesiminin sosyal hayata müdahale için de harcamada bulunması görüşü bu konuyu daha da ön plana çıkarmıştır (Arısoy, 2005: 2-3).

1.1.1. Kamu Harcamalarının Gerekçeleri

Kamunun ekonomik yaşamda yer alması ayrı bir aktörün ekonomide yer alması demektir ve bu aktör her zaman kuralları ve sonuçları etkileyecektir. Bu gerekçe ile kamunun ekonomide var olma sebebine yönelik geliştirilen kolektif ihtiyaçlar varsayımı, politik karar alma süreçlerini beraberinde getirmektedir. Kolektif karar alma süreçlerinin varlığı, şüphesiz kolektif etkinliği yani refahı ortaya çıkaran bir

unsurdur ve refah iktisadı tam da bu noktada devreye girerek normatif önermeler ile kamu kesiminin neden ekonomide yer alması gerektiğini açıklamaya çalışır (Yoshihara, 2006: 3-5).

Kamu kesimi müdahalesinin normatif açıdan ele alınması esasen kamu harcamalarının optimum seviyesinin ve bileşiminin ne olması gerektiği sorusuna cevap aranmasıdır. Normatif yaklaşım, kamu harcamalarının boyutunun ne olması gerektiği ile ilgilenirken beraberinde neden olması gerektiğini de açıklamıştır. Piyasa başarısızlıkları kavramından hareketle kamu kesiminin ekonomiye müdahalesinin ne ölçüde ve neden olması gerektiğini açıklayan bu yaklaşım zamanla kamu kesiminin ekonomide yer alma gerekçeleri olarak değerlendirilmiştir. (Altay, 2016: 106).

Ekonomide kaynak tahsisinde kullanılabilir üç temel mekanizma yer almaktadır. Bunlar piyasa (fiyat) mekanizması, planlama mekanizması ve sosyal seçim şeklindedir. Piyasa mekanizması ve planlama mekanizması birbirlerinin alternatifi ya da tamamlayıcısı şeklinde değerlendirilebilir. Nitekim piyasa mekanizmasının etkin işleyiş kazanmadığı durumlarda planlama mekanizması devreye girmektedir. Sosyal seçim ise kamusal mal ve hizmetlerin üretimi, dağıtımı ve finansmanı gibi hususları yüklenmiştir ve seçmen tercihlerinden bütçe hakkının mecliste onaylanmasına kadar devam eden bir süreçtir. Sonuç olarak üç mekanizma da aynı işlevleri yerine getirmektedir ve bunlar ne üretileceğinin ne kadar üretileceğinin ne şekilde üretileceğinin ve kim tarafından üretileceğinin tespitidir. Her mekanizma bünyesinde birtakım aksaklıklar bulundurabilecektir ve piyasa mekanizmasının başarısız olduğu alanlar da mevcuttur ve bu durum piyasa başarısızlıkları olarak ifade edilmektedir (Akalin, 1994: 72-73).

Piyasa mekanizmasında yaşanan başarısızlıklar kamu müdahalesini haklı kılmakla birlikte piyasa başarısızlıklarının yanı sıra makro etkinsizlikler ya da devlete bakış açısının değişimi de kamu müdahalesinin gerekçelerindedir. Çalışmada, kamu harcamalarının gerekçeleri bu unsurlar çerçevesinde ele alınmıştır.

1.1.1.1. Piyasa Başarısızlıkları

Kamu kesimi ya da piyasa, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için kısıtlı kaynaklarla üretimi gerçekleştirir. Klasik iktisada göre tam rekabet koşulları, optimal kaynak dağılımını sağlamaya yeterli bir durumdur. Fakat gerçek hayatta tam rekabet piyasası koşulları her zaman gerçekleşmemektedir ve bu varsayım ortadan kalkmaktadır. Fiyatların yapışkanlığı ve ücretlerin katılığı göz önüne alındığında

kaynakların optimal dağılımı gerçekleşmemektedir. Bunların yanı sıra tam rekabet koşulları gerçekleşse bile toplumsal ihtiyacı karşılayacak üretim düzeyi de gerçekleşmeyebilir.

Piyasa mekanizmasındaki karar birimleri, toplumsal fayda yerine kendi faydalarına odaklanmaktadır. Klasik iktisat, tam rekabet koşullarında karar birimlerinin kendi faydalarını maksimize etme çabası sonunda toplumsal faydayı maksimize edeceğini savunsa da piyasa her zaman bunu gerçekleştiremeyebilir. Nitekim kâr marjının düşük olduğu ya da başlangıç maliyetinin yüksek olduğu alanlar, piyasanın toplumsal ihtiyaçları karşılamasında yetersiz kalabileceğini göstermektedir. Piyasanın toplumsal faydayı maksimum yapan üretim düzeyini tesis edememesi ya da tam rekabet piyasasından sapmalar piyasanın başarısız yönlerini ortaya çıkarmaktadır.

Piyasa başarısızlıkları fiyat, bilgi ya da ürün gibi hususlarda piyasanın kendine has dengesini sağlayamaması ya da dengenin etkinlikten uzaklaşması olarak ifade edilmektedir. Başka bir ifadeyle piyasanın kendiliğinden dengeye gelemediği koşulları ifade etmektedir. Piyasa başarısızlıklarını önemli kılan ya da müdahale edilmeyecek bir alan olmaktan çıkaran husus piyasa başarısızlıklarının, ekonomik etkinliği bozması ve refah kaybına yol açmasıdır. Bu gerekçe ile kamu kesimi müdahalesinin temel argümanını oluşturmaktadır. Kamu kesimi, piyasa başarısızlıkları neticesinde meydana gelen olumsuz etkileri kısmen ya da tamamen ortadan kaldıracaktır (Jackson & Jabbie, 2019: 2-3).

Piyasa başarısızlıklarının kamu kesiminin ekonomide yer alması konusunda argüman olarak kullanılmasında, piyasa başarısızlıklarının türleri de önem arz etmektedir. Özellikle piyasa dinamikleri ile üretiminin mümkün olmadığı alanlar, kamu kesiminin varlığının nedeni olmaktadır. Diğer bir bakış açısı piyasa başarısızlıklarının ekonomide istikrarı bozmasıdır. Piyasada meydana gelecek istikrarsızlık gelir dağılımında adalet, kaynakların etkin kullanılmaması gibi sorunları da beraberinde getireceği için kamu kesimi, özellikle harcama kalemleri ile bu sorunu çözüme konusunda önemli bir role sahiptir. Piyasa koşullarında meydana gelen aksaklıklar, kamu müdahalesini bu gerekçeler kapsamında olağan hale getirmiştir (Datta-Chaudhuri, 1990: 61, Stiglitz, 2000: 85);

Tablo 1. Piyasa Başarısızlıkları

Kamusal mallar	Erdemli-Erdemsiz mallar
Klüp mallar	Küresel kamusal mallar
Dışsallıklar	Asimetrik bilgi
Aksak rekabet piyasaları	Ölçek ekonomileri
Doğal tekel	Risk ve belirsizlikler

Kaynak: (Datta-Chaudhuri, 1990: 61, Stiglitz, 2000: 85).

Tablo 1’de mikro piyasa başarısızlıklarına yer verilmiştir. Piyasa başarısızlıkları, piyasa mekanizmasındaki aksaklıklar neticesinde ortaya çıkmakta ve tahsis, bölüşüm ve istikrar amaçlarında sapmalar oluşturmaktadır. Ekonomide etkinliğin sağlanması için ise piyasa başarısızlıklarına kamu müdahalesi gerekmektedir. Kamu müdahalesi kimi zaman harcama politikası ile kimi zaman vergi politikasıyla kimi zaman da idari yasak ve düzenlemelerle gerçekleşmektedir. Çalışmanın bu bölümünde piyasa başarısızlıkları özelinde kamu harcamalarının gerekçeleri aktarılacaktır.

Kamusal Mallar

Ekonomide üretilen mal ve hizmetler, üretimi gerçekleştiren ve tüketilen kesime göre tanımlandığında özel mallar ve kamu malları kavramları karşımıza çıkmaktadır. Kamusal mal kavramını özel mallardan bölünebilir-bölünemez özelliği bakımından ayırma tabi tutarak literatüre kazandıran Samuelson’dur. Samuelson tüketim açısından malları ayırma tabi tutarak, herhangi bir kişinin tüketimi sonucunda diğer kişilerin tüketiminde azalmaya yol açmayan malları kamusal mallar olarak tanımlamıştır (Samuelson, 1954: 387). Musgrave ise kamusal mal tanımlamasına tüketimde rekabetin olmaması görüşünü ilave etmiştir (Musgrave, 1959: 43). Kamusal mallar dışlanamayan ve faydası bölünemeyen mallar olarak ifade edilebilir. Kamusal malların bu özelliği piyasa mekanizmasının bu alanda başarısız olmasına yol açmaktadır. Çünkü tüketimleri bakımından rekabet olmadığı gibi tüketimlerinin engellenmesi de söz konusu değildir (Özpençe, 2014: 61).

Kamusal mallar, tüketenlerin birbirlerine rakip olmadığı, faydası bölünemeyen, bedel ödemeyenlerin dahi tüketimde bulunabildiği, ortak tüketime konu olan ve kamu bütçesi ile finanse edilen mallardır. Tam kamusal mallar olarak da ifade edilen bu mallar, özel mallardaki gibi faydanın bireysel boyuta indirgenememesinden

ötürü tüketiciler bu mallara ilişkin tercihlerini birbirlerinden bağımsız açıklayamamaktadır. Bu özellikleri dikkate alındığında kamusal malların piyasa koşullarında özel sektör tarafından sunulması imkansızdır. Dolayısıyla kamusal mallar bir piyasa başarısızlığı olarak ekonomik yaşamda yer edinmekte ve kamu kesiminin harcamalarıyla adalet, diplomasi ve güvenlik gibi bu malları üretmesi zorunluluk arz etmektedir.

Öte yandan üretim açısından tanımlandığında piyasa tarafından üretimi gerçekleştirilebilecek yarı kamusal mallar da mevcuttur. Yarı kamusal mallar kısmen rekabet ve dışlanabilme özelliğine sahip ve piyasa tarafından üretilebilecek mallar olarak ifade edilebilir. Yarı kamusal mallar, topluma faydası ya da üretiminde eksikliğin bulunması durumunda oluşacak maliyeti açısından önemlidir. Çünkü yarı kamusal malların önemli bir kısmı marjinal kişisel faydanın yanı sıra marjinal sosyal faydayı da bünyesinde barındırmaktadır. Yarı kamusal nitelikteki malların tüketimi bireye sağladığı faydanın yanı sıra topluma da ilave fayda içerdiği için eksik ya da yetersiz üretilmesi refah kaybına yol açabilmektedir.

Piyasa, bünyesinde birtakım aksaklıklar barındırdığı, sosyal fayda yerine kişisel faydaya odaklandığı ve doğasında karlılık güdüsü olduğu için yarı kamusal nitelikteki mallarda optimum üretim düzeyini sağlayamayabilir. Yarı kamusal malların üretiminin tamamen piyasaya bırakılması durumunda kaynak tahsisinden sapmalar, tam rekabetten sapmalar ya da refah kayıpları yaşanmaktadır. Ekonomide bu denli sorunların yaşanmaması ya da devlete gelişen koşullar neticesinde yüklenen fırsat eşitliği sağlama görevi gibi hususlar neticesinde bir takım yarı kamusal mallar kamu kesimi tarafından sunulmaktadır (Townsend & Severine, 2006: 4).

Gerek kamusal mallar gerekse yarı kamusal mallar, sosyal fayda boyutu da olan mallardır. Tam kamusal mallardaki ilave her değişim sosyal faydayı etkilemektedir. Yarı kamusal malların çoğu kişisel faydanın yanı sıra sosyal fayda da içerdiği için bu mallardaki ilave her değişim de sosyal faydayı etkilemektedir. Toplumsal refahın optimum düzeye ulaştırılması için kamu kesiminin harcamalarıyla bu malları üretmesi gerekmektedir.

Erdemli-Erdemsiz Mallar

Kamusal mallar kamu kesimi tarafından sunulan mallar olarak ele alındığında bir takım kamusal malların özel fayda sağladığı savunulabilir. Kamu kesiminin ürettiği malların bir kısmı toplum için fayda içeriyor olabilir. Bölünebilen ve belirli bir bedelle

satılabilen ve toplumun sağlığına ya da refah düzeyine katkı sağlayan mallar erdemli mallar olarak ifade edilmektedir. Tüketimleri neticesinde topluma zarar veren mallar da vardır ve literatürde erdemsiz mallar şeklinde ifade edilmektedirler. Bu ayrımı ise ilk defa Musgrave gerçekleştirmiştir (Devrim, 1998: 49).

Erdemli mallar yapısı gereğince hem toplumsal hem de bireysel açıdan özellikli, öncelikli ya da diğer mallara nazaran üstünlüğü olan vazgeçilmez nitelikteki mallardır. Kimsesiz çocuklara yönelik yuva açılması, engelli bireylerin topluma kazandırılması hizmetleri ya da sosyal konut üretimi gibi toplumsal olarak üretilmesi talep edilen ve iyi kabul edilen mallar erdemli mallar olarak ifade edilir. Toplumsal açıdan kötü kabul edilmiş ve tüketiminin bireylere ya da topluma zarar verdiği alkol, uyuşturucu gibi mallar erdemsiz mallar olarak ifade edilir.

Erdemli-erdemsiz malların ekonomide yer almasından öte kamu kesimi için önemi erdemli malların tüketiminin kamu kesimince desteklenmesi ya da bizzat kamu tarafından sunulması gerekliliğidir. Erdemsiz malların tüketimi neticesinde toplumun refah kaybı yaşayacağı gerekçesi ile kamu kesiminin erdemsiz mal tüketimini sınırlandırması gerekmektedir. Piyasa koşullarında her iki alanda da aksaklık meydana gelebilecek potansiyeldedir (Kirmanoğlu, 2011: 122).

Erdemli malların üretimi piyasaya bırakıldığında üretim, yeterli düzeyde gerçekleşmeyebilir. Sosyal fayda içeren erdemli mallar eksik üretime maruz kalırsa refah kaybına yol açacaktır. Erdemsiz malların ise varlığı doğrudan sosyal faydayı zedelediği için bu alanın da kısmen ya da tamamen ortadan kaldırılması gerekmektedir. Nitekim hem erdemli hem de erdemsiz mallarda kamu kesiminin bizzat müdahalesi kaçınılmaz olmakta ve özellikle erdemli malların temini ya da desteklenmesi için harcamaya başvurulmaktadır.

Klüp Mallar

1965 yılında Buchanan tarafından ortaya koyulan kulüp teorisi neticesinde literatüre kazandırılmış olan kulüp malları tüketimde dışlama özelliğine sahip olmasına rağmen belirli bir tüketim düzeyine kadar rekabetin olmadığı mallar olarak tanımlanabilir. Belirli seviyeden sonra tüketimde rekabet içermesinden ötürü yüksek tüketim düzeyi diğer birimlerin refahını azaltıcı etki oluşturabilmektedir. Kulüp malları piyasa tarafından sunulabilecek mallardır. Genellikle sayıları az olmakla birlikte benzer zevklere sahip bireylerin oluşturdukları ve yaygın olarak gönüllü kuruluşlar tarafından sunulan mallarıdır. Bu özelliğinden ötürü pozitif

dışsallıklarından yalnızca üyeler yararlanabilmektedir. Üye sayısında artış meydana geldiğinde ise hizmetin kalitesi azalabilmektedir. Bu durumda ise kalabalıklaşma maliyeti ortaya çıkmaktadır (Öztürk, 2016: 37-38).

Kulüp mallar, esasen bir yapının genellikle kendi üyelerinin faydasına sunduğu mal ve hizmet üretmesidir. Dolayısıyla bu malların tüketimi için yapıya dahil olma koşulu vardır ve faydası üyelerle sınırlıdır. Kulüp mallarını önemli kılan etmen kişinin bireysel olarak daha yüksek maliyetle temin edebileceği bir mal ya da hizmeti kulüp adı verilen yapı dahilinde daha düşük maliyetle temin edebilmesidir. Yarı kamusal mallardan farkı kulüp mallarının belirli bir gruba yönelik olmasıdır. Tam kamusal mallardaki gibi dışlanamama özelliği geçerli olmamakla birlikte mal ve hizmet sunduğu kişi sayısının yüksek olması bu malların üretiminin devlet tarafından desteklenmesi ve özendirilmesi faaliyetini beraberinde getirir.

Küresel Kamusal Mallar

Küreselleşme, bilgi ve iletişim alanında yaşanan gelişmeler ve teknolojik buluşlar neticesinde ulus devletler nezdindeki sorunlar da küresel boyutlara ulaşmıştır. Küresel kamusal zararlar olarak da vuku bulan küresel ısınma, salgın hastalık ya da yoksulluk bu alana örnek teşkil edebilir. Küresel sorunların çözümü ise birçok ülkenin iş birliğini ve ortak hareket alanını gerektirmektedir. Etkileri ülkeleri aşarak küresel boyuta ulaştığı uluslararası kuruluşlar nezdince çözüm çabaları gerekmektedir. Sağlık, çevre ya da güvenlik gibi hizmetler küresel kamusal mallara örnek teşkil edebilir. Küresel kamusal malların ya da zararların önemi küreselleşme neticesinde bireylerin ve toplumların refahına bu malların da etki etmesidir. Çünkü bir ülkedeki üretim ya da tüketim faaliyeti sınır ötesi dışsallık içerebilmektedir.

Küresel nitelikte mal ve hizmetlerin sayısının artması, ulusal düzeydeki sorunların uluslararası düzeye taşınması üretim faktörlerinin hareketli hale gelmesi gibi koşullar ulus devletlerin yetersiz kaldığı küresel kamusal mallar ya da sorunları beraberinde getirmiştir. Ülkelerin finansal kırılganlıkları, doğanın aşırı kullanımı, kontrolsüz kirlilik gibi negatif dışsallığın küresel boyuta ulaştığı sorunlar gün yüzüne çıkmaya başlamıştır (Yusufoğlu & Özpençe, 2015: 17-20).

Küresel kamusal mallar, finansmanın küresel çapta sağlandığı ve tüketimde rekabetin olmadığı dünya üzerindeki tüm bireyler tarafından kullanılabilen mallar olarak tanımlanabilir. Etkileri ülke sınırlarına taşan belirli bir bölgeye ya da dünya geneline ulaşan mallardır. Birleşmiş Milletler küresel kamusal mal için iki hususa

işaret etmiştir. Bunlar tüketimde rekabetin bulunmaması ve faydasından kimsenin yoksun bırakılmamasıdır. Tıpkı kamusal mallar gibi küresel kamusal mallar da yapısı itibari ile piyasama mekanizmasında temini oldukça zor olan mallardır (Savaşan, 2020: 211).

Kamusal malların karar mekanizmasında yer alan devlet neden üretimde bulunacak ya da ne miktarda üretimde bulunacak soruları küresel kamusal mallar açısından daha da karmaşık hale gelmiştir. Bu durumun sebebi bir toplumdaki bireylerin yanı sıra toplumlar ve ülkelerin de bu mallardan pozitif ya da negatif etkilenebilmesidir. Bir küresel kamusal malın bir başka toplumu ya da ülkeyi negatif etkilememesi ya da meydana gelen pozitif dışsallığın yayılması için ülkelerin iş birliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu açıdan ele alındığında piyasa tarafından bu malların sunulması ya da zararlı olanları ile mücadele edilmesi hayli güçtür. Dolayısıyla tipik bir piyasa başarısızlığıdır ve bu alana küresel düzeyde kamu müdahalesi gereklidir.

Dışsallıklar

Ekonomideki aktörlerin alacağı tüketim, yatırım vb. şeklindeki kararlar diğer aktörleri etkileyebilmektedir. Bu etki fiyat mekanizması dışında gerçekleşirse bu durum dışsallık olarak ifade edilmektedir. Bir üretim ya da tüketim faaliyeti sonucunda ortaya çıkan olumsuz etkiler diğer birimlerin maliyet fonksiyonlarını etkilemektedir ve bu durum negatif dışsallık olarak ifade edilmektedir. Negatif dışsallığın olduğu alanlarda üretim genellikle yüksek boyutlarda seyretmektedir. Bir üretim ya da tüketim faaliyetinin dışsal fayda yaydığı durumlar ise pozitif dışsallık olarak ifade edilmektedir ve üretim genellikle düşük düzeyde kalmaktadır. Her iki koşulda da tahsis, bölüşüm ve istikrar amaçları olumsuz etkilenmektedir ve dışsallıkların içselleştirilmesi gerekmektedir (Helbling, 2010: 1; Özpençe, 2007: 67).

Dışsallıkların temel nedeni kişisel fayda ile sosyal faydanın ve kişisel maliyet ile sosyal maliyetin birbirinden farklı gerçekleştiği alanların olmasıdır. Bu alanların varlığı ise üretimde ve tüketimde etkinliğin bozulmasına yani refah kaybına yol açacaktır. Piyasanın bünyesinde ortaya çıkan bu durum tipik bir piyasa başarısızlığıdır ve kamu müdahalesini haklı kılmaktadır. Fakat dışsallıkların içselleştirilmesine piyasanın da kendi çözüm yolları mevcuttur. Piyasaya dayalı çözüm yolları yetersiz kaldığında kamu müdahalesi makul görülmektedir.

Negatif dışsallığa yönelik Coase Teoremi¹, Kaldor-Hicks Yaklaşımı², Scitovsky Yaklaşımı³ gibi piyasaya dayalı çözüm yolları mevcuttur. Fakat gerek pazarlık gerekse tazminat şeklinde önerilen çözüm çabaları günümüz ekonomik faaliyetlerinde hayli güçtür. Dolayısıyla bu alanlara kamu müdahalesi gündeme gelmektedir (Armağan, 2003: 161).

Dışsallıkların mevcut olması, piyasada tam rekabet koşullarının geçerli olmadığına da bir göstergesidir. Nitekim tam rekabet varsayımının yapı taşlarından marjinal maliyet-marjinal getiri eşitliği dışsallıklar neticesinde sağlanamamaktadır. Bunlara ek olarak üretim ya da tüketim faaliyeti neticesinde meydana gelen dışsallık, ürünün piyasa fiyatına genellikle yansımamaktadır. Bu durum pozitif dışsallıkların karşılıklarının üreticiler ve tüketiciler tarafından karşılanmamasına yol açmaktadır. Ayrıca fiyata yansımayan negatif dışsallıkta üreticilere ve tüketicilere katlanmak zorunda oldukları ilave maliyetler oluşturmaktadır. Piyasa fiyatına yansımayan bu durumlar ise refah kaybına yol açmaktadır. Piyasanın dışsallıkları içselleştirmede yetersiz kalması da kamu kesimini bu alana müdahale de haklı kılmaktadır.

Kamu kesiminin vergi, regülasyon ya da kontroller politikası negatif dışsallıklara çözüm yolları iken sübvansiyonlar ve vergi teşvikleri pozitif dışsallık için kullanılan yöntemlerdendir. Negatif dışsallığın vuku bulduğu alanlarda kamu kesimi ilave vergilerle ya da idari yasak ve düzenlemelerle aşırı olan üretimi sınırlandırabilir ve dolayısıyla negatif dışsallığın etkisini kısmen ya da tamamen ortadan kaldırabilir. Pozitif dışsallıklarda ise kısıt olan üretim sübvansiyon ya da vergi teşvikleri ile artırılabilir ve dışsal fayda optimum seviyeye taşınabilir

Asimetrik Bilgi

Asimetrik bilgi ekonomideki aktörler arasında ekonomideki işlemlere ilişkin bilginin eşit dağılmamasını ifade etmektedir. Bilginin taraflar arasında eşit paylaşılması ise kaynak tahsisinde etkinliği zedelemektedir. Çünkü piyasa

¹ Coase Teoremi, dışsallığın piyasadaki taraflar arasında çözülebileceğini ifade eden teoremdir. Karar birimlerinin aralarında pazarlık yoluyla piyasadaki etkisizliği giderebileceğini savunmaktadır (Coase, 1960: 2-18).

² Kaldor-Hicks Yaklaşımı, negatif dışsallığın sonucunda dışsal maliyete sebep olan firmanın zarar görene miktar olarak ödemesini ifade etmektedir. Bu yaklaşım temelde zarar görenin kamu müdahalesi olmaksızın zararının tazmin edilebileceğini savunmaktadır (Kargı & Yüksel, 2010: 198).

³ Scitovsky Yaklaşımı Kaldor-Hicks Yaklaşımının bir alternatifi olarak ifade edilebilir. Zarar görenin zararının tazmin edilmesi temeline dayansa da refah artışını iki koşula bağlamıştır. Bunlardan ilki kazanç sağlayanların kazançları zarar görenin zararından büyük olması iken diğeri kazanç sağlayanların ve zarar görenlerin birbirlerini ikna edebilmeleridir (Çataloluk, 2014: 24).

koşullarında kaynak tahsisinin etkinliği piyasa mekanizmasının düzgün işlemesine, piyasa mekanizmasının düzgün işlemesi ise açıklık koşuluna yani alıcı ve satıcıların piyasa hakkında aynı bilgiye sahip olmasına bağlıdır. Ekonomideki aktörlerin asimetrik bilgiye sahip olması kişisel faydaların sosyal faydaya göre öncelikli hale gelmesine yol açar ve kaynak dağılımını optimum düzeyden uzaklaştırır. Bu durumun sebebi ise asimetrik bilginin ters seçim ve ahlaki rizikoya yol açabilecek olmasıdır. Karar birimleri arasında bilginin eşit paylaşılmaması, yanlış tercihlere yani ters seçime, ters seçim de ahlaki rizikoya sebep olur. (Akerlof, 2003: 488-490).

Asimetrik bilgi, karar birimlerinden bir tarafın diğerine nazaran fazla bilgiye sahip olmasıdır. Fazla bilgiye sahip olan taraf diğerine karşı haksız bir üstünlük kazanabilmektedir. Kaynak dağılımının optimum şekilde sağlanabilmesi için taraflar arasındaki bilgi akışının tam olarak sağlanması gerekmektedir. Fakat yaşamın her alanında olduğu gibi ekonomik faaliyetlerde de bilgiye tam olarak ulaşılması hayli güçtür.

Asimetrik bilgi esasen tam rekabet piyasasından bir sapma olarak da değerlendirilebilir. Tam rekabet piyasası varsayımlarından sapmalar veya bu alanlardaki eksiklikler piyasa koşullarında oluşan rekabeti zedelemektedir ve aksak rekabet piyasaları şeklinde bir piyasa başarısızlığına da yol açmaktadır. Piyasa kendi başına asimetrik bilgiye çözüm getiremediği dahası yapısı gereğince ortaya çıkardığı için bu alana kamu müdahalesi gerekmektedir (Brunello & Paola, 2004: 6-8).

Aksak Rekabet Piyasaları

Piyasada tam rekabet koşulunun gerçekleştirilebilmesi atomisite, mobilite, homojenlik ve tam bilgi gibi varsayımlara dayanmaktadır. Alıcı ve satıcıların birbirlerini etkileyemeyecek kadar çok sayıda olması atomisite koşulunu, piyasaya giriş ve çıkışların engellenmemesi mobilite koşulunu, piyasadaki ürünlerin homojen olması homojenlik koşulunu ve piyasadaki alıcı ve satıcıların hem bugüne ilişkin hem de geleceğe ilişkin tam bilgiye sahip olması koşulu ise tam bilgi varsayımını ifade etmektedir. Bu koşullarda meydana gelecek eksiklik monopol, oligopol ya da monopolcü rekabet piyasası gibi aksak rekabet piyasalarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Dinler, 2009: 74-75).

Tam rekabet piyasası varsayımlarının gerçek hayatta eşanlı vuku bulması oldukça güçtür. Üreticiler aralarında anlaşmalar yaparak tröst ve kartel oluşturabilir. Sermaye sahipleri kâr marjı yüksek olmasına rağmen ya da kâr marjı pozitif olmasına

rağmen her alana yatırımda bulunmayabilir. Hepsinden öte tarafların tam bilgi sahibi olması oldukça güç bir durumdur. Bu durum neticesinde aksak rekabet piyasaları kaçınılmaz bir sonudur. Aksak rekabet piyasalarında ürünün fiyatı marjinal getiriden yüksek olduğu için üretimde ve tüketimde etkinlik sağlanamaz. Dolayısıyla kaynak tahsisinde etkinlik sağlanamaz. Tam rekabet piyasasında kaynak dağılımında etkinliğin sağlayıcısı olan fiyat aksak rekabet piyasalarında, kaynak tahsisinde etkinliğin bozucu unsurudur (Lila, 2020: 244-245).

Tam rekabet koşullarına erişimin güç olduğu günümüz ekonomilerinde meydana gelen bu etkinsizlikler tahsis, bölüşüm ve istikrar amaçlarının zedelenmesine yol açmaktadır. Firmalar rekabeti azaltmak ya da ortadan kaldırmak için kartel ve tröst oluşturabilmektedir. Piyasa koşullarında karar birimleri kendi çıkarları doğrultusunda karar aldıkları için başlangıç maliyetinin yüksek olduğu ya da kâr marjının düşük olduğu alanlarda üretimde bulunmayabilirler. Firmaların üretim kararı alırken marjinal getirisinin marjinal maliyete eşit olduğu noktada üretim gerçekleştirirler. Bu nokta toplumsal ihtiyaçların karşılanması için yeterli olmayabilir ve marjinal getirisinin marjinal maliyetten düşük olduğu ya da marjinal getirisinin sıfır olduğu alanda üretim yapılması gerekebilir. Bu sebeplerle aksak rekabet piyasalarının olumsuz etkilerinin giderilmesi için kamu müdahalesi öngörülmektedir. Kamu kesimi ise bu sorunları çözmek adına sırasıyla anti tröst yasalar çıkarabilir, doğal tekeller aracılığıyla üretimi gerçekleştirebilir, marjinal getirisinin marjinal maliyetten düşük olduğu ya da marjinal getirisinin sıfır olduğu koşullarda doğrudan üretimde bulunabilir.

Ölçek Ekonomileri

Ölçek ekonomileri, üretim düzeyinin yükselmesine bağlı olarak maliyetlerin düştüğü dolayısıyla firmanın sağladığı kazancın arttığı durumdur. Üretim düzeyinde artış gerçekleştikçe üretim faktörleri daha verimli kullanılmakta, pazarlama ya da yönetim maliyetleri aşağıya çekilmektedir. Ölçek ekonomileri özellikle büyük sermaye yatırımı gerektiren başlangıç maliyeti yüksek sektörlerde ortaya çıkmaktadır. Ölçek ekonomileri temelde büyük sermaye yatırımı istediği için pazarda firma sayısının hayli düşük olmasına ve dolayısıyla piyasaya giriş çıkışın engellenmesine yol açmaktadır. Tüm bunların yanı sıra piyasada kâr marjı düşükse ya da piyasada yeterli sermaye birikimi yoksa o alanda üretim gerçekleşmemekte ve doğrudan kamusal üretime ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum da doğal tekelin en yaygın haline örnek teşkil etmektedir (Yaslıkaya, 2019: 166-167).

Ölçek ekonomileri üretim düzeyindeki artış neticesinde ortalama maliyetlerin düştüğü ve ölçeğe göre getirinin arttığı sektörlerdir. Böyle bir durum ilgili alanda üretimde bulunan firmanın er ya da geç tekel konumuna geçmesine yol açacaktır. Bu durumun temel sebebi üretimde bulunacak yeni firmanın benzer maliyet koşullarına ulaşması için ilgili sektörde ihtiyaç duyulan mal ve hizmet düzeyinin önemli bir payına kadar üretim yapması zorunluluğudur. Bir başka sebep ise düşük düzeydeki üretimlerde maliyetlerin hayli yüksek olmasıdır. Bu unsurlar mobilite varsayımını ihlal etmektedir. Öte yandan sektörde egemen olan firma toplumsal ihtiyacı karşılamayacak kadar üretim yaparak ürünün fiyatı yüksek tutmakta ve aşırı kar elde etmektedir. Bu sorunların ortadan kaldırılması için kamu müdahalesi haklı görülmektedir.

Doğal Tekel

Bazı sektörlerin yapısı itibari ile değişken maliyetleri çok düşük düzeyde gerçekleşmektedir. Değişken maliyetteki bu özel durum, firma ölçeği büyüdükçe ortalama maliyetlerin düşmesine yol açmaktadır ve dolayısıyla ölçek ekonomisi oluşturmaktadır. Ölçek ekonomileri yapısı itibari ile tekelci eğilimlerin ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu durum doğal tekel olarak ifade edilmektedir. İlk kez Mill tarafından tanımlanan doğal tekel kavramı piyasada tek firmanın üretimde bulunacağı durumda maliyetlerde düşüşün sağlanacağı ve üretimde etkinliğin sağlanacağı yapı olarak ifade edilmektedir (Çetintaş & Bicil, 2015: 2).

Bir firma tekel konumuna geldiğinde ürünün fiyatını kar maksimizasyonu için kullanabilecektir. Tekel olması neticesinde piyasada hakimiyet sahibidir ve bu durum sosyal faydayı ve kaynak tahsisini zedeleyebilecektir. Dolayısıyla bu denli tekel oluşumların kamu müdahalesi içermesi gerekmektedir. Ayrıca doğal tekel konumunda bir yapıda piyasa kâr amacı güttüğü için kar elde edeceği fiyattan mal ve hizmetin sunulması yetersiz üretimi de beraberinde getirecektir (İnançlı vd., 2020: 148-149).

Doğal tekel koşullarında firmalar doğası gereği eksik üretimde düzeyinde bulunarak aşırı kar elde edecektir. Marjinal getirinin yüksek olduğu ve toplumsal ihtiyaçları karşılamada yetersiz üretim düzeyinde üretim gerçekleştirecektir. Toplumsal ihtiyacın temini için gerekli olan üretim kimi zaman marjinal getirinin sıfır olduğu noktada gerçekleşebilecektir. Doğal tekellerin başlangıç maliyetlerinin yüksek olması ve özel sektörün bu alanı tercih etmemesi gibi durumlarda etkinliğin sağlanması için kamu kesimi doğrudan üretim gerçekleştirebilir. Kimi zaman kamu

kesimi doğrudan üretimde bulunmak yerine giriş regülasyonu ile maliyetleri minimize edecek üretim düzeyinde özel sektör üretimine izin verebilir. Kimi zaman da fiyat kontrolleri ile fiyatları marjinal maliyete yakın tutarak etkinliği sağlar.

Risk ve Belirsizlikler

Piyasa mekanizmasının işleyişinin temelinde karar birimlerinin rasyonel olması yer almaktadır. Rasyonelliğin temini için ise hem bugüne ilişkin hem de geleceğe ilişkin bilginin karar birimlerinde mevcut olması gerekir. Diğer bir ifadeyle karar birimlerinin rasyonel olması için ekonomi de risk ve belirsizlik koşullarının olmaması gerekmektedir. Risk ile ifade edilen meydana gelebilecek olayların gerçekleşme olasılığı iken, belirsizlik hangi olayın gerçekleşeceğinin öngörülememesidir. Dolayısıyla herhangi birinin meydana gelmesi karar birimlerinin rasyonel karar almasına engel teşkil edebilecektir.

Gerçek hayatta kesin bir şekilde bugüne ilişkin ve geleceğe ilişkin tam bilgiye erişim neredeyse imkansızdır. Risk ve belirsizlik koşullarında rasyonel karardan sapmanın yanı sıra karar alma maliyetleri de yükselmektedir. Bu hususlar neticesinde tam rekabetten sapma ve kaynak tahsisinde optimum seviyeye ulaşmada güçlük yaşanmaktadır. Risk ve belirsizlik bu sebeplerle kamu müdahalesine ihtiyaç duyulan bir alan olmaktadır. Kamu kesimi, risk ve belirsizliği kısmen ya da tamamen ortadan kaldırmak için yasal düzenlemeler yapmalı, ekonomik hedef ve politikaları netleştirmeli ve gerek görülürse satın alma garantisi gibi uygulamalara başvurmalıdır (Fidan, 2013: 99).

Piyasa başarısızlıkları, piyasa mekanizmasının tam rekabet koşullarından sapma oluşturduğunun ve kaynak tahsisinde etkinlikten uzaklaşmışlığının göstergesidir. Piyasa mekanizmasının işleyişinin iyileştirilmesi görevi başarısızlıklar neticesinde kamu kesimine atfedilmektedir. Kamu kesimi piyasa başarısızlıklarına müdahalede bulunmak için ekonomik yaşamda yer almaktadır. Kamu kesiminin ekonomide yer alması ise kamu harcamalarına neden teşkil etmektedir. Kamunun ekonomik yaşamda yer almasının bir diğer gerekçesi ise makro etkinsizliklerdir.

1.1.1.2. Makro Etkinsizlikler

Kaynak tahsisinde etkinlikten sapma yaşanması durumunda kamu müdahalesi gündeme gelmektedir. Kaynak tahsisinde etkinlikten sapma makro etkinsizliklerden kaynaklı da gün yüzüne gelebilir. Bu etkinsizlikler bir piyasa başarısızlığı olmasıyla

birlikte makroekonomi ölçeğinde gerçekleştiği için makro etkinsizlikler olarak ifade edilmiştir ve aşağıda tabloda sunulmuştur.

Tablo 2. Makro Etkinsizlikler

Fiyat ve ücret yapışkanlığı	Arz ve talep arasındaki gecikme
Negatif eğimli arz pozitif eğimli talep	Gelirin hakça paylaşımı sorunu
Ekonomik istikrarsızlıklar	

Tablo 2’de makro etkinsizlikler sunulmuştur. Makro etkinsizlikler neticesinde kamu kesimi benimsediği (liberal, kapitalist, sosyalist) ekonomik sistem özelinde müdahalede bulunur.

Fiyat ve Ücret Yapışkanlığı

Klasik iktisat, fiyat ve ücretlerin esnekliğini savunarak ekonominin sürekli tam istihdam düzeyinde olacağını savunmuştur. Nitekim tam esnekliğin varsayıldığı koşulda eşitsizlik durumu geçici bir durumdur ve esneklik neticesinde denge yeniden sağlanacaktır. Fakat bu varsayım günümüz ekonomisinde her zaman geçerli olmamaktadır. Ücret düzeyinin tam istihdam düzeyine kadar indirgenmesi bir takım sosyal sorunlara yol açabileceği gibi asgari ücret vb. uygulamalar neticesinde ücretlerde katılık söz konusudur. Fiyatların da esnek olmadığı durumlar söz konusu olabilmektedir. Talepte meydana gelen düşüşe sabit maliyetlerden ötürü ya da talep artış dönemlerinde stoklardan dolayı fiyatın esneklik özelliği zedelenmektedir (Bilir, 2017: 189).

Fiyat ve ücretlerin yapışkan olması ekonomide fiyat istikrarının ve tam istihdamın sağlanmasına engel teşkil edecektir. Keynesyen iktisat, tam istihdam kavramını sürekli ya da kendiliğinden ulaşılabilecek bir durum olmadığını vurgulamıştır. Fiyat ve ücretlerin aşağı yönde esnek olmaması talep yetersizliğine yol açacak ve yetersiz talep düzeyinde tüketim isteği ve yatırım yapma isteği optimum örtüşme göstermeyecektir. Dolayısıyla ekonomik istikrar sağlanamayacaktır (Keynes, 1936: 20-29).

Ücretlerin esnek olması Klasik iktisat bakış açısı nezdinde ekonomide işsizliğin gönüllü ya da arızı olacağını beraberinde getirmektedir. Fakat ücretlerin esnek olduğu kabul edilse bile Keynes’e göre ücretlerin düşmesi istihdamı olumlu etkilemez. Çünkü ücretler, toplam talebin önemli bir bileşenidir ve ücretlerdeki düşüş toplam talebi daraltacaktır. Öte yandan Yeni Keynesyen iktisadın ücretlerin

yapışkanlığına ilişkin ortaya attığı ücret sözleşmeleri, işsizlik sigortası ve menü maliyetleri ücretlerin katılığının bir göstergesidir. Gerçek hayatta ücretlerin tam istihdamı sağlayacak kadar düşüş göstermesi hayli güç olmakla birlikte düşüş yaşansa bile sosyal sorunları da beraberinde getirebilecektir. Asgari ücret ve benzeri uygulamalar da bu duruma engel teşkil etmektedir.

Fiyatların yapışkanlığı ise gerçek hayatta karar birimlerinin arz ve talep şoklarına hızlıca cevap vermemelerinden kaynaklanabilir. Talebin azaldığı dönemlerde üreticiler talepteki düşüğe her zaman fiyatları düşürmekle cevap vermeyebilir. Talep yükseldiğinde de her zaman fiyatları yükseltmekle cevap vermeyebilir. Çünkü gerçek hayatta firmalar stoklarındaki değişime ve sabit maliyetlerine göre de fiyatı belirlerler. Dahası ürün fiyatlarına kamu müdahalesi de gelebilecektir. Tüm bu hususlar değerlendirildiğinde fiyat ve ücretlerin esnekliğinin olmaması ekonomide istikrarın sağlanmasını güçleştirmektedir.

Arz ve Talep Arasındaki Gecikme

Klasik iktisat, arz ve talep arasında mükemmel bir uyum olduğunu varsayarak piyasaların kendiliğinden dengeye geldiğini savunmaktadır. Arz ve talep arasında mükemmel bir uyum kabul edildiğinde bile birbirlerindeki değişime tepkisinin zaman boyutu ne yazık ki göz ardı edilmiştir. Arz ve talep uyumuna zaman boyutu eklendiğinde karşılıklı tepkilerinde gecikmeler yaşanabilmektedir. Zaman boyutu, kısacası arz ve talep yasasının gecikmeli işlemesine sebep olmaktadır. Arz ve talebin uyumundan öte karar birimlerinin arz ve talepteki değişimi ne zaman idrak edip bu değişime karşı hamlede bulunacağı da bir gecikme oluşturmaktadır. Her iki açıdan da yaşanan bu gecikme arz ve talebin birbirine kısa sürede eşitlenmeyeceğini ve ekonominin derhal dengeye gelmeyeceğini göstermektedir.

Arz ve talep arasındaki gecikmenin en güzel örneği ise tarım sektöründe karşımıza çıkmaktadır. Çünkü tarımsal arzın talepteki değişime uyum sağlayabilmesi için bir dönemin geçmesi gerekmektedir. Örumcek ağı teoremi olarak ifade edilen bu durum üreticilerin bir sonraki dönem üretim kararını alırken cari yıl fiyatlarını dikkate alacağını ifade etmektedir. Teoremdeki gibi bir zaman boyutu eklendiğinde bir sonraki dönem arz fazlalığından dolayı beklenen fiyat düzeyi gerçekleşmemekte ve denge sağlanamamaktadır. Karar birimlerinin her dönem aynı tepkiyi vermesi ise sarmal oluşturacaktır. Arz ve talebin esnekliğine göre ya dengeye ulaşılabilecek ya dengeden uzaklaşılacak ya da dengeye hiçbir zaman gelinemeyecektir (Türkay, 1986: 152).

Tarım sektöründeki bir başka sorun ise King kanunudur. King kanunu bir ürününü fiyatının düşmesi sonucunda talebin katı olması nedeniyle tüketimde artışın gerçekleşmeyeceğidir. Dolayısıyla King kanunu da tarım sektöründe bir gecikme oluşturmakta ve denge sağlanamamaktadır (Şahinöz, 2001: 66). Tarım sektöründe olduğu gibi arz ve talep arasındaki gecikme her sektörde meydana gelebilir. Nitekim arz ve talepteki zaman boyutunun eksikliği her sektör için geçerlidir. Kamu kesimi bu gerekçeler doğrultusunda arz ve talep arasındaki zaman boyutunu dikkate alarak yaşanan gecikmelere müdahalede bulunmalıdır

Negatif Eğimli Arz Pozitif Eğimli Talep

Beklentiler, gelir düzeyi ve zevk ve tercihler arz ve talebe etki eden faktörler arasında yer almaktadır. Bu faktörler bazen arz eğrisini negatif eğimli bazen de talep eğrisini pozitif eğimli hale getirebilmektedir. Arz ve talepte meydana gelen bu değişim ise arz ve talep yasasını bozarak istikrarı zedelemektedir. Talep açısından durumu ele alırsak Snop etkisi⁴, Veblen etkisi⁵, Hedonik etki⁶ ve Bandwagon etkisi⁷ gibi etmenler talep eğrisini pozitif eğimli hale getirebilmektedir (Uzgoren & Guney, 2012: 632). Talep eğrisinin pozitif eğimli hale gelebildiği bir diğer alan ise finans piyasalarıdır. Finans piyasalarında yaşanan düşüşler neticesinde fiyat daha da düşecek algısıyla satışlar artabilmektedir. Dolayısıyla talep yasası devre dışı kalmaktadır.

Arz açısından durum ele alındığında çalışmak ve boş zaman arasındaki tercih arz yasasının devre dışı kalmasına yol açabilmektedir. Belirli bir gelir seviyesine ulaşan işçiler çalışmak yerine boş zamanı tercih edebilmektedirler. Böyle bir durumun vuku bulması sonucunda gelir etkisi ikame etkisini aşmakta ve arz eğrisi negatif eğimli hale gelmektedir (Şengür, 2020: 311). Karar birimlerinin beklentileri, gelir düzeyleri ya da tercihleri zaman zaman arz ve talep yasasını geçersiz hale getirebilecektir. Arz ve talepte yaşanan bu denli sorunlar makro etkinsizliklere yol açmaktadır ve kamu kesiminin bu alanlara müdahalesi gerekmektedir.

⁴ Snop etkisine göre ürünün fiyatı ayrıcalık göstergesidir. Dolayısıyla bir ürününü tek tüketicisi olma isteği mevcuttur ve bu sebeple talep yasası geçersiz kalır (Akçayır, 2016: 37).

⁵ Veblen etkisine göre tüketicilerin birincil amacı başkalarını etkilemektir. Dolayısıyla fiyatı bir prestij göstergesi kabul ederler ve ürünün fiyatı arttıkça talep artar (Güleç, 2015: 63).

⁶ Hedonik etki, hedonist tüketicilerin kendi his ve zevklerine daha düşkün olduğu için ürün fiyatını göz ardı ettiklerini ifade eder. Dolayısıyla talep yasası işlevini bu etki neticesinde de yitirebilir (Doğan vd., 2014: 70-71).

⁷ Bandwagon etkisi geri kalmama etkisi olarak da ifade edilebilir. Bireylerin tüketim tercihlerinde topluma uyma, başkalarından geri kalmama gibi etmenlerle yer vermesidir (Kastanakis & Balabanis, 2011: 609).

Gelirin Hakça Paylaşımı Sorunu

Gelir, kavramsal olarak üretim süreçlerine katılan üretim faktörlerinin elde ettiği tutarı ifade etmektedir. Gelirin adil olmaması ise kişilerin, bölgelerin hatta ulusların yaşam standartlarının farklı olmasını ifade etmektedir. Bu açıdan ele alındığında gelirin dağılımına etki eden en önemli faktörün tahsis mekanizması olduğu açıktır. Tahsis mekanizmaları ise yukarıda ifade ettiğimiz üzere üç şekilde gerçekleşmektedir. Bunlar piyasa mekanizması, planlama mekanizması ve sosyal seçim şeklindedir. Piyasa mekanizması ve planlama mekanizması birbirine alternatif olmakla birlikte piyasa mekanizması sonucunda meydana gelen gelir dağılımı birincil gelir dağılımı olarak ifade edilmektedir (Cowell, 2015: 2-3).

Klasik iktisat, etkinlik prensibini ön planda tutarak tam rekabet koşullarında etkinlikle beraber gelirin de adil dağılacığını savunmuştur. Fakat gelir ve servet paylaşımı dikkate alınmadığında iktisadi kaynakların tek bir elde toplanmasında bile etkinlik sağlanabilir. Gerçek hayatta dışsallıkların, tam rekabetten sapmaların ya da diğer piyasa başarısızlıklarının varlığı piyasa koşullarında gelirin adil dağılımı çok da mümkün değildir.

Piyasa mekanizması tam rekabet şartları içerisinde çalışsa bile sınırsız mülkiyet hakkının tanınması ekonomideki karar birimlerinin kazanç farklılığından ötürü gelirin adil dağılımı neredeyse imkânsız hale getirecektir. Çünkü kazançları farklı olan karar birimlerinin servetleri dengeli dağılım göstermeyecektir. Nitekim piyasaların, tam rekabet piyasası şartlarına sahip olmaması gelirin adil dağılımına engel teşkil etmekte ve birincil gelir dağılımı hakça paylaşımdan uzak kalmaktadır.

Piyasa mekanizması tarafından gerek piyasa başarısızlıkları gerekse sınırsız mülkiyet hakları gibi gerekçeler neticesinde adil dağılım göstermeyen gelir kamu müdahalesi ile daha adil hale getirilebilecektir. Kamu kesimi sübvansiyonlar, teşvikler, asgari ücret, vergi harcamaları gibi araçlarla gelirin paylaşımını daha adil hale getirebilecektir. Piyasa neticesinde adaletsiz dağılan gelir kamu müdahalesi ile yeniden dağıtılabilir ve bu durum ikincil gelir dağılımı olarak ifade edilmektedir (Nordas, 2000: 11).

Ekonomik İstikrarsızlıklar

Ekonomik istikrarın sağlanması fiyat istikrarının ve tam istihdamın sağlanmasını ifade etmektedir. Fiyat istikrarı, fiyatlar genel düzeyindeki

dalgalanmaların önlenmesini, tam istihdam ise mevcut iktisadi kaynakların tamamının üretim sürecinde yer almasını ifade etmektedir. Klasik iktisat ekonomik istikrar kavramına yalnızca fiyat istikrarı penceresinden bakmıştır. Bu durumun gerekçesi ekonomide arz ve talep arasındaki uyum ve fiyat ve ücretlerin esnek olduğu varsayımlarıdır. Keynesyen iktisat ise her iki açıdan konuyu ele alarak istikrar fonksiyonunu günümüz anlamda ele almıştır.

Piyasa mekanizması her ne kadar Klasik iktisada göre tam istihdamın sağlayıcısı olarak görülse de piyasa mekanizmasının başarısız olduğu alanlar mevcuttur. Piyasa başarısızlıkları neticesinde tam istihdamdan ve fiyat istikrarından sapmalar meydana gelmektedir. Ekonomiye arz yönlü bir bakış açısıyla yaklaşan Klasik iktisadın savunduğu “Her arz kendi talebini yaratır” şeklinde ifade edilen Say yasası neticesinde üreticilerin gelirleri ürettiği ve satışını gerçekleştirdiği mal miktarına bağlıdır. Dolayısıyla genel ekonomi içerisinde satılmayan ürünler mevcutsa bu durum diğer ürünlerin arz eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Klasik iktisada göre arz ekonominin lokomotif görevini görmekte ve arz miktarı, sermaye birikimi ya da yatırım gibi hususlar otomatik olarak dengeye gelerek tam istihdamı sürekli sağlamaktadır. Arz ve talep arasında meydana gelecek herhangi bir uyumsuzluk arz ve talep yasası neticesinde yeniden dengeye gelecektir (Öztürk, 2004: 184-185).

Klasik iktisat her ne kadar ekonomik istikrarın kendiliğinden sağlanacağını savunsa da piyasa mekanizmasındaki aksaklıklar bu durumun önüne geçmektedir. Dahası gerçek hayatta birtakım mallar alıcı bulamazken bir kısmı üretime hiç konu olmamış olabilir. Keynesyen iktisat konuyu talep yönüyle ele alarak ekonomik istikrar kavramına farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Keynes’e göre istihdam düzeyindeki artış reel gelirlerde artış oluşturabilir. Fakat toplam tüketimde reel gelir artışı kadar değişim yaşanmayacaktır. Karar birimleri gelirlerinin bir kısmını tasarrufa dönüştürecektir. Reel gelirdeki artışın tamamının harcamaya dönüşmemesi neticesinde üreticilerin gelir fonksiyonları bu durumdan etkilenecektir. Üreticilerin gelirleri cari yatırım düzeyine göre gerçekleşeceğinden ötürü cari yatırım düzeyi yükselmedikçe istihdam artışı sağlanmayacaktır. Bütün bu hususlar dikkate alındığında tam istihdam sürekli ya da kendiliğinden meydana gelebilecek bir olgu değildir (Keynes, 1936: 20-27).

Keynes’in katkıları neticesinde istikrar fonksiyonu kamu kesimine atfedilmiş bulunmaktadır. Piyasa mekanizması başarısızlıkları neticesinde tam istihdamdan ve

fiyat istikrarından sapma yaşamaktadır ve makro etkinsizlik meydana gelmektedir. Ayrıca istikrar fonksiyonu da bir dizi değişime uğramıştır. 1930 ve 1940'larda istikrar fonksiyonundan kasıt tam istihdamın sağlanması iken 1950 ve 1960'larda tam istihdamın yanı sıra enflasyonun dizginlenmesi amacına da haiz olmuştur. 1970'lerin sonlarına doğru istikrar fonksiyonu enflasyon ve işsizliğin eşanlı görüldüğü stagflasyon kavramını hedef almıştır (Akalin, 1986: 11-12). Sonuç olarak ekonomik istikrar piyasa mekanizması tarafından sürekli olarak sağlanabilen bir olgudan ötedir. Dolayısıyla bu alana kamu müdahalesi gerekmektedir.

Makro etkinsizlikler piyasa mekanizmasının optimum refah, gelir, tasarruf ya da üretimden sapmalara neden olmaktadır. Ekonomilerin amaçları arasında yer alan tahsis, bölüşüm ve istikrar fonksiyonları makro etkinsizliklerden ötürü tamamen piyasaya bırakılamayacak fonksiyonlardır ve bunları kamu kesiminin üstlenmesi gerekmektedir. Bu durum ise kamu müdahalesini ve dolayısıyla kamu harcamalarını gün yüzüne çıkarmaktadır. Kamu müdahalesinin bir diğer gerekçesi ise devlete bakış açısından kaynaklanmaktadır.

1.1.1.3. Devlete Bakış Açısındaki Değişim

Devlet anlayışında meydana gelen değişim ve devletin hangi alanlarda üretim tesis edeceği beklentisinin değişmesi kamu kesiminin ekonomide aktör olarak yer almasının başka bir argümanıdır. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş, sınırsız mülkiyet haklarının temini, ekonomik krizler ya da serbest piyasa ekonomisinin benimsenmesi gibi meydana gelen değişimler şüphesiz kamu kesimine bakış açısını ya da devletten beklentileri değiştirebilmektedir. Öte yansan sosyal bir bilim olan ekonomi sosyal çevrede meydana gelen değişimlerden etkilenmektedir.

Antik dönemlerde kamu maliyesine bakış açısı hanehalkı gelirden ibaret iken orta çağda yaşanan dini ve siyasi gelişmeler neticesinde kamu mülkiyeti yerine özel mülkiyet tartışmaları ve kamu kesiminin sınırlandırılması gündeme gelmiştir. Özel mülkiyet yolunun kısmen de olsa açılması neticesinde artan sermaye birikimi ticaret hacmini artırmış ve dış ticaret politikası oluşturulması gerekliliği neticesinde Merkantizim akımı ortaya çıkmıştır. Sanayileşme yönündeki atılımlar kamu maliyesine bakış açısını yeniden değişime uğratmış ve Fizyokrasi ve Klasik iktisat, liberal bir bakış açısını gün yüzüne getirmiştir (Herlitz, 1964: 103-105, Frank, 2006: 101-106).

1929 Krizi ise yine kamu maliyesine bakış açısını değişime uğratmış ve Keynes'in ortaya koyduğu iktisadi öğretiler ile kamu kesimi ekonomide önemli bir aktör haline gelmiştir. Keynesyen iktisat kamu kesimi müdahalesine olağan bakmakla birlikte bir dizi işlevler tanımlanmıştır. Bunlar aşağıdaki şekildedir (Tanzi, 2000: 6-7);

- Makroekonomik istikrarın sağlanması
- Gelir dağılımında adaletin sağlanması
- Piyasadaki işlem maliyetlerinin azaltılması
- Yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi
- Kurumların ve kuralların oluşturulması ve belirli bir işleyiş kazandırılması

Kamu kesimine atfedilen yukarıdaki işlevler bir nevi kamu kesimini ekonomide zorunlu kılmaktadır. Özellikle ekonomik etkinliğin sağlanmasında kilit rol oynayan makroekonomik istikrarı, özel teşebbüs tek başına sağlayamamaktadır. Piyasanın kendi başına etkinliği sağlayamamasının nedeni özel teşebbüsün yapısı gereğince faaliyette bulunmayacağı veya bulunamayacağı alanların var olmasıdır. Diğer taraftan piyasa koşullarında dağılan gelir her zaman en iyi koşulu sağlayamamaktadır ve kamu müdahalesi ile etkinlik artırılabilir. Kamu kesiminin esasen temel işlevleri sayılabilecek tahsis, bölüşüm ve istikrar gibi işlevler de özel teşebbüs tarafından yürütülemeyecek işlevlerdir. Bu gerekçelerle kamu kesimi gerek harcama gerekse vergi gibi kanallardan ekonomiye müdahalede bulunabilir.

1970'lere kadar Klasik iktisat ve Keynesyen iktisat çerçevesinde gelişim ve değişim gösteren kamu kesimi işlevleri 1970'lerin sonlarına doğru ortaya çıkan stagflasyon kavramı ile yeniden değişime uğramıştır. Keynesyen iktisadın öğretileri eleştirilmeye ve yeniden liberal bakış açısı kazandırılmaya çalışılmıştır (Case, 2008: 358, Qates, 1968: 38-50).

Kamu kesiminin ekonomideki rolünün neler olması gerektiği sorusu iktisadi akımlar nezdinde farklı şekilde ele alınsa da 1959 yılında Musgrave tarafından bu görevlerin net bir şekilde aktarıldığı görülmektedir. Özellikle Büyük Buhran sonrası dönemde Keynesyen iktisatla başlayan kamu müdahalesi anlayışı Musgrave tarafından günümüz anlamda şekillendirilmiştir. Üçlü işlev olarak da adlandırılan Musgrave'in literatüre kattığı kamu kesimi işlevleri tahsis, bölüşüm ve istikrar şeklindedir. Tahsis fonksiyonu planlamayı işaret ederek kaynakların özel ve kamu arasında dağılımını ifade etmektedir. Bölüşüm kavramı her ne kadar tahsis fonksiyonunu andıran bir ifade olsa da bölüşüm daha çok sonuç ile ilgilidir. Bölüşüm yaratılan gelirin nasıl pay

edileceği sorundur da denilebilir. İstikrar ise ekonomide dengenin sürekli hale getirilmesini ifade etmektedir. Musgrave'e göre bu fonksiyonların özel teşebbüs tarafından yerine getirilmesi mümkün değildir ve bu gerekçe ile kamu müdahalesi ekonomiler için vazgeçilemez bir husustur (Musgrave, 1959: 3-22).

Tüm bu gelişmeler değerlendirildiğinde kamu kesimi müdahalesi kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu kesiminin müdahale araçları arasında şüphesiz kamu harcamaları etkili bir politikadır ve ekonomide olmazsa olmaz olarak nitelendirilebilir. Kamu kesiminin aktör olarak ekonomide yer almasından öte ekonomi için en önemli fonksiyonların özel teşebbüs tarafından yerine getirilemeyecek olması kamu kesimini etki parametreleri bakımından ön plana çıkarmaktadır. Kamunun ekonomide yer almasının gerekçeleri şeklinde atfedilen hususlar kamu harcamaları ile önemli ölçüde düzenleme yapılan hususlar oldukları için kamu harcamalarının boyutu da dikkate alınması gereken bir konudur (Güran & Oğuz: 2010: 78-81).

1.1.2. Kamu Harcamalarının Boyutu: Artış Gerekçeleri

Kamu harcamalarına ilişkin incelemeler yapıldığında 19. ve 20. yüzyılda sürekli bir artış yaşandığı gözlemlenmiştir. Kamu harcamalarındaki bu artış özellikle savaş dönemlerinde ivmelenmiştir. Bu durumun gerekçeleri birçok iktisatçı tarafından incelenmiş ve kamu harcamalarının artışına veya artış eğilimine ilişkin bir dizi açıklamalar getirilmiştir.

Gerek piyasa başarısızlıklarının giderilmesi gerekse kamu kesimine yüklenen işlevlerin yerine getirilmesi için kamu kesiminin var olması ve harcama yapması gerekmektedir. Bu noktada ise kamu kesiminin büyüklük ölçüsü gündeme gelmektedir. Ekonomideki yapı içerisinde kamu harcamalarının boyutunun ne olacağı ekonomi literatüründe önemli bir yer edinmiş ve birçok iktisatçı bu durumu açıklarken kamu harcamalarının artış gerekçelerini de açıklamışlardır (Sabra, 2016: 39-40).

Kamu harcamalarının büyüklüğü kamunun ekonomideki payına işaret etmektedir. Kamunun ekonomideki büyüklüğüne ilişkin literatürde yaygın görüşler ise kamu kesiminin ekonomideki payının sürekli arttığı yönündedir.

Literatür değerlendirildiğinde kamu harcamalarının artışına yönelik önemli bir açıklama Wagner tarafından ileri sürülmüştür. Wagner yaptığı araştırmalarda sanayileşme atılımı sonucu milli gelirdeki artış ile kamu harcamaları arasında bir etkileşim olduğunu ifade etmiştir. Kamu harcamalarında meydana gelen artışı kamu

kesimi faaliyetlerine bağlamıştır. Kamu kesimi faaliyetlerinin artması sonucu kamu harcamalarının artacağını savunmuştur. Dahası esneklik kapsamında kamu harcamalarının esnekliğinin daha büyük olduğunu iddia ederek ekonomilerin sistem olarak sosyalizme doğru yol alacağını ifade etmiştir (Dluhosch & Zimmermann, 2006: 1-3).

Wagner'e göre kamu harcamalarının daha fazla artış göstermesinin gerekçesi devlet kavramını oluşturan unsurun yalnızca hükümet anlamında olmamasıdır. Devlet kavramı sivil toplum, hukuk, kültür gibi öğelerin bir bütünüdür. Bu bütün doğrultusunda yaşanan gelişmeler kamu kesimi faaliyetlerinin artmasına yol açmaktadır. Kamu kesimi faaliyetlerinin artması sonucunda kamu harcamaları da artış gösterecektir. Milli gelirden meydana gelen artış sosyal gelişmelere yol açacak ve bunun sonucunda kamu kesimi harcamaları artış gösterecektir.

Kamu harcamalarının artışı üzerine çalışma yapan bir diğer önemli isim ise Musgrave'dir. Musgrave kamu harcamaları artışını demografik özelliklere atfetmiştir. Nüfus artışının kamu harcamalarını artıracığını savunurken şehirleşme veya kalkınmanın sağlanması için de kamu kesiminin harcamalarını artıracığını savunmuştur. Kamu kesimi harcamalarının alt kalemlerinin ekonomik kalkınma sonucunda farklı etkileşimde bulunacağını savunduğu gibi savaş vb. durumlarının kamu harcamalarını düzensiz bir şekilde artıracığını savunmuştur. Kamu harcamalarının artışı konusundaki en temel hususları ise sosyal hizmet, eğitim ve refah programlarının artırılması olarak değerlendirmiştir (Aggarwal, 2017: 122-125).

Kamu kesiminin boyutunu incelerken kamu kesimi harcamalarına ilişkin Musgrave, Wagner'den farklı olarak savaş ve savunma harcamalarının hariç tutulması durumunda, milli gelir ile kamu harcamaları arasında istikrar olduğunu ifade etmiştir. Kamu harcamalarının artış gerekçelerini ekonomik kalkınma ve nüfus şeklinde belirlemiştir. Bu durumun yanı sıra Rostow ile yaptığı çalışmada ekonomik kalkınmanın farklı aşamalar içerdiğini ve bu aşamalardan geçişlerde kamu harcamalarının farklılık gösterdiğini ifade etmiştir. Bu tespitler sonucunda kamu kesiminin ekonomide yer alan boyutunun sürekli arttığını ifade etmiştir (Lindauer & Mundial, 1988: 10).

Kamu harcamalarının artışına yönelik destekler nitelikteki bir diğer çalışma ise Peacock-Wisemann tarafından geliştirilen sıçrama hipotezidir. Sıçrama hipotezi ile savaş dönemlerinde kamu harcamalarının arttığını ve eski düzeyine tekrar düşmediğini

savunmuştur. Peacock ve Wiseman esasen Wagner'in ortaya koyduğu teorinin ampirik çalışmasını yaparak bu durumu ortaya koymuştur. Kamu harcamalarının artışına ilişkin görüşler temel olarak savaş ve savunma harcamalarına bağlı kamu harcaması artışını savunmuştur (Magazzino vd., 2015: 813).

Kamu harcamalarının artışı birçok iktisatçı tarafından incelenirken modern maliyeciler kamu harcamaları artışına farklı bir bakış açısı ile yaklaşmışlardır. Modern maliyecilere göre kamu kesimi kavramı ekonomik düzenlemelerin gerçekleştirildiği kurum kavramından çıkmıştır ve kamu kesimi sosyal hayata müdahale eden bir kurum olarak kabul edilmektedir. Modern dünyada kamu kesimi değerlendirildiğinde kamu kesiminin bu yönde evirildiği gözlemlenmektedir. Kamu harcamalarının artışını devletin sosyal hayata müdahale etmesinden yola çıkarak nitelik ve nicelik bakımından arttığını ifade etmişlerdir (Sinn & Cnossen, 2003: 12).

Kamu harcamalarının artışı veya kamunun ekonomideki boyutu literatürde çok fazla tartışma alanı olan bir konudur ve kamu kesiminin etkileyebileceği alanlar şüphesiz yapısı gereğince oldukça fazladır. Ekonomik büyüme, gelirin dağılımı, fiyat istikrarı ve sosyal yaşam gibi birçok alanı etkileyebilecek kamu kesiminin önemi ekonomi biliminde oldukça artmaktadır. Yapısı itibari ile birbirinden oldukça farklı alanlarda gerçekleştirilebilecek harcamalar etkileri bakımından da birbirlerinden farklı olabilmektedir. Bu konu iktisadi doktrinler nezdinde belirli bir çerçevede ele alınmıştır. Keynesyen iktisat kamu harcamalarını, dolayısı ile kamu müdahalesini savunurken Klasik iktisat ve Neo-Liberal akımlar da eleştirmiştir.

1.1.3. İktisadi Doktrinlerde Kamu Harcamaları

İktisadi doktrinler şüphesiz bir bilgi birikimi sonucu ortaya çıkmıştır ve ekonomi alanında yaşanan köklü sorunlara çözüm çabaları için geliştirilmiştir. İktisadi doktrinler ekonomideki tüm aktörlere ilişkin belirli kuralları teorik çerçevede ele aldıkları için çalışmada kamu harcamaları üzerine ekollerin görüşleri aktarılacaktır. Modern ekonomi biliminin inşasının Klasik iktisat öğretileri tarafından oluşturulduğu yaygın kabul edilen bir görüştür. Bu bakımdan kamu harcamaları özelinde Klasik iktisat öğretileri ve ardından diğer doktrinler aktarılacaktır.

1.1.3.1. Klasik İktisat ve Kamu Harcamaları

Ekonomideki aktörlerin tamamı birey unsuruna bağlıdır ve ekonomi kavramına yön verecek unsur şüphesiz yine insandır. Klasik iktisadi düşüncenin önemli isimleri

insan doğasına ilişkin bir dizi çalışmalar yürütmüştür. Klasik iktisat insan doğasını ve Fizyokrasi akımının ortaya attığı “doğal düzen” kavramını bilimsel metodoloji ile açıklamaya çalışmış ve sonrasında ekonomi bilimini incelemiştir ve bu durum sonucunda uzun yıllar birçok ülkeyi etkisi altına almıştır. Sanayileşme atılımı ile özel mülkiyet yolunun açılması ve ani üretim artışı sonucu hızla büyüyen özel sermaye de liberal politikaların desteklenmesini sağlamıştır.

Doğası gereğince insan davranışlarına etki eden başat unsur arzulardır. David Hume’un 1739 yılındaki çalışması “A Treatise of Human Nature” veya Adam Smith’in 1759 yılındaki “The Theory of Moral Sentiments” isimli çalışmalarında insan davranışlarının tutkunun ötesinde bir öge tarafından daha fazla etkilendiği ortaya atılmıştır. Bu durum devam eden süreçte rasyonalizm adını almış ve insan, çıkarlarını maksimize etme çabası içinde olan bir varlık olarak değerlendirilmiştir. Rasyonalizm, Klasik iktisadın temelini oluşturmuştur ve bireylerin, doğası gereğince rasyonel davranışlarının, maksimum karlılığı ve maksimum üretimi beraberinde getireceğini savunmuştur. (Kurz & Salvadori, 1998: 22-25).

Rasyonel birey algısıyla birlikte dönemin koşulları ele alındığında, sanayileşme atımları ve özel mülkiyet yolunun açılması ekonomi bilimini farklı bir boyuta taşımıştır ve refah kavramına bakış açısı değişmiş ve üretim miktarının veya diğer bir ifade ile refahın nasıl artırılacağı sorusu gündeme gelmiştir. Adam Smith çalışmasında refah kavramını üretim miktarına bağlamış ve üretim düzeyini artırmanın yolunu veya refah artışını sermaye birikiminin artırılması, nüfusun artırılması ve işgücü verimliliğinin artırılmasına bağlamıştır. Tüm bu bileşenler değerlendirildiğinde liberal ekonomi düzenine geçiş için uygun bir ortam oluşturulmuş ve sanayileşme atılımı ile üretim hacmi artırılmaya başlanmıştır. (Lanza, 2012: 18-20).

Klasik iktisat, Smith önderliğinde ekonomide kamu müdahalesine karşıt olarak gelişmiştir. Bu durumun gerekçesi kısaca ekonominin kendiliğinden etkinliğe kavuşabilecek olmasıdır. Klasik iktisada göre kamu kesimi yalnızca asli işlevleri yüklenmeli ve üretim özel teşebbüse bırakılmalıdır. Kamu kesiminin verimsizliği bir yana özel teşebbüsün doğasındaki karlılık güdüsü ekonomideki en iyi çıktıyı sağlayacaktır. Bu bakış açısında kamu harcamaları istenilmeyen bir durumdur ve devletin minimal düzeyde olması önerilmiştir. Kamu harcamalarına karşı çıkılmasının bir diğer gerekçesi ise ekonomide dışlama etkisine yol açmasıdır. Kamu kesiminin

harcamada bulunması, ekonomik büyüme potansiyelini baskılayacaktır ve ekonomi etkinlikten sapma yaşayacaktır (Chipaumire vd., 2014: 111).

Klasik iktisat, kamu kesiminin verimsizliğini ve kamu harcamalarının dışlama etkisini “görünmez el” ve “rasyonel birey” kavramları ile açıklamışlardır. Zenginliğin kaynağını üretim ile açıklayan bu yaklaşım, görünmez el ile piyasanın kendiliğinden dengeye geleceğini ve müdahalenin bu düzeni bozacağını savunmuştur. Rasyonel birey kavramı ile ifade edilen unsur, bireyin kendi çıkarlarını artırma çabasıdır. Klasik iktisada göre bu çaba genel ekonomide kamu sektörü hariç düşünüldüğünde en etkin çıktı düzeyini beraberinde getirecektir. Bu koşulların sağlanması için kamu müdahalesinin minimum düzeyde kalması gerekmektedir. (Smith, 1776: 50-59).

Klasik iktisada göre kamu kesiminin verimsiz olması ve rasyonel birey algısının ekonomide maksimum üretimi beraberinde getirecek olması kamu kesiminin işlevlerinin ve dolayısıyla harcamalarının sınırlandırılmasını olağan hale getirmektedir. Kamu kesimi asli işlevlerinin dışındaki her üretimde özel sektörün dışlanması sonucunu beraberinde getirecek ve üretim ile özdeşleştirilen refah azalma eğilimi gösterecektir. Tüm bu hususlar değerlendirildiğinde Klasik iktisat kamu harcamalarının yalnızca asli işlevlerle sınırlı kalmasını savunmaktadır.

1.1.3.2. Keynesyen İktisat ve Kamu Harcamaları

Klasik iktisat uzun yıllar etkisini korusa da 1929 krizi sonrası eleştirilmeye başlanmıştır. Klasik iktisada eleştirileri ile gündeme gelen Keynesyen iktisat ekonomide kamu müdahalesi olmadan etkinliğin sağlanamayacağını savunmuştur. Ekonomiye talep yönlü politikalarla bakış açısı geliştiren bu ekol kamu harcamalarını ekonomide denge koşulu için vazgeçilmez olarak görmüştür. Liberal ekonomi yerine kamu müdahalesini içeren bir sistemi öne süren bu yaklaşım özellikle durgunluğun giderilmesi için talebin artırılması gerektiğini ve bu durumun dönemin koşullarında kamu harcamalarındaki artışla sağlanabileceğini savunmuştur.

Keynesyen iktisadın kamu harcamaları ile kamu müdahalesini öngörmesinin temelinde iki husus vardır. Bunlardan ilki gerek fiyat ve ücretlerin yapışkan olması gerekse başka koşullar neticesinde özel sektörün bazen verimsizliğe yol açabileceği ve kendiliğinden dengeye gelememesidir. Diğerisi ise çarpan/çoğaltan ile ilgilidir ve tam istihdama ulaşmak özel teşebbüs eliyle mümkün değildir ve kamu kesimi müdahalesi ile bu mümkün kılınabilir. Ekonomide bu durumların nüksettiği koşullarda kamu harcamaları ile ekonomiye yön verilmelidir. Özellikle eksik istihdam koşullarında

kamu harcamaları artışı kendisinden daha fazla değer yaratarak ekonomik büyümeyi beraberinde getirecektir (Dada, 2013: 20).

Keynesyen iktisat kamu harcamalarını ekonomik büyüme için dışsal bir değişken olarak kabul etmektedir. Kamu harcamalarında meydana gelecek artış, çarpan etkisi ile kendinden daha fazla tutarda paranın dolaşıma girmesine ve ardından ekonomik büyümenin artmasına yol açacaktır. Keynesyen iktisat kamu müdahalesini özel teşebbüsün aksayan yönleri için de savunmaktadır. Özel sektörün üretim atılımı, şüphesiz tasarruflara bağlıdır ve tasarrufların artırılması ve üretim alanına aktarılması uzun zaman almaktadır. Bu noktada kamu sektörü harcamalar ile bu sorunu daha kısa sürede çözebilecek ve ekonomi tam istihdama kavuşabilecektir (Pula & Elshani, 2018: 6).

Keynesyen iktisat kamu kesimini ekonomiye yön veren bir organizasyon olarak değerlendirmiştir. Özellikle ekonomik istikrarın sağlanması veya piyasa koşullarında meydana gelecek aksaklıkların bir kısmının giderilmesi, kamu sektörünün müdahalesi ile gerçekleştirilmektedir. Bu noktadan hareketle ekonomide sorun olarak atfedilebilecek tam istihdamın sağlanamaması, gelirin piyasa koşullarında çarpık dağılımı gibi hususlar kamu harcamaları ile düzenlenebilecek alanlardır. Yeni Keynesyen iktisadın da katkıları ile Keynesyen iktisat kamu kesimine bu görevleri atfetmiştir ve kamu harcamalarının etki kanalları vasıtasıyla ekonomik büyümeyi beraberinde getireceğini savunmuştur (Tanzi, 1997: 21-23).

Keynesyen iktisada göre istihdam reel gelir, faiz ve talep düzeyinden etkilenen bir unsurdur. Dolayısıyla Keynesyen iktisatta tam istihdam özel bir durum olarak ifade edilmiştir ve ulaşılsa bile korunması için müdahale edilmelidir. Bu bakış açısından hareketle kamu harcamaları ekonomide tam istihdama ulaşmak ve ulaşıldığında da korumak amacıyla gerçekleştirilmelidir. Kamu harcamalarının ve dolayısıyla kamu müdahalesinin olmadığı bir ekonomi tam istihdam düzeyine ulaşamayacak ve ulaşsa bile bu durum kalıcı olmayacaktır.

Yeni Klasik iktisada tepki olarak ortaya çıkan Yeni Keynesyen iktisat ise Keynesyen iktisadın mikroekonomi temellerini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Rasyonel beklentileri kabul etmesinin yanı sıra fiyat ve ücretlerin yapışkan olduğunu piyasada aksaklıkların olduğunu varsaymaktadır. Rasyonel beklentiler kabul edilse bile beklentilerin piyasaları dengeye getirmeyeceğini dolayısıyla eksik istihdamın oluşabileceğini savunmaktadırlar. Ekonomide meydana gelecek bir şok neticesinde

yeniden dengeye gelinmesi uzun zaman alacaktır ve cari ücret düzeyinde gönülsüz işsizlik meydana gelecektir. Bu durumların varlığı ise kamu müdahalesini haklı kılacaktır.

Yeni Keynesyen iktisat maliye politikasının yanı sıra para politikasının da etkin olduğunu savunmuştur. Ekonomik istikrarın sağlanmasında para politikasının kimi zaman daha etkin olabileceğini ifade ederek maliye politikasının kurala bağlanması gerektiğini ve olağan dışı durumlarda başvurulacak bir araç olması gerektiğini düşünürler. Ekonomik büyümenin sağlanması için faiz oranlarının azaltılmasını enflasyonla mücadele için ise faiz oranlarının artırılmasını önermişlerdir. Nitekim ekonomik büyümede sorun yaşanırken enflasyonun meydana gelmesi gibi bir durum oluşursa birinin tercih edilmesi gerekmektedir. Taylor kuralı⁸ olarak da ifade edilen bu durum Yeni Keynesyen iktisadın para politikasına verdiği önemin bir göstergesidir (Yıldırım vd., 2010: 1270-1271).

Yeni Keynesyen iktisadın ekonomide eksik istihdam, cari ücret düzeyinde gönülsüz işsizlik ve piyasa başarısızlıkları varsayımı piyasanın kendiliğinden dengeye gelemediğinin ya da dengeden uzaklaşma durumunda yeniden dengeye gelmenin zaman alacağını göstermektedir. Bu gerekçeler neticesinde gerektiğinde kamu kesimi harcamaları ekonomide müdahalede bulunabilecektir. Keynesyen iktisattan farklı olarak ekonomideki sorunların çözüme kavuşturulmasında para politikasının da etkin olduğunu savunmaktadırlar. Bu görüşe göre kimi zaman para politikası maliye politikasından bile etkin olabilmektedir.

Post Keynesyenler, Keynes'in ihmal ettiği belirsizliği dikkate alarak belirsizlik koşullarında geçmişten edinilen bilgilerin gelecek hakkında tam bilgi sağlamadığını savunmaktadır. Geleceğe ilişkin tam bilginin noksanlığı ise rasyonel bakış açısını zedeleyerek karar birimlerinin kendiliğinden her zaman dengeye gelemeyeceğini savunmaktadır. Belirsizliğin kaçınılmaz olduğunu vurgulayarak ekonomik ve politik kurumların, ekonomiyi şekillendirmesinde önemli bir role sahip olduklarını savunmaktadırlar.

⁸ Taylor kuralı merkez bankasının borç verme faiz oranlarının potansiyel ve fiili milli gelir arasındaki sapma ile hedeflenen ve cari enflasyon arasındaki sapmaya aynı yönde etki edeceği kuralıdır. Ekonomik büyümenin sağlanması için faiz oranının düşürülmesini, enflasyonun baskılanması için ise faiz oranının yükseltilmesini savunmaktadır. Ekonomide ekonomik büyüme sorunu enflasyon sorunuyla beraber yer alıyorsa tercihte bulunulması gerekmektedir (Taylor, 1993: 197-198).

Belirsizliğin var olması karar birimlerinin yanlış kararlar almasına ve yanlış beklentiler içerisine girmesine yol açacaktır. Efektif talep yetersizliği, piyasa başarısızlıkları, gelirin çarpık dağılımı ya da enflasyon belirsizlikten etkilenen hususlardır. Ekonomik ve politik kurumlar, ekonomideki belirsizliği azaltacak düzenlemeler, kanunlar ya da kamu harcamaları ile belirsizliğin etkilerini azaltabilecektir (Esen & Yıldırım, 2020: 150-151). Post Keynesyenler, odak noktası belirsizlik olmakla birlikte kamu müdahalesini dolayısıyla kamu harcamalarını makul görmektedirler.

1.1.3.3. Neo-Liberal Akımlar ve Kamu Harcamaları

Keynesyen iktisat öğretilerinin önemli bir kısmı günümüzde halen geçerliliğini korusa da 1970'li yıllarda meydana gelen petrol krizi, ekonomik öğretilerdeki değişimi de beraberinde getirmiştir. Kriz, beraberinde stagflasyon adı verilen, enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişkiye atfen ezber bozan bir unsur gün yüzüne çıkarmıştır. Özellikle Keynesyen öğretinin tersi şeklinde hareket etmeye başlayan bu iki makroekonomik değişken Keynesyen iktisadın eleştirilmesine yol açmıştır. Beraberinde kriz derinleştikçe krizin faturası Keynesyen iktisada kesilmiş ve Neo-Liberal akımlar ekonomi literatürüne girmiştir. Ayrıca kamu müdahalesini öngören yaklaşımlar eleştirildiği için Neo-Liberal akımlar tepki yaklaşımları olarak da ifade edilmektedir. (Congdon, 2007: 135).

Neo-Liberal akımların başında Parasalcı iktisat gelmektedir. Piyasanın kendi bünyesinde istikrarlı olduğunu savunan bu yaklaşım, maliye politikasının ve dolayısıyla kamu harcamalarının müdahale aracı olmasına karşıdır. Parasalcı iktisat kamu harcamalarının ve vergilerin kaynak dağılımında etkinliği bozmayacak şekilde optimize edilmesini savunmaktadır. Bu durum ise parasal genişlemeyi bozmayacak harcama düzeyine ve kamusal ihtiyaçların finansmanına yeterli olacak kamu gelirleri düzeyine bağlıdır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde kamu harcamalarının finansman kaynaklarına yönelik eleştiride bulunan bu yaklaşım, özellikle kamu harcamalarının Merkez Bankasından borçlanma yoluyla karşılanmasına karşı çıkmışlardır.

Parasalcı iktisatla beraber yeniden gündeme gelen liberal akım serbestleşmenin yolunu açmıştır. Piyasanın istikrarlı olduğunu ve piyasada istikrarı bozan unsurun yanlış uygulanan para ve maliye politikaları olduğunu savunan Parasalcı iktisat, maliye politikasını eleştirerek para politikasını ön plana çıkarmıştır. Stagflasyon kavramına çözüm çalışmalarıyla da yakından ilgilenen bu akım enflasyonu her zaman

ve her yerde parasal bir olgu olarak ifade etmiş ve kamu kesimi büyüklüğünün optimize edilmesi gereken bir alan olduğunu iddia etmiştir. Bu optimizasyon için parasal büyüklüğün aşılması ölçütüyle beraber özel teşebbüsün yürütebileceği faaliyetlerin özel kesime bırakılarak kamu harcamalarının ve dolayısı ile kamunun ekonomideki payının düşürülmesi gerektiğini savunmuştur (Humphrey, 1975: 13-14).

1970’li yıllarda yaşanan petrol krizi, haberleşme ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler, dış ticaret işlemlerinin serbestleşmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Üretim faktörlerinin hareketli hale gelmesi, bilgi ve iletişim alanında yaşanan gelişmeler ve küreselleşme gibi gerekçeler dünyada liberalleşme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmeler ışığında yine bir tepki yaklaşımı olarak Yeni Klasik iktisat ortaya çıkmıştır. Ekonomideki etkinlik unsurunu liberal politikalar temelinde şekillendiren bu yaklaşım da kamu müdahalesinin azaltılması gerektiğini savunmuştur. Kamu kesimi harcamalarının gereğinden fazla gerçekleştirilmesi durumunda ekonomi açısından “en iyi” şeklinde ifade edilen sonucun bozulacağını savunmuşlardır (Spahn, 2016: 1-2).

Yeni Klasik iktisat, Parasalcı iktisattan farklı olarak uyarlayıcı bekleyişler yerine rasyonel bekleyişleri savunmaktadır. Parasalcı iktisadın öngördüğü beklentiler geçmişin ortalama değerlendirmesi iken Yeni Klasikler geleceğe ilişkin beklentiyi, karar birimlerinin mevcut tüm bilgilerle sağlayacağını savunmuştur. Bu bakış açısı karar birimlerinin sistematik hata yapmayacağını ve dolayısıyla izlenecek ekonomi politikasını önceden tahmin edip ona göre karar alacağını da beraberinde getirmektedir. Kamu kesiminin yürüteceği politikalar rasyonel beklentiler neticesinde etkisiz olacaktır. Nitekim ekonominin tam istihdam da olması, fiyat ve ücretlerin esnek olması ekonomide istikrarı kendiliğinden sağlayacaktır. Ekonomik istikrar için kamu müdahalesi ya da politikalar boş bir çabadır.

Neo-Liberal akımlardan bir diğeri ise Arz Yanlı iktisattır. Parasalcı iktisada benzer bir yaklaşımla Klasik iktisadın modern anlamda ifadesi olarak literatüre geçmiştir. Laffer’in vergi indirimlerine ilişkin öğretilerine dayanan bu yaklaşım, vergi indirimlerinin özel teşebbüs üretimlerini artırabileceğini savunmuştur. Ekonomideki temel problemi artan talebe karşın arzın yetersiz kalması şeklinde ifade etmiştir ve bu sorunu Klasik iktisat çerçevesinde liberal bir bakış açısıyla işlemiştir. Bu gerekçelerle Keynesyen öğretilere tepki yaklaşımı olarak kamunun ekonomideki payının düşürülmesini savunmuştur. Özellikle kamu finansman kaleminde indirimler yoluyla

kamu harcamalarının düşürülmesi ve özelleştirme politikası bu görüşün yaygın politikalarıdır.

Büyük buhran sonrası dönemde kamu müdahalesindeki artış 1970’li yıllardaki krizle kamu etkinliğinin yeniden tartışılması konusunu gündeme getirmiştir. Özellikle 1980’li yılların başına kadar geçen sürede kamu kesiminin harcama kalemlerinin nicelik ve nitelik bakımından artış göstermesi Kamu Tercihi Kuramının literatüre taşınmasına yol açmıştır. Kamu kesiminin karar alma süreçlerinin değerlendirilmesi ile başlayan süreç beraberinde kamu harcamalarının anayasa ile sınırlandırılması konusunu gündeme getirmiştir. Bu gelişmeler ışığında yine bir tepki yaklaşımı olarak da Anayasal iktisat kavramı gelişmiştir (Sakal & Şahin, 2009: 71).

Neo-Liberal akımlar şüphesiz kamu müdahalesi algısını da değişime uğratmıştır. 1970’lerden itibaren ciddi bir şekilde eleştirilmeye başlanan kamu müdahalesi, kamunun ekonomideki rolünü harcama vb. ile müdahale yerine regülasyon ve denetim müdahalelerine dönüştürmüştür. Regülatör devlet şeklinde ifade edilen bu dönüşüm esasen iktisadi regülasyondan sosyal regülasyona bir geçiş oluşturmuştur. Dönüşüm öncesi regülasyonlar tam istihdam, fiyat istikrarı gibi unsurları içerirken dönüşüm sonrası düzenlemeler sosyal devlet müdahalesi şeklinde kendini göstermiştir. 1970 öncesi yaşananlar kamunun etkisiz olduğu görüşünü artırdığı için kamu müdahalesi sosyal alana kayarken ekonomi alanında etkinlik için kamu müdahaleleri azaltılmış ve piyasa merkezli ekonomiye tekrar geçiş yapılmıştır (Çevik & Demir, 2005: 250-251).

İktisadi doktrinler ekonomideki etkinliği sağlamanın yollarını teorik çerçevede ele almışlardır. Bu kapsamda kamu harcamaları Klasik iktisat ve Neo-Liberal Akımlar nezdinde ekonomideki en iyi şekilde ifade edilebilecek koşulu olumsuz etkilemekte iken Keynesyen iktisada göre en iyi sonucun sebebi olarak değerlendirilmiştir. Kamu harcamalarının tamamen vazgeçilmesinin ekonomide mümkün olmadığı göz önüne alındığında kamu harcamalarının daha verimli yürütülebilmesi ve bütçeleme sürecinin kolaylaştırılması gibi gerekçelerle kamu harcamalarının sınıflandırılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

1.2. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması Gerekliği

Kamu harcamalarının sınıflandırılması esasen belirli özellikleri bakımından birbirlerine yaklaşan harcama kalemlerinin sınıflara ayrılmasıdır. Kamu harcamalarının sınıflandırılması, harcama planlarının rasyonel ve karşılaştırılabilir

gözleme dayandırılması için uzun uğraşlar sonucu geliştirilmiş bir bütçe uygulamasıdır. Kamu harcamalarının sınıflandırılmasında çeşitli kriterler kullanılmakla beraber bütçeleme tekniklerinde meydana gelen değişime paralel gelişim göstermiştir. Ayrıca sınıflandırılmış kamu harcamaları, özellikle karar alma ve denetim süreçlerinde çok fazla yarar sağlamaktadır. Kamu harcamalarının sınıflandırılması esasen maliye biliminin, kamu harcamalarını inceleyen bölümünün önemli bir konusudur ve kamu harcamalarında meydana gelen değişimin gözlemlenmesini sağlamaktadır.

Kamu harcamalarının sınıflandırılması temelde devletin kaynak kullanım şeklini, kamusal hizmetlerin yapısını ve biçimini net bir şekilde ortaya koymada kullanılan bir araçtır. Kamu kesiminin tahsis vb. işlevlerinde çok fazla kolaylık sağlayan sınıflandırmanın genel yararları aşağıdaki şekilde ifade edilebilir;

- Bütçeleme sürecinin kolaylaşması
- Kamusal ihtiyaçların ağırlıklarının tespiti
- Bütçe ve planlama ilişkisinin gelişmesi
- Kamu muhasebesinin kolaylaşması
- Kamu denetiminin kolaylaşması
- Kamu gelir ve giderleri arasında ilişkinin kurulabilmesi

Kamu harcamalarının sınıflandırılması her ülkenin içinde bulunduğu duruma göre farklılık arz edebilecek bir husustur. Ülkeler kendi yapıları gereğince farklı sınıflama yöntemleri kullanmaktadır ve sınıflandırma konusunda uluslararası kuruluşlar belirli standartlar geliştirmiştir. Bu gelişim elbette ki bütçe süreçleri ile bağlantılı gelişmiştir ve günümüz anlamda sınıflandırma analitik bütçe sınıflandırması şeklinde ifade edilmektedir. Çalışmanın bu aşamasında kamu harcamalarının sınıflandırmasının gerekçeleri ve tarihsel süreci aktarılacaktır.

1.2.1. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılmasının Gerekçeleri ve Gelişimi

Kamu harcamalarının sınıflandırılması gerekliliği kamu bütçesinin verimli ve etkin yürütülmesi gerekliliğinden dolayı ortaya çıkmıştır. Hükümetlere harcama yetkisi tanıyan bütçe kavramı, hükümetlere hesap verme, raporlama ve denetim gibi yükümlülük de yüklemektedir. Hükümet bütçe sürecinin hem yöneticisi hem de hesap vericisi konumundadır. Bu kapsamda sınıflandırılmış kamu harcamaları, bütçe sürecini daha kolay takip edilebilir bir hale getirerek verimliliği artırmakta iken

hükümetlerin bütçe gerçekleştirmelerine ilişkin raporlarını kolaylaştırmaktadır. Bu durum aynı zamanda kamu harcama kalemlerinin kıyaslanması ihtiyacına cevap verebilecek bir olgudur ve farklı ülkeler aynı kıstası uygularsa ülkeler bazında kıyaslama da mümkün olabilecektir (Deolalikar, 2008: 19).

Kamu harcamalarının sınıflandırılması gerekliliği bütçe gereksiniminin bir sonucu yaygınlık kazansa da sınıflandırma birçok alanda yöneticilere pozitif etki sağlamaktadır. Politika oluşturma veya harcamaların belirlenmesinde önemli bir yardımcı görevi gören kamu harcamalarının sınıflandırılması, ülke bazında farklılıklar içerse de sınıflandırma yaygın bir kullanım haline gelmiştir. Kamu kesiminin en önemli görevlerinden birisi olan tahsis mekanizmasının etkin bir şekilde yürütülmesi bütçe sürecinden geçmektedir ve sınıflandırma bu alanda son derece önemlidir. Dahası hükümetlerin faaliyet alanlarının belirlenmesinde ve performanslarının değerlendirilmesinde kilit rol oynayan kamu harcamalarının sınıflandırması, harcamanın bağlı olduğu bütçe kavramı özelinde geliştirilmiş bir uygulamadır (Shah, 2007: 5-10).

Kamu harcamaları, bütçeleme sürecinden yola çıkarak ihtiyaçlar doğrultusunda sınıflandırılmıştır. Kamu harcamalarının sınıflandırılma gerekçeleri günümüz anlamdaki aşağıdaki şekilde ifade edilebilir (Webber, 2007: 102-103);

- **Yasama kapsamında gereklilik;** *Oylama sürecinde toplam bütçenin ödeneklere bölünmesi hem süreci kolaylaştırıcı bir husustur hem de gereklidir.*
- **Yönetim;** *Sorumlulukların ve hesap verilebilirliğin kolaylaştırılması için yapılan sınıflandırma.*
- **Ekonomik;** *Ekonomik sınıflandırma uygulamaları bu kapsamdadır ve kamu harcamalarının ekonomik etkileri için geliştirilmiştir.*
- **Fonksiyonel;** *Fonksiyonel sınıflandırma uygulamaları bu kapsamdadır ve harcamaların hacim ve miktarları bazında veya işlevler bazında kıyas edilmesi için geliştirilmiştir.*
- **Politika veya Program yönetimi;** *Performans göstergeleri ile yürütülecek program veya politikaya karar verilmesidir.*

Kamu harcamalarının sınıflandırılması bütçe kavramının gelişimi ile eşanlı gelişim gösteren bir unsurdur. Kamu harcamalarının kamu müdahalesi sonucunda daha fazla önem kazanmasından ötürüdür ki bütçe sistemlerinin gelişimi beraberinde kamu harcamalarının sınıflandırılmasını da geliştirmiştir. Başlarda verimli-verimsiz,

gerekli-gereksiz şekilde yapılan basit düzeydeki sınıflandırma bütçe sistemlerinin gelişimi ile kamu hesaplarının muhasebesi amacına evrilmiştir. Bu sebepten ötürü hükümet yetkililerine bilgi sunması açısından raporlama tekniklerine göre ülkeden ülkeye farklı kamu harcaması ayrımı oluşturulmuştur. Program bütçenin uygulamaya alınması bu alandaki sorunları kısmen de olsa gidererek kodlama ile kamu harcamalarının kaydı gelişmeye başlamıştır (Hagen, 1968: 23-28).

1950'li yıllarda mali reform niteliğindeki program bütçenin uygulamaya girmesiyle sistematik bir sınıflandırma ortaya çıkmıştır. Özellikle hükümetlerin başarısının değerlendirilmesinde kullanılabilecek ve hükümete yol gösterebilecek bir uygulama olarak ortaya çıkan program bütçe, hükümetlerin belirlediği programlara göre kamu harcamalarını sınıflandırmaktadır. Önceki uygulama şekli kamunun satın alma kalemlerinin bütçeye işlenmesi şeklindeyken program bütçe uygulaması bu kayıt yönteminde kısmi değişiklik yapmıştır. Satın alma kalemleri bir gruplandırmaya tabi tutulmaya başlanarak satın alınan ürün gruplarının niteliğine göre sınıflandırma geliştirmiştir. Bu yöntem ile temel fonksiyonlar, ülkeden ülkeye farklılık içeren şekilde, bütçe sisteminde yer almıştır. Bu yöntem fonksiyonel sınıflandırmanın yolunu açan bir uygulama olmuştur (Johnson, 1971: 174-175).

Kamu harcamalarının sınıflandırılmasına ilişkin yaşanan gelişmeler fonksiyon bazında kamu harcamalarının netleşmesine yol açmıştır ve O'Connor bu alanda bir çalışmada bulunmuştur. O'Connor kamu kesimi faaliyetleri üzerinden kısmi olarak kamu harcamalarını sınıflandırmaya tabi tutmuştur. Bu durumun geri planında bütçe uygulamasından çok kamu kesiminin işlevlerinin aktarılması yer almaktadır. O'Connor, kamu kesimini sosyal sermaye harcamaları ve sosyal harcamalar şeklinde iki fonksiyonu gerçekleştiren bir kurum olarak tasvir etmiştir. Kamu kesimine görev nezdinde atfedilen bu iki unsur beraberinde fonksiyon bazında kamu harcaması ayrımını da getirmiştir. O'Connor sosyal sermaye harcaması ile kolektif kullanıma haiz kamusal mal niteliğindeki yol harcaması, baraj harcaması, kentsel alandaki kamusal harcamalar, altyapı harcamaları gibi hususları bu sınıflandırmaya tabi tutmuştur. Sosyal harcamalar ile sosyal devlet anlayışı kapsamında şekillenmiş ve yoksullar ve işsizler için yapılan ödemeler gibi hususları sınıflandırmıştır (Newton & Karran, 1985: 38).

1980'li yıllara yaklaşırken bütçeleme sisteminde elde edilen yenilikler bütçe kapsamında kamu harcamalarının sınıflandırılmasını da şekillendirmiştir. Dönemin

koşullarında hükümetlere göreceli ve karşılaştırmalı analiz imkânı tanıyan kurumsal sınıflandırma, program bütçenin eksiklikleri giderilerek düzenlenmiş ve uygulamaya koyulmuştur. Kurumsal sınıflandırmanın ilk örneklerini teşkil eden bu uygulamaya geçiş sebepleri aşağıdaki şekilde ifade edilebilir (Lessmann, 1987: 89-90);

- Bütçenin toplam hacmini içermesi
- Toplam bütçe hacminde bütçe kalemlerinin ağırlığının tespit edilebilmesi
- Bütçe kalemlerinde genel ödenekler veya sosyal sigorta primleri gibi özel bölmelerin hacimlerinin kıyaslanabilmesi
- Her bir kalem başlığının toplam bütçedeki hacminin tespit edilebilmesi

Yukarıda ifade edilen gerekçelerle kullanımına başlanılan kurumsal sınıflandırma elbette ki ülkeden ülkeye farklılık arz edecektir. Bu sınıflandırmayı günümüz kurumsal sınıflandırmasından ayıran temel husus düzeylere göre harcama ayırması yerine işlev niteliğinde sayılabilecek harcamaların kurum bazında sınıflandırılmasıdır. Bir bakıma bu bütçe uygulaması fonksiyonel sınıflandırma ve kurumsal sınıflandırmayı bünyesinde barındırmaktadır (Lessmann, 1987: 89-90). Bu durum bir tablo yardımı ile aşağıdaki şekilde açıklanabilir;

Tablo 3. Kurumsal Sınıflandırma Örnek Şablonu

Sosyal Harcamalar			
01	CUMHURBAŞKANLIĞI	05	SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
02	MALİYE BAKANLIĞI	06	ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI
03	EKONOMİ BAKANLIĞI	07	GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI
04	İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	08	TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI
Teknoloji ve Araştırma Harcamaları			
01	BAŞBAKANLIK	05	SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
02	YATIRIM İZLEME VE KOORDİNASYON BAŞKANLIKLARI	06	ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI
03	BELEDİYELER	07	GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI
04	TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI	08	İL ÖZEL İDARELERİ

Kaynak: Örnek gösterim amacıyla tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo 3 incelendiğinde kamu kesimine ait fonksiyonların bütçe içerisinde ana başlık olarak yer edindiği görülmektedir. Bir bakıma karma bir uygulama olarak ifade edilebilecek bu sınıflandırma her bir fonksiyon için ayrı bir bölüm açarak kurum bazında gerçekleştirilen harcamaların kaydını içermektedir. Bu sebeple beraberinde kıyaslama yapmak veya kurum harcamalarını karşılaştırmak gibi bir dizi avantaj sağlamaktadır.

Bütçe uygulamaları kapsamında yaşanan gelişmeler dönemin koşullarında aslında fonksiyonel kamu harcamalarını, bütçe kavramının içine kısmi olarak eklemiştir. Fonksiyonel harcamalar, bir sınıflandırma olarak kullanılmaktan çok sunulan hizmetlerin niteliğine göre belirlenmiştir ve ülkeden ülkeye farklılık içermektedir. Esasen kamu kesiminin ekonomide etkin rol almaya başlaması ile bu harcamaların modern anlamda sınıflandırılmasının tayini uluslararası standardın getirilmesiyle sağlanmıştır. 1980’li yıllarda kamu kesimi fonksiyonu olmasına karşın bütçede yer alan bazı fonksiyonlar aşağıdaki şekilde ifade edilebilir (Cockle, 1985: 101-220);

Tablo 4. Bütçe Süreçlerinde Fonksiyonel Olarak Yer Alan Bazı Kamu Harcamaları

Savunma Harcamaları	Yerel Harcamalar
Sosyal Güvenlik Harcamaları	Eğitim Harcamaları
İşgücü Ödemeleri	Sağlık Harcamaları

Kaynak: (Cockle, 1985: 198).

Tablo 4’de yer alan harcamalar doğrudan bir fonksiyonel sınıflandırma şeklinde sunulmasa da ilgili dönem bütçelerinde birçoğunun ayrı ayrı yer aldığı görülmektedir. Dönemin koşullarında fonksiyon şeklinde yapılan ayırım bu durumun da ötesine de giderek “Hazine Modeli” kapsamında verimli-verimsiz transfer, burslar veya faydalarına göre kısa dönem fayda sağlayan, uzun dönem fayda sağlayan şeklinde sınıflandırılmıştır (Cockle, 1985: 130). Kamu harcamalarının sınıflandırılması evrimini kısaca özetleyecek olursak başlarda verimli-verimsiz veya gerekli-gereksiz şeklinde yapılan ayırımın ötesine geçilememişken sonraları bütçe usulünde meydana gelen değişimler beraberinde kurumsal sınıflandırmanın ve fonksiyonel sınıflandırmanın gelişimini sağlamıştır. Hazine modeli ile de ekonomik sınıflandırma şekillenmeye başlamıştır.

Ekonomik sınıflandırma diğerlerine nazaran daha farklı gelişim göstermiştir çünkü fayda kuramından refah iktisadına kamu harcamalarının etkinliği önemli bir konu olmuştur. Kamu harcamalarının etkilerinin tespiti için geliştirilen çalışmalar ekonomik sınıflandırmanın temeli niteliğindedir. Bu alanda “A Study in Public Finance” isimli çalışması ile Pigou, transfer harcama ve reel harcama ayrımını yapmıştır. Bu ayırım ekonomik sınıflandırmanın şekillendirilmesinde temel teşkil etmektedir ve halen geçerliliği korunmaktadır (Pigou, 1947: 19).

Kamu harcamalarının sınıflandırılması kamu kesimine bakış açısından ve yaşanan gelişmelerden etkilenen bir alandır. Kamu harcamalarına bakış açısının değişimi beraberinde bütçe süreçlerini de etkilemektedir. 1929 Krizi sonrası kamu kesimine bakış açısında meydana gelen olumlu değişim bütçe süreçlerinin ölçülebilir nitelikte olmasını zorunlu kılmıştır ve kamu harcamalarının etkinliğini ölçmek için sınıflandırma ihtiyacının şiddeti artış göstermiştir. Bütçeleme tekniklerinde meydana gelen değişimle kamu harcamaları sınıflandırması başta kurumsal sınıflandırma olmak üzere kurumsal ve fonksiyonel sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. 1970’li yıllarda etkisi yaygınlaşan Neo-Liberal akım ve küreselleşme hareketleri kamu harcamalarının sınıflandırılmasını etkilemiştir. Ülkeler birbirleri ile daha fazla etkileşime girmeye başlamıştır. Bu durum beraberinde ekonomik sınıflandırmayı şekillendirirken kamu harcamalarının sınıflandırılmasında standardizasyon ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Uluslararası kuruluşlar bu alanda standardizasyon çalışmalarına başlamış ve günümüz anlamda kamu harcamalarının sınıflandırılması gün yüzüne çıkmıştır.

1.2.2. Kamu Harcamalarının Modern Anlamda Sınıflandırılması

Neo-Liberal akım bütçe düzenine de etki etmiştir. Gelişmekte olan veya gelişen ülkelerin kıyas edilmesi, verilerinin belirli bir standartta gözlenmesi yaygın bir ihtiyaç haline gelmiştir ve kamu harcamalarının sınıflandırılmasında belirli muhasebe standartları geliştirilmiştir. Ülkelerin kamu bütçeleri bu gerekçeler doğrultusunda System of National Accounts (ESA)⁹ ve Government Finance Statistics (GFS)¹⁰ tarafından belirli bir standarda kavuşturulmuştur (Akbeş, 2014: 176).

⁹ ESA, uluslararası bir standart sistemidir. 1953 yılında ilk uluslararası standardı yayınlayarak bu alanda faaliyete başlamıştır. 2008 öncesinde Ulusal Hesaplar Birleşmiş Milletler Sistemi şeklinde adlandırılan kuruluş 2008 revizyonu ile Ulusal Hesaplar Sistemi şeklinde adlandırılmıştır. Bkz. (12.05.2020 <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna.asp>)

¹⁰ GFS, Uluslararası Para Fonu nezdinde bir birimdir. Devlet Finans İstatistikleri olarak ifade edilen birim ülkelere ilişkin verileri toplamaktadır. 2001 yılında kamu harcamalarının sınıflandırılmasına ilişkin çalışmalar yürütmüştür ve analitik bütçe sınıflandırması şeklinde adlandırılan sınıflandırmada

Kamu harcamalarının günümüz anlamda sınıflandırılması, GFS ve ESA standartlarının Uluslararası Para Fonu IMF tarafından geliştirilmesi veya yaygın hale getirilmesi ile gerçekleşmiştir. Özellikle kamu bütçeleme sistemi kapsamında bir standardizasyon için Analitik Bütçe Sınıflandırması adı altında kamu harcamaları, kurumsal sınıflandırma, fonksiyonel sınıflandırma, ekonomik sınıflandırma ve finansman tipi sınıflandırma olmak üzere dört grupta sınıflandırılmıştır (IMF, 2014: 114-120).

~Kurumsal Sınıflandırma~

Kurumsal sınıflandırma kamu harcamalarının sınıflandırılmasında devlet örgütlenmesine göre yapılan sınıflandırmadır. Devlet yapısı, devletin organları, hizmet veren kurumlar gibi değişkenlerin, harcamalarının hukuki düzenlemeler kapsamında sınıflandırılması kurumsal sınıflandırma olarak karşımıza çıkmaktadır. Harcamayı gerçekleştiren kuruluşlara göre sınıflandırma yapıldığı için organik sınıflandırma veya idari sınıflandırma şeklinde de ifade edilmektedir. Kurumsal sınıflandırmanın temelini siyasi ve idari sorumluluğun net bir şekilde tanımlanması ve performans ölçümünün etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi oluşturmaktadır.

Kurumsal sınıflandırma esasen farklı ülkeler bazında bir standardı bünyesinde barındırmamaktadır. Bu durumun sebebi, ülkelerin kurumsal anlamda farklılık göstermesinden kaynaklanmaktadır. Kurumlar farklı olsa da standart haline getirilen kodlama düzeyidir ve dört düzeyli kodlama ile kurumsal sınıflandırma gerçekleştirilir. Bu düzeyler aşağıdaki şekildedir (Demircan, 2005: 67);

I. Düzey: Bakanlıklar ve eşdeğer kurumlar ile bütçe türleri

II. Düzey: Birinci düzeyde yer alan yöneticilere karşı sorumlu olan birimler ile bütçe türleri

III. Düzey: İkinci düzeyde yer alanlara bağlı birimler

IV. Düzey: Destek ve Lojistik birimleri ile politika uygulayan birimler, Kurumsal sınıflandırmaya ilişkin ilk düzey Türkiye’de aşağıdaki şekildedir;

Tablo 5. Kamu Harcamalarının Kurumsal Sınıflandırmasının Birinci Düzeyi

01	CUMHURBAŞKANLIĞI	24	AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI
02	TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ	26	SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
03	ANAYASA MAHKEMESİ	27	ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI
04	YARGITAY	29	GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI
05	DANIŞTAY	30	TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI
06	SAYIŞTAY	31	TİCARET BAKANLIĞI
08	ADALET BAKANLIĞI	34	ULAŞTIRMA VE ALTYAPI BAKANLIĞI
09	MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI	38-39	YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARI
10	İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	40-41	ÖZEL BÜTÇELİ KURUMLAR
11	DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI	42	DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLAR
12	HAZİNE VE MALİYE BAKANLIĞI	43	SOSYAL GÜVENLİK KURUMLARI
13	MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI	44-45	İL ÖZEL İDARELERİ
15	SAĞLIK BAKANLIĞI	46-47	BELEDİYELER
20	ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI	48	MAHALLİ İDARE BİRLİKLERİ
21	KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI	49	YATIRIM İZLEME VE KOORDİNASYON BAŞKANLIKLARI
23	HAKİMLER VE SAVCILAR KURULU		

Kaynak: BÜMKO, 2019: Kurumsal Sınıflandırma.

Kurumsal sınıflandırmaya ilişkin düzey bir yukarıdaki Tablo 5’de görüldüğü gibi ülkelerin kurumlarına yönelik bütçelemeyi içermektedir. Kurumsal sınıflandırma kapsamında ülkelerin kurumları birbirinden farklılık içerebilecektir ve sınıflandırma değişim gösterebilecektir.

~Finansman Tipi Sınıflandırma~

Finansman tipi sınıflandırma diğer sınıflandırmadan farklı olarak gerçekleştirilmiştir. Temel amacı harcamaların finansman kaynağının gösterilmesidir. Kamu iktisadi teşebbüsleri dışındaki kamu kurumu niteliğindeki her kurumun harcamasının finansmanını göstermek için bu sınıflandırmaya ihtiyaç duyulmuştur.

Tek haneli kod yapısı mevcuttur ve devirli ödenekleri izlemek için geliştirilmiş bir sınıflandırma yöntemidir. (Cura, 2003: 148).

Finansman tipi sınıflandırma GFS kodlama sisteminin dışında geliştirilmiştir. Analitik bütçe sınıflandırması kapsamında kamu kurum ve kuruluşlarının kullanımı için geliştirilmiştir. Finansman tipi sınıflandırma bütçeleme sürecinde yaşanabilecek mali sorunların çözümü için geliştirilmiş bir sistemdir. Kurumlar arası ödenek aktarımından bütçelerde verimlilik ve performansının artırılmasına kadar birçok hususta finansman tipi sınıflandırma kullanılmaktadır. Tek haneli kod yapısına sahip olan finansman tipi sınıflandırma gizlenmiş vergi ve harcamaların takibine de izin veren bir sınıflandırma türüdür (Özbaran, 2004: 132). Finansman tipi sınıflandırma kodları aşağıdaki şekilde gösterilebilir;

Tablo 6. Finansman Tipi Sınıflandırma

1	Genel Bütçeli İdareler
2	Özel Bütçeli İdareler
3	Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar
4	Sosyal Güvenlik Kurumları
5	Mahalli İdareler
6	Özel Ödenekler
7	Dış Proje Kredileri
8	Şartlı Bağış ve Yardımlar

Kaynak: Bümko, Bütçe Hazırlama Rehberi, 2019.

~Ekonomik Sınıflandırma~

Kamu harcamalarının sınıflandırılmasında önemli bir yer tutan ekonomik sınıflandırma, bütçe kapsamında yaygın olarak merkezi yönetim bütçesi için kullanılan bir sınıflama türüdür. GFS tarafından geliştirilen ve belirli bir standardı sağlamayı amaçlayan bu sınıflandırma temelde dört düzeyden oluşmaktadır. Birinci düzey ekonomik etkileri ortak nitelikte olabilecek harcamaların bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. İkinci düzeyde ise bu giderlerin aktarılacağı kesimler yer almaktadır. Üçüncü düzey ise harcamaların alt türlerini ifade etmektedir. Son düzeyde ise harcamalara ilişkin spesifik hususlar yer almaktadır (Dale vd., 2018: 6-7).

Kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırmasının ortaya çıkmasının temelinde kamu kesiminin yürüttüğü faaliyetlerden harcama faaliyetinin, ekonomik unsurlara etkisinin tespiti yer almaktadır. Kamu faaliyetlerinin ekonomideki etkilerinin tespit edilmesiyle şekillendirilen ekonomik sınıflandırma aynı zamanda harcama kalemlerinin birbirlerinden farklılık içerebileceğinin aleni bir kanıtı

niteliğindedir. Kamu kesiminin yüklenmiş olduğu faaliyetlerin çok çeşitlilik kazanması ile etkileri bakımından farklılık içerebilen harcamaların kamu kesimi tarafından yürütülebileceği de ekonomik sınıflandırma ile ortaya koyulmuştur (Esenkar, 2006: 67-68).

GFS kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırmasında ilk düzey için sekiz farklı harcama kalemi öngörmüştür. Personel gideri, Mal ve Hizmet Alım gideri, Sermaye gideri, Faiz gideri, Destekleme Giderleri, Sermaye Transferleri, Sosyal Güvenlik gideri ve diğer giderler şeklinde birinci düzey belirlenmiştir (IMF, 2014: 116).

Türkiye’de ekonomik sınıflandırma ise borç verme gideri ve yedek ödenekler kapsamı ayrı bir kalem olarak değerlendirilerek birinci düzey daha farklı inşa edilmiştir. Türkiye’de kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırmasında birinci düzey harcamalar aşağıdaki şekildedir;

Tablo 7. Kamu Harcamalarının Ekonomik Sınıflandırmasının Birinci Düzeyi

01	PERSONEL GİDERLERİ
02	SOSYAL GÜVENLİK KURUMLARINA DEVLET PRİMİ GİDERLERİ
03	MAL VE HİZMET ALIM GİDERLERİ
04	FAİZ GİDERLERİ
05	CARİ TRANSFERLER
06	SERMAYE GİDERLERİ
07	SERMAYE TRANSFERLERİ
08	BORÇ VERME
09	YEDEK ÖDENEKLER

Kaynak: BÜMKO, 2020: Ekonomik Sınıflandırma.

~Fonksiyonel Sınıflandırma~

Kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırmasının temelinde kamu kesiminin gerçekleştirdiği harcama ile hangi kamusal faaliyetin yürütüldüğünün tespiti yer almaktadır. Kamu kesimine ait kaynakların hangi amaç için veya hangi işlev için gerçekleştirildiğinin tespitine olanak sağlayan bu sınıflandırma birbirlerine etki bakımında yakın sayılabilecek harcama kalemlerinden oluşmaktadır. Eğitim, sağlık, bayındırlık vb. şeklinde işlevlerine göre ayrılmış kamu harcamaları kamu kesiminin etkinliğini ölçmede kullanılabilir. Sunulan hizmete aktarılan kaynak net bir şekilde gözlemlendiği için ilgili hizmetin etkinliği ölçülebilecek ve hizmetten sağlanan fayda ile hizmet için aktarılan harcama tutarı kıyas edilebilecektir (Tulumce & Yayla, 2017: 166).

Fonksiyonel sınıflandırmanın ihtiyaç olarak ortaya çıkmasındaki husus hizmete ilişkin verilerin derlenmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu kesiminin faaliyet alanının gerek nitelik gerekse nicelik bakımından artış göstermesi sonucunda yürütülecek bir hizmeti birden fazla kurum veya kuruluş eşanlı gerçekleştirebilmektedir. Kamu kesiminin yürüteceği hizmetin etkinliğini ölçmek için kurum bazında sınıflandırma bu gerekçe sonucunda yetersiz kalmaktadır. Hizmet etkinliğinin tespiti için ilgili hizmete ayrılan kaynak ayrı bir takip gerektirmektedir. Bu gerekçe ile geliştirilen fonksiyonel sınıflandırma aynı zamanda devlet kavramının hangi hizmetleri ne kadar yürütmesi veya ilgili hizmete ne kadar kaynak ayırması gerektiğine ışık tutmaktadır.

Kamu harcamalarının işlevlerine göre kalemlere ayrılması ve dahası bu kalemlerin de alt kalemlere ayrılması bütçeleme sisteminde bir ihtiyaç olarak yer edinmiştir. Ülke çapındaki ihtiyaç, gelişen ve değişen koşullar neticesinde uluslararası bir standardın gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bütçenin raporlanmasında veya kamu harcamalarının etkinliğini artırmada kullanılabilecek bu sınıflandırma uluslararası kuruluşlar tarafından bütçe sınıflandırma standardı olarak geliştirilmiştir. Sınıflandırma kapsamında ne kadar ayrıntı yer alırsa kamu kesiminin operasyonlarına ilişkin daha kapsamlı bir resmi görebilmesi avantajı nedeniyle birçok ülke, geliştirilen fonksiyonel sınıflandırma standardını kullanmaya başlamıştır (Andrews, 2014: 8).

Fonksiyonel sınıflandırmanın yaygınlaşması ülkelerarası kamu harcamalarının kıyaslanmasına imkân tanımıştır. Fonksiyonel kamu harcamalarının en önemli avantajlarından birisi dönemler arası kıyaslamaya olanak sağlaması ve kamu kesimi faaliyetlerinin değerlendirilmesine imkân tanınmasıdır. Bütçeleme sürecine ilişkin ise fonksiyonel sınıflandırma tahsis boyutunda zayıf bir yöntemdir fakat tahsis sonuçlarının değerlendirilmesinde yürütme fonksiyonuna bilgi veren bir uygulamadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde fonksiyonel sınıflandırma yönetsel sorumluluğu içermemektedir. Fonksiyonel sınıflandırma bu özelliklerinden dolayı yaygın kullanıma başlanmış ve bir standart dâhilinde uygulanmaktadır (Parry & Gridilian, 2015: 37).

Fonksiyonel sınıflandırma Uluslararası kuruluşlar nezdinde bir standarda kavuşturulmuştur. COFOG¹¹ şeklinde ifade edilen bu standardizasyon kamu kesimi

¹¹ COFOG: Classification of the Functions of Government ifadesinin kısaltmasıdır. Devlet fonksiyonlarının sınıflandırılmasını ifade etmektedir.

harcamalarını dört düzeyde fonksiyonlara göre ayırım yapmıştır. İlk düzeyde on farklı kamu hizmeti yer almaktadır. İkinci düzey ve üçüncü düzey alt fonksiyon veya alt işlev şeklinde sınıflandırılmıştır. Dördüncü düzey ise boş bırakılarak muhtemel sınıflandırma ihtiyacına ayrılmıştır. COFOG kapsamında kamu harcamalarının birinci düzey fonksiyonel sınıflandırması aşağıdaki şekildedir (European Commission, 2011: 31-33);

Tablo 8. Kamu Harcamalarının Fonksiyonel Sınıflandırmasının Birinci Düzeyi

01	GENEL KAMU HİZMETLERİ
02	SAVUNMA HİZMETLERİ
03	KAMU DÜZENİ VE GÜVENLİK HİZMETLERİ
04	EKONOMİK İŞLER VE HİZMETLER
05	ÇEVRE KORUMA HİZMETLERİ
06	İSKAN VE TOPLUM REFAHI HİZMETLERİ
07	SAĞLIK HİZMETLERİ
08	DİNLENME, KÜLTÜR VE DİN HİZMETLERİ
09	EĞİTİM HİZMETLERİ
10	SOSYAL GÜVENLİK VE SOSYAL YARDIM HİZMETLERİ

Kaynak: Bümko, Bütçe Hazırlama Rehberi, 2019.

Fonksiyonel sınıflandırılmış kamu harcamaları birçok ülkede aynı standartta uygulanmaktadır. Düzeylerde kısmi bir değişim olmakla beraber birinci düzey sabittir ve ülkeler bu standarda uymaktadır. Fonksiyonel sınıflandırma kamu kesimine atfedilen tahsis, bölüşüm ve istikrar görevlerinin daha sağlıklı yürütülmesine olanak tanımaktadır. Tahsis sonuçlarının değerlendirilmesinde kullanılacak olan fonksiyonel sınıflandırma kamunun bu alandaki başarısının göstergesidir.

Kamu harcamalarının sınıflandırılması nitekim bütçe, karar alma ya da denetim gibi süreçler açısından bir ihtiyaç olarak gün yüzüne çıkmıştır ve sürekli gelişim göstererek günümüzdeki haline gelmiştir. Yukarıda bu durum ayrıntılarıyla aktarılmıştır. Her bir sınıflandırma belirli bir ihtiyaca binaen ortaya çıksa da fonksiyonel sınıflandırma özel bir durumu da ortaya koymaktadır. Fonksiyonel sınıflandırma kamu kesiminin hangi işlevleri yerine getirdiğini ve bu işlevler için ayrılan kaynağın büyüklüğünü ortaya koymaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAMU HARCAMALARININ MAKROEKONOMİK ETKİLERİ

Piyasada tam rekabet koşullarının sağlanamaması, makro etkinsizlikler ya da devlete bakış açısındaki değişim kamunun ekonomik yaşamda yer almasını haklı ve zorunlu kılmaktadır. Kamu kesiminin ekonomide yer almasının olağan bir sonucu şüphesiz kamu harcamalarıdır. Her ne kadar kamu kesimine tahsis, bölüşüm ve istikrar görevi atfedilmiş olsa da gerçekleştirilen her harcama ekonomideki milli gelir, enflasyon ya da işsizlik gibi değişkenleri kimi zaman olumlu kimi zaman olumsuz etkileyecektir. Kamu harcamalarının hangi değişkeni nasıl ve ne yönde etkileyeceği ise ülkeden ülkeye, dönemden döneme farklılık gösterebilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde seçilmiş kamu harcamaları ile belirli makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkinin teorik ve ampirik literatürü sunulmuştur.

2.1. Kamu Harcamalarının Makroekonomik Değişkenler Üzerindeki Etkisi

Literatürde kamu kesiminin bir aktör olarak ekonomiye müdahale edip etmemesi önemli bir tartışma alanına sahiptir. Fakat iktisadi görüşlerin tamamı asgari düzeyde olsa bile kamu kesiminin ekonomide yer almasını makul görmektedir. Bu çerçevede kamu kesiminin ekonomide yer almasından ziyade kamu kesiminin rolü daha fazla önem arz etmektedir. Özellikle son yıllarda kamunun rolü gündeme gelmiş ve istikrar, tahsis veya bölüşüm gibi hususlar önemli bir tartışma alanı olmuştur. Kamunun ekonomide yer alma gerekçesi de esasen bu kavramlar üzerinden açıklanmaktadır. Kamu harcamalarının bu alanlara derinden etki edebilmesi kamu kesimini ekonomide önemli bir aktör haline getirmiştir. Gerek Keynes'in gerekse Lerner'in öğretileri sonucunda önem kazanan maliye politikası da kamu kesiminin, özellikle makroekonomi dengesi açısından, vazgeçilemez bir unsur olmasını sağlamıştır (Busatto & Brunori, 2011: 4; Devarajan, 1996: 315).

Kamu harcamalarının etkilerinin incelenmesi iki farklı kanaldan gelişim olanağı bulmuştur. Bunlardan ilki kamu harcamalarının artışına yönelik normatif açıklamalar şeklindedir ve bu durum refah iktisadının gelişimine yol açmıştır. Refah iktisadı beraberinde kamu harcamalarına olan ilgiyi artırırken pozitif bilimlerdeki ilerlemeler kamu harcamalarını pozitif iktisadın önemli bir konusu haline getirmiştir ve pozitif bilimlerdeki yeni yöntemlerle kamu harcamaları bir başka açıdan ele alınmıştır. Kamu harcamalarının pozitif iktisat biliminde önem kazanmasının bir diğer temeli ise iktisatçıların ekonomik büyüme, ekonomik kalkınma, gelir dağılımı adaleti

gibi hususları incelemeye başlamasındandır. Bunlara ek olarak Rostow'un ve Musgrave'in ekonomik büyüme kavramını kalkınmayla açıklamaları ve kalkınmanın başat unsurunun kamu harcamaları ile sağlandığını kaleme alması kamu harcamalarının pozitif iktisatta ekonomik büyüme başta olmak üzere birçok makroekonomik kavram çerçevesinde incelenmesine yol açmıştır (Muritala vd., 2011: 2-4).

Toplam kamu harcamalarının ya da kamu harcama bileşenlerinin makroekonomik değişkenlere etkisi teorik çerçevede farklı şekilde ele alınmış olmakla birlikte ülkeden ülkeye dönemden döneme değişim gösterebilmektedir. Bu sebeple çalışmada gerek toplam kamu harcamaları gerekse bileşenleri nezdinde ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik, cari açık ve gelir dağılımında adalet üzerine olası etkileri teorik ve ampirik bulgularla ele alınmıştır. Bunlara ek olarak kamu harcamalarının finansman kalemlerinden borçlanma da ele alınarak kamu harcamaları ve borçlanma ilişkisi de incelenmiştir.

2.1.1. Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme kavramsal olarak milli gelirden önceki döneme göre meydana gelen artışı ifade etmektedir. Bir başka ifade ile bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerin nicelik bakımından artış göstermesi ekonomik büyüme olarak değerlendirilebilir (Özpençe & Mercan, 2020: 143-144). Modern ekonomi biliminde ekonomik büyüme, iktisadi performans göstergesi olarak kabul edilmektedir ve devletin görevi olarak görülmektedir. Devletin ekonomik amaçları arasında yer alan ekonomik büyümeye ilişkin literatürde bir takım ekonomik büyüme modelleri bulunmaktadır.

Ekonomik büyüme Klasik iktisatçılar nezdinde farklı şekillerde ele alınmıştır. Smith ekonomik büyümeyi sermaye birikimi, iş bölümü ve uzmanlaşma ile açıklamıştır. Ekonomik büyüme için tasarruflar verimli alanlarda değerlendirilerek sermaye birikimi artırılabilecek, iş bölümü ve uzmanlaşma ile verimlilik artışı sağlanacaktır. Bu durum neticesinde ekonomik büyüme sağlanabilecektir. Ricardo ise durgunluğun kaçınılmaz bir durum olduğunu savunmaktadır. Sermaye birikimindeki artış kar oranlarını aşağı çekmektedir. Bu durum durgunluğu sürekli kılmaktadır. Fakat serbest ticaret bu durgunluk problemini ortadan kaldıracaktır. Ülkeler karşılaştırmalı olarak üstün oldukları malları ihraç, üstün olmadıklarını ithal ederek

sermaye birikimi neticesinde ortaya çıkacak kar oranı düşüşü engellenebilecek ve ekonomik büyüme sağlanabilecektir (Smith, 1776: 105-110, Ricardo, 1951: 210-214).

Keynesyen iktisat kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisini istihdam üzerinden açıklamıştır. İstihdamda yaşanacak bir artışın reel geliri artıracığını savunmaktadır. Fakat elde edilen reel gelirin tamamının harcamaya dönüşmeyeceğini savunmaktadır. Marjinal tüketim eğilimi ile açıklık getirdiği bu durum üreticilerin gelirlerini optimum seviyeye taşımamaktadır ve dolayısıyla tam istihdamı özel bir durum haline dönüştürmektedir. Özellikle yetersiz talep dönemlerinde tüketim isteği ve yatırım yapma isteği optimum örtüşme göstermeyecektir. Fakat toplam talep kamu harcamaları ile sürekli kontrol altında tutulursa tam istihdama ulaşmak mümkün olacaktır. Dışsal bir değişken kabul edilen kamu harcamaları toplam talebi ve sırasıyla istihdamı ve reel geliri artırabilecektir (Keynes, 1936: 20-23).

Keynes'e ilişkin bir diğer görüş ise kamu harcamalarının dış ticaret işlemleri üzerinde de etki oluşturacağı ve dolayısıyla milli gelirin de bu durumdan etkileneceğidir. Ekonomik istikrar için yürütülen politikalar genişletici maliye politikası yönünde olursa bu durum beraberinde gelir etkisi oluşturacaktır. Ekonomik büyümeyi çarpan/çoğaltan yoluyla teşvik eden kamu harcamaları beraberinde aktörlerin gelirini artıracak ve bu koşullar altında geliri artan aktörler ithalat eğilimini artıracaktır. Bu durum ise nihai olarak dış ticaret kalemini bozucu bir unsur olacak ve dış ticaret açığına yol açacaktır. Bu önermeden hareketle tersi durumun da geçerli olduğunu savunan Keynes dış ticaret açığı ile mücadele de kamu harcamalarının azaltılmasını savunmuştur (İdikut Özpençe & Ergen, 2017: 136).

Keynesyen görüşlerin bir ekonomik büyüme modeline dönüşümü ise Harrod ve Domar tarafından gerçekleştirilmiştir. Harrod, eksik istihdam düzeyinde büyümeye odaklanırken Domar, tam istihdam denge düzeyinde ekonomik büyümenin sürdürülmesini incelemiştir. Harrod hızlandırıcı kavramını, sermayenin marjinal verimliliği kavramı yerine sermaye stokundaki değişimin hasıladaki değişime oranı olarak belirlemektedir (Özpençe, 2017: 33). Ayrıca planlanan ve gerçekleşen tasarrufların ve yatırımların sabit bir hızda büyümenin sağlanması için birbirine eşit olması gerektiğini ifade etmiştir. Domar ise Keynesyen bakış açısından farklı olarak ekonomik büyüme bileşenlerini ikili olarak ele almıştır. Ekonomik büyümeye toplam talep dışında sermaye birikiminin de etki edeceğini ifade etmiştir. Domar'a göre tam istihdam düzeyinde büyümenin sürdürülebilmesi için yatırım ve gelirin her yıl

sermayenin ortalama verimliliği ile marjinal tasarruf eğiliminin çarpımına eşit bir hızda yükselmesi gerekmektedir. Kısacası her iki modelde de sermaye-hasıla oranı yatırımın belirleyicisi olmakla birlikte tasarruf eğilimi ve teknolojik gelişmeler sabit kabul edilmiştir.

Ekonomik büyüme modellerinin bir başkası ise Yeni Klasik ekonomik büyüme modeli nezdinde gerçekleşmiştir. Önceki modellerde olduğu gibi sermaye birikiminin ekonomik büyümeye temel teşkil edeceğini savunan bu modeller diğerlerinin aksine teknolojiyi dışsal bir değişken olarak değerlendirmiştir. Yeni Klasik büyüme modellerinin içerisinde yer alan Solow ve Swan modelleri ise tasarrufları da dışsal değişken kabul ederek Ramsey-Cass-Koopmans, Diamond gibi diğer Yeni Klasik büyüme modellerinden ayırım göstermiş ve sonraki büyüme modellerine ışık tutmuştur. Özetle Yeni Klasik modeller üretim fonksiyonunu temel alarak değişkenlerin dışsal kabul edilmesi ile ekonomik büyüme modelleri geliştirmiştir (Acemoğlu vd., 2016: 171).

Bir diğer ekonomik büyüme modeli ise Yeni Klasik büyüme modelinin ülkeler arasındaki büyüme farklılıklarını açıklamada yetersiz kalması neticesinde ortaya çıkan içsel büyüme modelidir. İçsel büyüme modeline göre büyümenin sağlayıcıları teknolojik değişme, bilgi birikimi, beşerî sermaye ve kamu harcamaları gibi değişkenlerdir (Romer, 1986: 1003-1004). İçsel büyüme modeli daha sonraları kendi içerisinde bilgi taşmaları modeli, beşerî sermaye modeli ve kamu politikaları modeli olarak üç gruba ayrılmıştır. Bilgi taşmaları modeli üretim ve yatırım sürecinde yan ürün olarak teknik bilginin üretildiği ve üretilen teknik bilginin bedava girdi olarak kullanıldığını vurgulamıştır. Beşerî sermaye modeli ise içsel büyümede beşerî faktörlerin etkisini ele almıştır. Kamu politikaları modeli ise kamu kesiminin gerçekleştireceği politikaların (harcamaların) ekonomik büyümeye etki edebileceğini savunmuştur. Bu kapsamda kamu kesimi harcamalarının artış göstermesinin ekonomik büyümeyi olumlu etkileyeceğini savunmuşlardır (Özpençe, 2016: 182; Aksu, 2014: 372-373).

Kamu politikaları modeline atfen kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki literatürde farklı şekilde gelişim göstermiştir. Bunlar Wagner kanunu, Keynesyen hipotezi ve Musgarave modelidir. Literatürde yaygın incelenen modeller Wagner modeli ve Keynes modelidir. Wagner'e göre ekonomik büyüme sonrasında kamu harcamaları artmakta iken Keynes'e göre kamu harcamalarındaki artış

ekonomik büyümeyi beraberinde getirmektedir. Wagner'in böyle düşünmesinin temelinde kamu sektörünün daha hızlı geliştiğini varsayması yer almaktadır. Keynes ise kamu harcamalarının çarpan/çoğaltan yoluyla ekonomik büyümeyi artıracığını savunmuştur. Kamunun ekonomiye aktaracağı bir birim kaynak, kaynağın el değiştirme hızına bağlı olarak aktörlerin gelir kalemlerini artıracaktır ve sonuç olarak kaynak kendinden daha fazla gelir oluşturarak ekonomik büyüme sağlayacaktır (Aladejare, 2013: 8-9).

Wagner kamu harcamaları ve kamu gelirleri açısından devletin fonksiyonlarını bir bütün olarak ele almaktadır. Kamu harcamalarının varlığı beraberinde kamu gelirlerini de ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple kamu harcamalarında meydana gelecek bir artış günümüzde kamu gelirleri olarak adlandırılan mali yükümlüklerin de artışı beraberinde getirecektir. Kamu kesiminin genişlemesi doğrudan mali yükümlüklerinde artışı gerçekleştirecektir. Wagner'e göre kamu harcamaları bütünün bir parçasıdır ve kamu harcamaları içsel bir değişkendir. Bu sebeple kamu harcamalarından ekonomik büyümeye etki beklemek doğru bir bakış açısı olmamaktadır. Dolayısıyla kamu harcamaları ya da mali yükümlülükler ekonomik büyümeden etkilenen değişkenlerdir (Wagner, 1883: 5-8).

Keynes ve Wagner görüşlerinin temel ayrım noktası kamu harcamalarının içsel veya dışsal olmasıdır. Wagner kamu harcamalarını içsel bir değişken olarak değerlendirmektedir. Kamu harcamalarının içsel olması otomatik olarak bakış açısını ekonomik büyüme sonucunda kamu harcamalarının artacağına çevirmektedir. Kamu harcamalarının dışsal kabul edilmesi, kamu harcamalarının ekonomik büyüme için bir açıklayıcı değişken olduğunun iddia edilmesidir. Bu durum sonucunda beklenti kamu harcamalarındaki artışın ekonomik büyümeyi etkilemesidir (Arısoy, 2005: 64-65).

Musgrave ise kamu harcamaları ve ekonomik büyüme üzerine doğrudan bir ilişkiden ziyade kamu harcamalarının artışı açıklamıştır. Kamu harcamalarının nüfus, şehirleşme ve ekonomik kalkınmaya bağlı gelişen ihtiyaçlar gibi sebeplerle artış gösterdiğini savunmuştur. Kamu harcamaları artışının düzensiz bir seyir izlediğini ifade etmiştir. Bunlara ek olarak Musgrave ekonomik büyüme ve kalkınma açısından kamu harcamalarını bir bütün olarak ele almaktan ziyade alt kalemlerine vurgu yapmıştır. Musgrave ekonomik büyümeye kamu harcamalarından cari, yatırım ve transfer harcamalarının farklı şekilde etki edeceğini savunmuştur. Bu bakıma Musgrave ekonomik büyümenin kamu harcamalarından etkilendiğini savunmaktadır.

Fakat ampirik bir bulgudan ziyade kamu harcamalarının artış gerekçelerine odaklanmıştır (Musgrave, 1959: 3-8).

Kamu harcamaları gerek tahsis sürecinin başarılı yürütülmesi gerekse tahsis sonuçlarının değerlendirilmesi için sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Tahsis sürecine karar vermede ekonomik sınıflandırma, tahsis sonuçlarının değerlendirilmesinde ise fonksiyonel sınıflandırma kullanılmaktadır. Ekonomik sınıflandırmaya tabi harcamaların makroekonomik değişkenlere etkisi teorik literatürde geniş bir yere sahiptir. Fakat fonksiyonel sınıflandırmaya tabi harcamaların tahsis sonuçlarının değerlendirilmesinde kullanılması nedeniyle makroekonomik değişkenlere etkisi teorik literatürde daha sığ kalmaktadır. Bu sebeple fonksiyonel sınıflandırmaya tabi harcamaların teorik etkileri bütün harcama bileşenleri kapsamında sunulamamıştır.

Ekonomik sınıflandırma birçok şekilde gerçekleştirilebileceği gibi bütçe sistemimizde reel harcamalar ve transfer harcamalar şeklinde iki başlık altında toplanmaktadır. Reel harcamalar kendi içerisinde cari harcamalar ve yatırım harcamaları şeklinde ayırım göstermektedir. Cari harcamalar ekonomide mevcut bulunan üretim kapasitesinin kullanımı için yapılan harcamalardır. Cari harcamalar nitelikleri itibariyle doğrudan talebe etki etmektedir. Faydası harcamanın gerçekleştirildiği dönemde kaybolursa bile dönem içerisindeki talebi etkilemektedirler. Cari harcamaların talebi doğrudan etkilemesine dayanarak ekonomik büyümeye olumlu katkı sağlayacağı yaygın kabul edilen bir durumdur (Akdoğan, 2011: 86-87).

Cari harcamalar faydaları bakımından harcamanın gerçekleştirildiği dönemle sınırlı iken yatırım harcamalarının faydaları uzun yıllara yayılmaktadır. Yatırım harcamaları cari harcamalardan farklı olarak mevcut üretim kapasitesinin devamının yerine üretim kapasitesinin artırılmasını hedeflemektedir. Devletin üstlendiği fonksiyonlara göre şekillenen yatırım harcamaları ekonomik büyümeyi doğrudan ve dolaylı yollarla etkilemektedir. Sermaye stokunun artırılmasına yönelik yapılan bu harcamalar doğrudan üretim kapasitesinde artış sağladığı için ekonomik büyümeye olumlu katkı sağlayabilir. Ayrıca kamu kesiminin gerçekleştirdiği yatırımlar talebi etkilemekle birlikte birçok sektöre lokomotif olabilecektir. Fakat burada dikkate alınması gereken önemli bir nokta kamu yatırımlarının özel yatırımları dışlayabileceğidir. Dışlama etkisi dikkate alınmadığında literatürde yaygın görüş yatırım harcamalarının ekonomik büyümeye doğrudan etki edeceği yönündedir (Kelly, 2007: 63).

Transfer harcamaları ise merkezi idarenin kaynak aktarımı ile ilgilidir. Merkezi idarenin yerel idarelere, teşebbüslere ya da hane halkına gerçekleştireceği kaynak transferleri ekonomideki kaynakların el değiştirmesinden ibarettir. Transfer harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde doğrudan etkisi beklenmeyen bir durumdur. Bunun gerekçesi ise bu harcamalar gerçekleştirilirken karşılığında bir mal ya da hizmet alınmamasıdır. Transfer harcamalarının karşılıksız olması sebebiyle bu harcamaların ekonomik büyümeye dolaylı yollarla etki edebileceği savunulmaktadır. Fakat transfer harcamaları çeşitlilik gösterebilecek bir harcama türüdür. Literatürde transfer harcamaları farklı şekillerde sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Transfer harcamaları karşılık kriterine göre iktisadi transferler, mali transferler, sosyal transferler ve borç faiz ödemeleri, şeklinde tasnif edilmiştir (IMF, 1995: 14-18).

İktisadi transferlerin üretimi desteklemek gibi bir amacı bünyesinde bulundurması, mali transferlerin vergisel teşvikler ve sübvansiyonlar içermesi neticesinde bu harcamalar ekonomik büyümeye katkıda bulunabilecek harcamalardır. Sosyal transferler ise belirli gelir gruplarına gelir aktarımının sağlanmasıdır. Aktarılan gelirler talebi etkileyebileceği için dolaylı olarak ekonomik büyümeye katkı sağlayabilecektir. Borç faiz ödemelerinin ise ekonomik büyümeyi pozitif etkilemesi beklenmemektedir.

Bir ekonomideki verimlilik artışı ekonomik büyümeyi de beraberinde getirecektir. Fonksiyonel harcama bileşenlerinden eğitim harcamaları işgücünün üretkenliğini artırarak verimlilik artışını ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi sağlayabilir. Ekonomik büyümeye beşerî sermayenin etkisi iktisadi büyüme modellerinde de yer almaktadır. Lucas (1988) ekonomik kalkınma açısından beşerî sermayenin sebep unsuru olduğunu ifade etmiştir. Romer (1990) ekonomik büyüme açısından beşerî sermayenin önemli bir etken olduğunu vurgulamıştır. Barro (1991) beşerî sermayenin, gelişmiş ülkelerden yeni teknolojilerin transferini kolaylaştırdığını ve ekonomik büyümeyi olumlu etkilediğini savunmuştur. Mankiv, Romer ve Weil (1992), Solow büyüme modeline beşerî sermayeyi eklemiştir. Böylelikle ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesinde beşerî sermayenin önemi literatüre kazandırılmıştır.

Eğitim harcamalarının ekonomik büyümeye katkısı, eğitimin iş bölümü ve uzmanlaşma temelinde beşerî sermayeyi artırmasından kaynaklıdır. Bireylerin eğitim durumuna ilişkin ilerlemeler bireyin verimliliğini artırırken aynı zamanda ücretlerini ve iş bulma şanslarını da artırmaktadır. Üretimin bilgiye dayalı gerçekleştirilmesindeki

ilerlemeler üretimde verimlilik artışının eğitim ile mümkün olacağını göstermekle birlikte ekonomik büyüme açısından eğitim harcamalarının önemini de ortaya koymaktadır (Çalışkan vd., 2013: 30).

Eğitim harcamalarının bu etkilerine benzer şekilde pozitif dışsallık yayan bir başka fonksiyonel harcama bileşeni ise sağlık harcamaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik büyümenin belirleyicisini fiziki sermaye ile sınırlandırmadığımızda bu harcamaların ekonomik büyümeyi olumlu etkileyeceği ifade edilebilir (Altay & Pazarlıoğlu, 2007: 99). Sağlık harcamalarının nüfus verimliliğini artırıcı etkileri olması ve sağlıklı bireylerin yeteneklerini geliştirme konusunda daha fazla çaba gösterecek olması ekonomik büyümenin pozitif etkilenmesini de beraberinde getirecektir. Öte yandan sağlık hizmetleri neticesinde bireylerin ortalama yaşam sürelerinin artış göstermesi ya da yeni doğanlarda ve çocuklarda ölüm oranlarının düşüş sağlaması ülkede potansiyel emek miktarını artırarak ekonomik büyümeye olumlu katkılar sağlayabilir (Şen & Bingöl: 2018: 90-91).

Bir diğer fonksiyonel sınıflandırma alt kalemleri arasında yer alan savunma harcamaları ise ekonomik büyümeye öncülük edebilecek bir harcamadır. Savunma harcamaları ekonomideki altyapı, teknolojik gelişme ya da ara malı üretimine dışsal fayda oluşturarak veyahut tüketim, yatırım ve çıktı düzeyini artırarak ekonomik büyümeye olumlu etkiler içerebilir (Giray, 2004: 188). Dinlenme, kültür ve din hizmetleri, sosyal güvenlik harcamaları ya da kamu düzeni ve güvenlik gibi diğer fonksiyonel harcama bileşenleri de toplam talebi etkileyeceği için ekonomik büyümeye olumlu katkılar sağlayabilir.

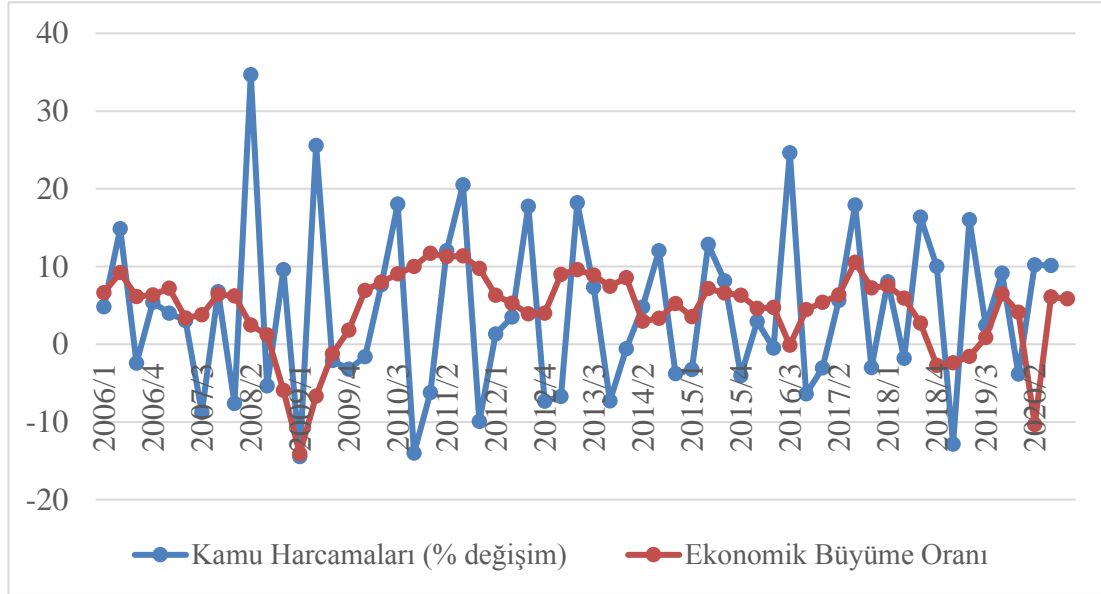
Teorik açıdan kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi yukarıda aktarılmıştır. Literatürde yer alan ampirik bulgular ise daha çok Wagner kanununa ve Keynesyen hipoteze yöneliktir. Türkiye için Terzi (1998) kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasında eş-bütünleşme bulgusuyla Wagner kanununu destekleyen kanıtlar sunmaktadır. Uzay (2002) toplam kamu harcamalarından ekonomik büyümeye etki tespitiyle Keynesyen hipotezi destekleyen sonuç elde ederken, Yayla ve Yaraşır Tülümce (2017) ve Altay ve Altın (2008) ekonomik sınıflandırılmış kamu harcamalarından ekonomik büyümeye etki bulgularıyla Keynesyen Hipotezi destekleyen sonuç elde etmiştir. Altunç (2010) sadece yatırım harcamalarından ekonomik büyümeye anlamlı bir etki bulgusuna ulaşmıştır. Türkiye’de eğitim

harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine Afşar (2009), Telatar ve Terzi (2010) ve Pamuk ve Bektaş (2014) eğitim harcamalarından ekonomik büyüme nedensellik bulurken, Saygılı vd. (2005), Kızılkaya ve Koçak (2014) ve Uçan ve Yeşilyurt (2016) ise eğitim harcamaları ve ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki bulmuştur. Sezgin (1997), Yıldırım ve Sezgin (2002) ve Görkem ve Işık (2006) savunma harcamalarının ekonomik büyüme pozitif etkilediğini ortaya koymuşlardır. Ayrıca Karagöl ve Palaz (2004) savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında kısa dönemde etkileşim olduğunu Durgun ve Timur (2017) ise uzun dönemde etkileşim olduğunu destekleyen kanıtlar elde etmiştir. Sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme arasında Tıraşoğlu ve Yıldırım (2012), Akar (2014), Uçan ve Altay (2016) Şen & Bingöl (2018) ve Kılıç ve Beşer (2018) pozitif ilişki tespit ederken Şimşir vd. (2015) ve Güven vd. (2018) sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme arasında negatif ilişki tespit etmiştir. Kar ve Taban (2003) sağlık harcamalarından ekonomik büyüme negatif etki, eğitim ve sosyal güvenlik harcamalarından pozitif etki bulgularına ulaşmıştır.

Diğer ülkeler nezdinde Loizides ve Vamvokas (2005) İngiltere, İrlanda ve Yunanistan için ve Chih-HL vd. (2008) Amerika Birleşik Devletleri için Keynesyen hipotezin geçerli olduğunu destekleyen kanıtlar ortaya koyarken Antonis vd. (2013) Yunanistan için ve Tabar vd. (2017) İran için Wagner kanununu destekleyen kanıtlar ortaya koymuştur. Eğitim harcamaları ve ekonomik büyüme arasında Dandan (2011) Ürdün için, Olulu vd. (2014) Nijerya için, Abu-Eideh (2015) Filistin için ve Riasat (2011) Pakistan için eğitim harcamalarından ekonomik büyüme pozitif etki tespit ederken Al-Mazrouei ve Nejme (2012) Birleşik Arap Emirlikleri için ve Mohammadi ve Maleki (2012) OECD ülkeleri için eğitim harcamalarından ekonomik büyüme negatif etki tespit etmiştir. Savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasında Bernoit (1973) 44 gelişmekte olan ülke için, Rufael (2001) Çin için ve Selvanathan ve Selvanathan (2014) Sri Lanka için savunma harcamalarından ekonomik büyüme pozitif etki bulgusuna ulaşırken Cappelen vd., (1984) 17 OECD ülkesi için, Ward ve Davis (1992) ABD için ve Knight vd., (1996) 72 ülke için savunma harcamalarından ekonomik büyüme negatif etki bulgusuna ulaşmıştır. Sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme arasında Narayan ve Mishra (2010) 5 Asya ülkesi için, Chaabouni ve Abednather (2010) Tunus için ve Boussalam vd. (2014) Cezayir için sağlık harcamalarının ekonomik büyüme pozitif etki ettiğini destekleyen kanıtlara ulaşmıştır. Diğer yandan Akram vd. (2008) Pakistan için ve Ogundipe ve Lawal (2011)

Nijerya için sağlık harcamalarından ekonomik büyümeye anlamlı bir etki bulamamıştır.

Türkiye'deki 2006-2020 arası durumun daha net ortaya koyulması açısından bu dönemdeki kamu harcamaları yüzde değişimi ve ekonomik büyüme oranı, çeyreklik verileri aşağıda Şekil 1'de sunulmuştur.

Kaynak: TCMB ve Hazine ve Maliye Bakanlığı'ndan alınan veriler tarafımızca düzenlenmiştir.

Şekil 1. Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Oranı Verileri

Şekil 1 incelendiğinde kamu harcamalarındaki değişim oranının dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. 2008 yılından önce çok fazla bir artış, sonrasında önemli bir düşüş yaşanmıştır. 2008 yılındaki bu ciddi dalgalanma Küresel Krizin etkilerini göz önüne sermektedir. Ayrıca periyod bütünü dikkate alındığında kamu harcamalarının düşüş oranlarının nadir ve düşük düzeyde olduğu artış oranlarının ise daha sık ve daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu kapsamda nominal olarak kamu harcamalarının genellikle arttığı ifade edilebilir. Ekonomik büyüme oranları dikkate alındığında ise 2008-2009 yıllarında önemli bir düşüş olduğu görülmektedir. Küresel Kriz etkileri giderildikten sonra 2012 yılına kadar ekonomik büyümenin artış gösterdiği görülmektedir. 2012 sonrasında ise yine pozitif seyreden ekonomik büyüme oranı 2018 yılında neredeyse durgunluğa dönüşmüştür. 2020 yılında Covid-19 Pandemisi etkisiyle ekonomik büyüme ilk iki çeyrekte negatif bir hal almıştır. Periyot

bütünü için verilerin hareket yönleri dikkate alındığında aralarında tam bir uyum görülmemektedir.

2.1.2. Enflasyon

Enflasyon fiyat endeksinin sürekli yükselmesi ya da cari ücret düzeyinde toplam talebin toplam arzı aşması sonucunda fiyatların sürekli yükselmesi olarak tanımlanabilir. Enflasyon arz açısından da tanımlanmaya çalışılmıştır. Üretim faktörlerinin fiyatlarının toplam talepten bağımsız artış göstermesi maliyet artışına ve dolayısıyla enflasyona neden olmaktadır. Tüm bunlar esasen enflasyonun türlerinin açıklanmasında önem kazanmaktadır.

Enflasyonun türünün ya da kaynağının netleştirilmesi enflasyonla mücadele sürecinde önem kazanmaktadır. İktisadi doktrinler enflasyonun kaynağına farklı şekillerde baktıkları için günümüzde karmaşık halde vuku bulan enflasyonla mücadele için bu görüşler oldukça önem kazanmışlardır. Klasik iktisat enflasyonu talep yönüyle ele almıştır. Enflasyonun tek gerekçesi para miktarındaki artış olmakla birlikte ekonomi, para miktarındaki değişimlere uyum sağlayarak istihdam ve üretim bu durumdan etkilenmemektedir (Humphrey, 1974: 4). Keynesyen iktisat ise bu görüşe karşı çıkarak para miktarı ile enflasyon arasında doğrudan bir ilişki kurulamayacağını savunmuştur. Enflasyonu gelir ve harcama düzeylerine göre açıklayan bu yaklaşım tam istihdam seviyesine kadar toplam talepte meydana gelecek artışın enflasyon oluşturmayacağını savunmaktadır. Bu seviyeye kadar toplam talep artışı âtil kapasiteyi kullanıma geçirecektir ve enflasyon tam istihdam seviyesinden sonraki talep artışında meydana gelecektir (Keynes, 1936: 148-151).

Klasik iktisadın bir uzantısı olarak gün yüzüne çıkan Parasalcı iktisat ise para miktarı ile enflasyon arasında bağıntı olduğunu savunmuştur. Para miktarına yapılan müdahalelerin artmasının neticesinde istikrar yerine istikrarsızlığın oluşacağını savunan bu yaklaşım enflasyonun temel nedenini toplam talepteki fazlalık olarak ifade etmişlerdir. Toplam talepteki fazlalığı yol açan unsurlar ise kamu harcamalarındaki aşırı artış ve bütçe açıklarıdır (Lucas, 1990: 294). Yukarıda açıklanan yaklaşımların ortak noktası enflasyon olgusuna arz boyutundan bakmamalarıdır. Çünkü arzdaki artışın talepteki artış kadar olmadığı varsayılmaktadır. Yapısal yaklaşım ise enflasyona farklı bir bakış açısı getirmiştir. Enflasyona neden olan temel unsur ile enflasyonist süreci birbirinden ayrı tutmuşlardır. Enflasyona yol açan temel etmeni, talep artışını karşılayamayan üretim ile açıklamışlardır. Enflasyonist sürecin genişlemesine yol

açan unsurları ise esnekliğin düşük olmasına bağlamışlardır. Talep değişmelerine arz esnekliğinin düşük olması enflasyonist sürecin genişlemesine yol açmaktadır (Olivera, 1964: 322).

Farklı yaklaşımlar enflasyonu toplam talep, faiz oranı ya da para miktarı gibi hususlarla açıklamışlardır. Yaklaşımlar enflasyonun gerekçesinin yanı sıra enflasyonist süreç için de açıklamalarda bulunmuşlardır. Enflasyonist sürece etki eden önemli hususlardan birisi toplam taleptir. Toplam talep ekonomideki aktörlerin harcamalarının bileşimidir. Kamu harcamaları bir hacim olarak dikkate alındığında, mal ve hizmet talebinden ötürü toplam talebe ve dolayısıyla fiyatlara etki etmektedir.

Enflasyona ya da enflasyonist sürecin genişlemesine yol açan bir diğer etmen de bir ekonomideki para miktarındaki artışın reel gelire nispeten daha hızlı yükselmesidir. Kamu harcamalarında meydana gelen artış ekonomideki para miktarının artmasına yol açmaktadır. Kamu harcamalarının finansmanı ya da türleri gibi değişkenler göz ardı edildiğinde kamu harcamaları neticesindeki parasal genişleme talebi ve dolayısıyla enflasyonu artırmaktadır. Gerçek ekonomide bu değişkenler çerçevesinde kamu harcamaları gerçekleşmektedir. Bu sebeple kamu harcamalarının toplam talebe ve dolayısıyla enflasyona etkisi toplam talebe etki eden diğer hususlara nazaran daha karmaşıktır (Pekin, 2000: 51).

Kamu harcamalarının finansman türü ve alt bileşenleri kamu harcamalarının enflasyona etkisini karmaşık hale getirmektedir. Kamu harcamaları nihai olarak kamu gelirlerinin bir fonksiyonudur ve finansman türleri de fiyat istikrarını etkileyecek bir husustur. Borçlanma politikası, vergi politikası ve para politikası kamu ekonomisi kapsamında fiyat istikrarını etkileyebilecek politikalardır. Kamu harcamasında meydana gelecek artışın borçlanma yoluyla finanse edilmesi enflasyonu artırabilecektir. Bu durum özellikle merkez bankasından borçlanıldığında daha fazla etki gösterecektir ve enflasyonun yükselme eğilimi daha baskın olacaktır. Keynesyen iktisatta dahil birçok görüş teorik olarak bu durumu kabul etmişlerdir (Mehrara vd., 2016: 156-157).

Kamu harcamalarının iç piyasadan ya da dış piyasadan borçlanmayla finanse edilmesi de farklı etkiler oluşturacaktır. İç borçlanma borcun kaynağına göre enflasyonist süreci hızlandıracak ya da yavaşlatacaktır. Dış borçlanmaya ilişkin yaygın görüş ise borçluluğun artması ile enflasyonist baskının artması şeklindedir. Kamu harcamaları finansman kaynaklarından vergiye ilişkin de literatürde iki yönlü bir

nedensellik söz konusudur. Enflasyon reel vergi gelirlerini etkileyebileceği gibi vergi politikası ile enflasyona müdahale edilebilir. Temel yaklaşım vergi yükünün artırılması sonucunda tüketimin kısılacağına varsayılmıştır. Bu varsayım vergi türüne göre etki parametresini değiştirebilecektir (Veiga vd., 2016: 300-301, Phelps, 1973: 68-70).

Tüm bunların yanı sıra toplam kamu harcamaları ile enflasyon arasında iki farklı etkileşim söz konusudur. Bunlardan ilki piyasa koşullarında meydana gelecek enflasyonun kamu harcamalarını nitelik itibarıyla azaltmasıdır. Diğerisi ise kamu harcamalarında meydana gelen değişimin enflasyona yol açması ya da enflasyonu hızlandırmasıdır (Anušić & Švaljek, 1996: 73-75).

Kamu harcamalarının bileşenleri açısından durum ele alındığında harcama türlerinin enflasyona etkisinin farklı olduğu görülmektedir. Reel-transfer harcama ayrımı milli gelire etkisi bakımından tasnif edilmiş olmakla birlikte reel harcamalar toplam talebe doğrudan etki edebilecek harcamalardır. Reel harcamaların alt bileşenlerinden cari harcamalar içerisinde personel ödemeleri oldukça yüksek düzeydedir ve tüketim eğilimine bağlı olarak enflasyona etki edebilecektir. Cari harcamaların faydalarının ilgili dönemle kısıtlı olması sebebiyle enflasyona etkisi daha hızlı gerçekleşmektedir (Ağcakaya, 2013: 76-77).

Yatırım harcamaları ise üretim kapasitesini artırmaya yönelik harcamalar olması sebebiyle taleple eşanlı olarak arza da etki etmektedir. Faydalarının uzun yıllara yayılmasının yanı sıra yatırım harcamalarının meydana getireceği gelir artışı kısa dönemde gerçekleşmektedir. Yatırım harcamalarının arz kapasitesine etkisinin gecikmesi neticesinde bu durum enflasyona yol açabilecektir. Dahası yatırım harcamaları neticesinde meydana gelecek gelir artışı yeni yatırımları uyandırabilir ve uyarılmış yatırımlar da hızlandıran etkisi ile toplam talebi artırıcı olabilir (Uluatam, 1995: 327-332). Transfer harcamaları enflasyonun gerekçesi olmasa da enflasyonist süreci genişletici etki oluşturabilecek niteliktedir. Özellikle sosyal transferler gelir düzeyi düşük kesime kaynak aktardığı için talebi ve dolayısıyla enflasyonu etkileyebilecektir. Borç faiz ödemeleri ise belirli bir kesimin gelirini artırmaktadır ve bu durum da talebi artırabilecektir (Bedir, 2001: 27-28).

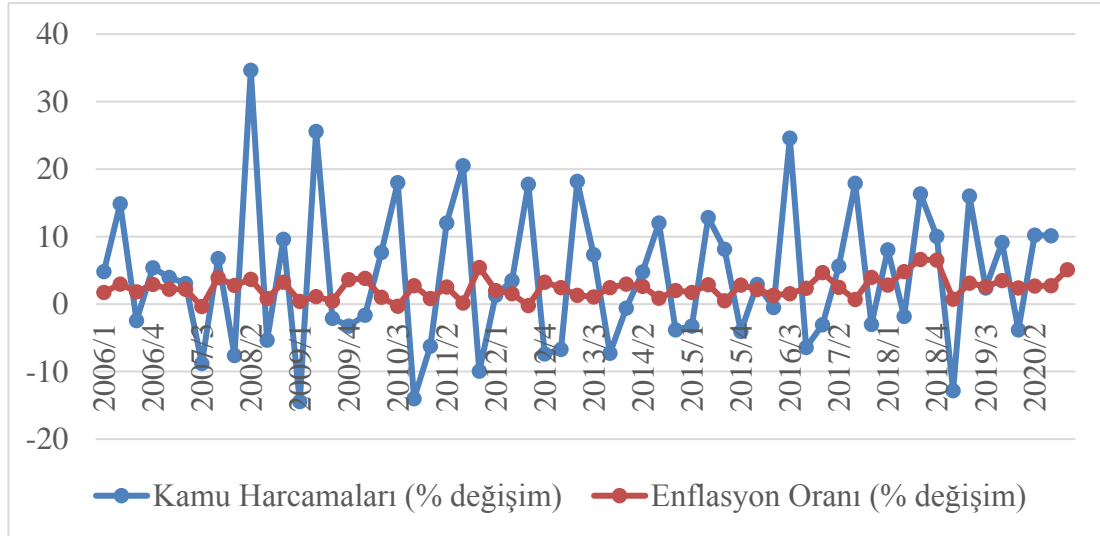
Fonksiyonel kamu harcama bileşenleri ise toplam talebi artırıcı etki oluşturabileceği için enflasyona ya da enflasyonist sürecin genişlemesine yol açabilir. Nitekim uluslararası arenada savaşların yoğunlaştığı 1970 öncesi dönemde

enflasyonunu temel sebeplerinden birisi savunma harcamaları olarak ele alınmıştır (Asiloğulları, 2020: 137). Öte yandan sağlık hizmetlerinin sunulmasında teknolojik gelişmeyle beraber ilaçların, teknik araçların ya da tıbbi gereçlerin fiyatlarındaki artış maliyet artışını ortaya çıkararak sağlık hizmetlerinde harcanan miktarı artırarak enflasyona yol açabilecektir (Ankara & Zeybek: 2021: 1084). Sosyal güvenlik harcamaları otomatik stabilizatör görevi görebileceği için enflasyonun derinleşmesini önleyebilecektir (Baylan, 2015: 40).

Kamu harcamaları ve enflasyon ilişkisi teorik olarak yukarıda aktarılmıştır. Literatürde bu alandaki ampirik bulgular ele alındığında Türkiye için Saraçoğlu (1999) kamu harcamalarından enflasyona doğru etki tespit etmiştir. Çavuşoğlu (2005) enflasyonun kamu harcamalarının reel değerini azalttığı yönünde bulguya ulaşmıştır. Kesbiç vd. (2005) kamu harcamalarının finansmanında emisyon yoluna başvurulması durumunda enflasyonun artış gösterdiğini, Şahin ve Özenç (2008) kamu harcamalarından enflasyona tek yönlü bir nedensellik olduğunu ve Yiğit ve Ulusoy (2016) kamu harcamalarından enflasyona pozitif etki olduğunu kanıtlar sonuçlar elde etmiştir. Savunma harcamaları ve enflasyon arasında Günana (2004) savunma harcamaları ve enflasyon arasında çift yönlü bir nedensellik bulgusuna ulaşırken Özsoy (2008) nedensellik bulamamıştır. Diğer yandan Şimşek (1993) ve Karakurt vd. (2018) savunma harcamalarının enflasyona pozitif etki ettiğini ortaya koymuştur. Sağlık harcamaları ve enflasyon arasında ise Turgut vd. (2017) sağlık harcamalarından enflasyona pozitif bir etki sonucuna ulaşırken Taşkaya ve Demirkıran (2016) bir etki bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Diğer ülkeler için Viera (2000) altı AB üyesi için ve Magazzoni (2011) Akdeniz ülkeleri için kamu harcamalarından enflasyona doğru etki tespit ederken Ezirim vd. (2008) Amerika için enflasyondan kamu harcamalarına doğru etki tespit etmiştir. Savunma harcamaları ve enflasyon arasında Star vd. (1984) ABD için ve Hung-Pin vd. (2016) Çin, Japonya, Güney Kore ve Tayvan için savunma harcamalarından enflasyona bir etki bulgusuna ulaşırken, Kinsella (1990) ABD için, Aiyedogbon vd. (2012) Nijerya için ve Xu vd. (2020) Çin için etkileşim olmadığı bulgusuna ulaşmıştır. Sağlık harcamaları ve enflasyon arasında Dhoro vd. (2011) Zimbabwe için enflasyonun sağlık harcamalarını negatif etki ettiğini ortaya koyarken Boachie vd. (2014) Gana için bir etkileşim olmadığını ortaya koymuştur.

Türkiye'deki 2006-2020 arası durumun daha net ortaya koyulması açısından bu dönemdeki kamu harcamaları yüzde değişimi ve enflasyon oranı, çeyreklik verileri aşağıda Şekil 2'de sunulmuştur. Ayrıca enflasyon oranı verisi olarak tüfe aylık değişim kullanılmıştır.

Kaynak: TCMB ve Hazine ve Maliye Bakanlığı'ndan alınan veriler tarafımızca düzenlenmiştir.

Şekil 2. Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Enflasyon Oranı Verileri

Şekil 2 incelendiğinde kamu harcamalarındaki değişim oranının yüksek aralıkta dalgalandığı görülmektedirken enflasyon oranı daha düşük aralıkta dalgalanma göstermektedir. Fakat enflasyon oranındaki değişimin genellikle pozitif olması enflasyon oranında düşük fakat sürekli bir artış olduğunu göstermektedir. Bu artış oranları 2008, 2011, 2017 ve 2018 yıllarında ivme kazanmıştır. 2008 yılındaki artış Küresel Krizin, 2011 yılındaki artış para politikasındaki değişimin etkilerini ortaya koymaktadır. 2017-2018 yıllarındaki değişim ise döviz kuru kaynaklı olabilir. 2019 yılında enflasyon oranındaki artış ivmesi durdurulmuş ve daha istikrarlı bir hale bürünmüş olmakla birlikte Covid-19 Pandemisi etkisiyle artış yeniden ivmelenmiştir. Periyot bütünü için verilerin hareket yönleri dikkate alındığında aralarında kısmen de olsa bir ilişki gözlemlenebilmektedir. Fakat bu durum bir nedensellik bilgisi içermemektedir nedensellik için bölümün sonunda analiz yapılmıştır. Yalnızca verilerin hareket yönleri benzerlik içermektedir.

2.1.3. İşsizlik

Ekonomi açısından işsizlik, bir ülkenin potansiyel gayrisafi yurtiçi hasılasından ödün vermesi olarak ifade edilebilir. İşsizlik, sosyal ve toplumsal etkileri olan bir ekonomik sorundur. Teorik olarak işsizlik nedenleri, sonuçları ve çözümleri açısından birçok iktisadi akımda önemle üzerinde durulan konu olmuştur. Klasik iktisat, Keynesyen iktisat ve Yeni Klasik iktisat gibi birçok akım işsizlik üzerine teoriler geliştirmiştir. Bunların yanı sıra kaynak tahsisinden doğrudan etkilenmesi, devletin gelir elde etme kabiliyetini düşürmesi, ekonomik faaliyetleri düşürmesi gibi gerekçeler neticesinde kamu kesiminin müdahale etmesi gereken bir alan olarak değerlendirilmektedir. Keynesyen iktisat işsizliğe kamu müdahalesini makul görürken Klasik iktisat ve Neo-Liberal akımlar da karşı çıkmıştır.

İşsizlik üzerine Klasik iktisadi yaklaşımın görüşleri değerlendirildiğinde işsizlik tamamen reel ücretler neticesinde meydana gelmektedir. Reel ücret haddi piyasa denge ücretinden yüksek gerçekleşirse bu durum işsizliğe yol açacaktır. Bu durum piyasaların kendiliğinden optimize edildiği varsayımından dolayı geçici bir durumdur. Fiyat ve ücretlerin esnek olması, Klasik iktisadın temel varsayımıdır, piyasa kendiliğinden dengeye gelecek ve ekonomi tam istihdama ulaşacaktır. Böyle bir durumdayken reel ücretlerde meydana gelecek bir artış firmaların daha az işgücü talep etmesine yol açacaktır ve işgücü ücretleri düşene kadar geçici bir işsizlik yaşanacaktır. Diğer bir ifadeyle Klasik iktisat işsizliğin her zaman döngüsel gerçekleşeceğini ifade etmektedir ve fiyat ve ücretlerin esnek olması neticesinde her zaman tam istihdama ulaşılacağını savunmaktadır (Coen vd., 1987: 125-126).

Keynes ise işsizliği farklı bir formda ele alarak toplam talep ile bağıntılı olduğunu ifade etmiştir. Keynes'e göre üretim, istihdam, reel gelir ve tüketim arasında neden-sonuç ilişkisine dayalı dinamik bir ilişki mevcuttur. İstihdamda meydana gelecek bir artış reel gelirleri artıracaktır ve eşanlı olarak tüketim düzeyi de artış gösterecektir. Fakat bu durum her istihdam artışında gerçekleşmeyecektir. Çünkü istihdam, reel gelir ve tüketim arasındaki karmaşık döngü başta toplam talep olmak üzere faizden, marjinal tüketim eğiliminden ve işverenlerin gelirlerinden etkilenmektedir (Keynes, 1936: 21).

Keynes'e göre istihdamda meydana gelen artış reel geliri artırsa bile reel gelirin tamamı tüketim harcamasına dönüşmeyecektir. Marjinal tüketim eğilimi ile ölçümlenen bu durum neticesinde işverenlerin gelirleri bundan etkilenecektir ve her

zaman yeni yatırımlara yönelmeyecektir. Özellikle yetersiz talebin olduğu dönemlerde tüketim eğilimi ve yatırım yapma isteği optimum örtüşme sağlamayacaktır. Nitekim istihdam düzeyinde genişleme olması için cari yatırım düzeyinden fazlasına ihtiyaç vardır. Kısacası ekonominin eksik istihdamda olduğu bir süreçte yukarıdaki etkileşim neticesinde cari yatırımlardan fazlası kendiliğinden gerçekleşmeyecektir. Bu sebeple cari yatırım düzeyinin artırılması için yetersiz talebin ortadan kaldırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır ve bu sebeple Keynes işsizlik sorunu için kamu müdahalesini önermektedir (Habanabakize & Muzindutsi, 2018: 125-126).

Yeni Klasik iktisat, Klasik iktisadın öğretilerine benzer şekilde işsizliği ele almıştır. Piyasanın kendi dinamiklerinin işsizliğe çözüm getireceğini savunan bu görüş emek arzına ve emek talebine etki eden ücretlerin farklı olması neticesinde işsizliğin oluşacağını ifade etmektedir. Emek arzının belirleyicisi beklenen ücretler iken emek talebinin belirleyicisi cari ücretlerdir. Beklenen ücret ve cari ücret arasındaki uyumsuzluk işsizliğe yol açmaktadır. İş arama teorisi¹² ve konjonktür teorisi¹³ kapsamında işsizliğin döngüsel olduğunu ve piyasa koşulları neticesinde kendiliğinden düzeleceğini savunmaktadırlar Yeni Keynesyen iktisat ise işsizlik problemini fiyat ve ücretlerin katılığı çerçevesinde ele almaktadırlar. Fiyat ve ücretlerin katı olmasına ise iş kontratları¹⁴, etkin ücret hipotezi¹⁵ ve içerdekiler-dışardakiler yaklaşımı¹⁶ gibi unsurlarla açıklama getirmişlerdir (Ataman, 1998: 64-67).

Kamu harcamaları ve işsizlik arasında ilişkiye yönelik hem teorik hem de ampirik literatür oldukça geniş bir alana sahiptir. Birçok akım işsizliğin nedenlerini, gerekçelerini ve çözüm önerilerini kaleme almıştır. Fakat tam istihdam tanımlanırken kullanılan kavramlardan birisi de özel kesim veya kamu kesimi harcamasında

¹² İş arama teorisi Yeni Klasik görüşün uzantısı şeklindedir ve iş gücü arzının belirleyici çalışmak ve boş zaman arasındaki tercihten ibarettir. İş arama teorisine göre iş bulmak için geçen süre uzadıkça cari ücret düzeyine bakış açısı değişmektedir ve bireyler çalışmayı tercih etmektedir (Ataman, 1998: 64-65).

¹³ Konjonktür teorisi teknolojik değişimdeki işsizliğe odaklanmaktadır. Teknolojide meydana gelen değişimin istihdamı etkileyeceğini ve teknolojinin hızlı ilerleme gösterdiğini ifade etmektedir. Teknolojideki değişime işgücü piyasasının uyum sağlamasının zaman alacağını savunmaktadır (Aydın, 2012: 120).

¹⁴ İş kontratları nominal ücretlerin neden yapışkan olduğunu açıklamak üzere geliştirilmiş bir teoridir. İş sözleşmelerinin uzun bir dönem için ücret düzeyini taahhüt altına aşması ücretlerin yapışkan olmasına yol açmaktadır (Bilir, 2017: 194).

¹⁵ Etkin ücret hipotezi işgücü arzının yüksek olduğu dönemlerde ücret düzeyinin düşürülmemesi gerektiğini savunmaktadır. Ücret düzeyinin düşürülmemesinin verimliliği artıracağı savunulmaktadır (Adaş, 2002: 104).

¹⁶ İçerdekiler-dışardakiler yaklaşımı ise mevcut çalışanların değiştirilmesinin işletmeye daha fazla maliyet getireceğini savunmaktadır. Bu durumun sebebi yeni alınacak personelin işe alma, iş başı eğitim ve iş dışı eğitim gibi maliyetlerden kaynaklanmaktadır (Çelik & Küçükkale, 2018: 23).

meydana gelen değişimin istihdam oluşturmadığı durumdur. Tam istihdam bu bakış açısı ile ele alınırđa tam istihdam düzeyine kadar kamu harcamaları istihdamı teşvik edebilecek bir politikadır. Kamu harcamaları doğrudan ekonomideki kaynakları etkilediği için istihdama etkisi yadsınamayacak boyuttadır. Kamu harcamaları ekonomiye bir yönlendirme yapabilirse veya atıl durumdaki kaynakları aktif hale getirebilirse istihdam artışı sağlanabilecektir. Kamu kesimi harcamasının içeriği de önemli olmakla birlikte kamu kesimi, yatırım harcaması ile istihdamı daha fazla teşvik edecektir (Sumanto & Effendic, 2015: 202-203).

Yatırım harcamaları gerek özel kesim tarafından geręekleřtirilsin gerekse kamu kesimi tarafından geręekleřtirilsin üretim artışı ve üretim potansiyeli artışı sağlayacaktır. Fakat kamu kesimi yatırımları kaynak tahsisini de etkileyeceği için özel yatırımları dışlayabilmektedir. Kamu yatırımlarının her koşulda istihdamı olumlu etkilemesi mümkün olmamakla birlikte piyasanın başarısız olduğu ya da eksik kaldığı alanlarda kamu yatırımları istihdamı olumlu etkilemektedir (Topal, 2017: 188). Kamu kesiminin yürüttüğü cari harcamaların toplamda yüksek olması işsizliğin yüksek olduğu bir ekonomide işsizlikle mücadelede etkin olabilmektedir. Cari harcamalar özellikleri itibari ile mal ve hizmet alımına yönelik olması sebebiyle talepte ciddi bir artış sağlayarak işsizliği düşürebilmektedir. Yatırım harcamaları ve cari harcamalar kamu istihdamını da kapsamaktadır ve bu alandaki harcama artışı doğrudan iş vermeyi sağladığı için istihdamı olumlu etkilemektedir. Tüm bu hususlar değerlendirilirken kamu kesiminin verimsiz olabileceği de unutulmamalıdır (Bulut, 2002: 73-74).

Transfer harcamaları ise işsizlik dönemlerinde bir sosyal sigorta görevi görebilecek harcama politikasıdır. Transfer harcamalarının istihdam üzerindeki etkisi ise tartışmaya açıktır. İşsizlik ödemelerinin yapılması çalışma isteğini zedeleyerek istihdamı olumsuz da etkileyebilmektedir. Transfer harcamaları kapsamında yürütölen sübvansiyonlar, belirli sektörlerin veya bölgelerin desteklenmesini içermesinden ötürü istihdamı olumlu etkileyebilir. Kamu harcamaları bir bütün olarak dikkate alındığında harcamalarda meydana gelen artış istihdamı artırabilecektir. Fakat kamu harcamalarında meydana gelen artış faiz, enflasyon vb. kanallarla ekonominin genelini olumsuz etkileyerek istihdama zarar da verebilecektir (Kanca & Bayrak, 2015: 59-60).

Toplam kamu harcamaları açısından bakıldığında kamu kesimi tam istihdam amacıyla harcama geręekleřtiriyorsa yukarıdaki açıklamalar neticesinde bu durumun her zaman geręekleřmeyeceđi aşıkardır. Çünkü tam istihdam düzeyine kadar yapılan

harcamalar dışlama etkisine yol açmasa bile enflasyona yol açabilmektedir. Bu durum işsizliği önlemek için gerçekleştirilecek kamu harcamalarının sınırı olduğunun göstergesidir. Dolayısıyla işsizliği önlemek için kamu harcamasının yanı sıra devletin doğrudan iş arayanlara iş vermesi de gerekmektedir (Göker & Dane, 2013: 105).

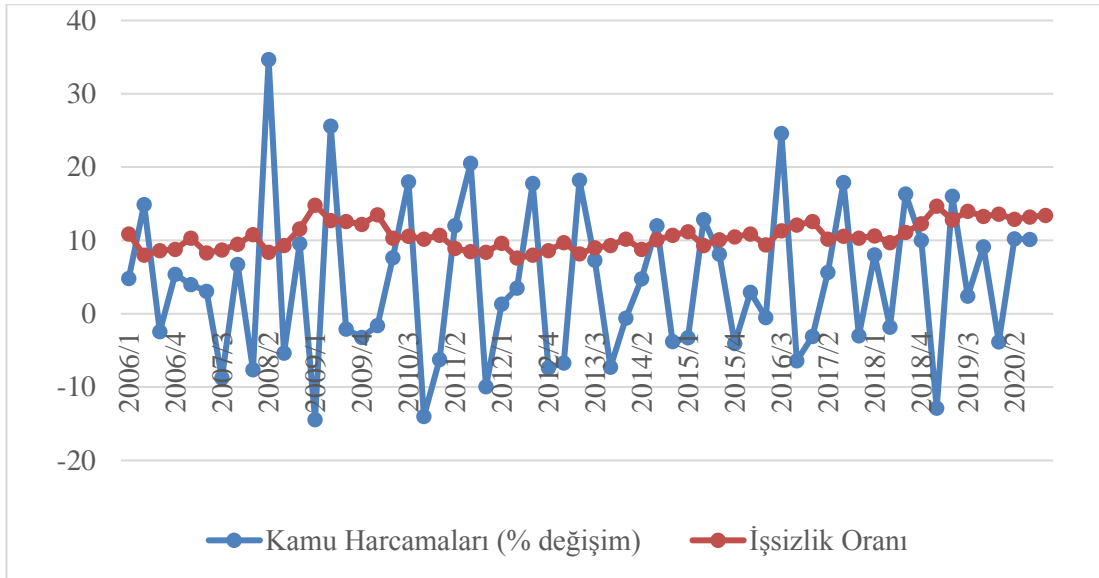
Fonksiyonel kamu harcama bileşenlerinden eğitim harcamalarının, çalışma hayatının teknolojik değişimlerden etkilendiği göz önüne alındığında işsizliği çözüme kavuşturmada olumlu etkiler içerebileceği ortadadır. Dahası eğitim ve sağlık harcamalarının beşerî sermayeye katkı sağlaması bireylerin iş bulma gayretlerini olumlu etkileyerek işsizliği azaltabilecektir (Arıca & İpsal, 2021: 17, Çalışkan, 2010: 12-13). Savunma harcamalarının teknolojik yatırımları artırması, makine ve teçhizat üretimini artırması ve bir şekilde istihdam edilenlerin sayısını artırması gibi nedenlerle işsizliğe olumlu etkisi teorik çerçevede yer bulmaktadır (Erdugan & Özçelik, 2020: 155). Sosyal güvenlik harcamalarının ise etkileri tartışmaya açık olmakla birlikte bireylerin çalışmak yerine boş zamanı tercih etmesini sağlayabilecek olmasından dolayı işsizliğe olumsuz etkisi de olabilmektedir (Baylan, 2015: 31-32). Bunların yanı sıra diğer fonksiyonel kamu harcama bileşenlerinin de ekonomideki atıl kapasiteyi üretim alanlarına yönlendirebilecek olması işsizliğe olumlu etkisinin olabileceğinin göstergesidir.

Teorik literatür dikkate alındığında kamu harcamalarının istihdam üzerine etkisi görüş ayrılığı içermektedir. Bu durum ampirik literatür çerçevesinde ele alındığında literatürde her iki bakış açısını da destekler bulgular mevcuttur. Türkiye için Bakırtaş (2003) ve Aslan ve Kula (2010) kamu harcamaları ve istihdam arasında uzun dönemli bir ilişki bulgusuyla kamu harcamalarının istihdamı olumlu etkilediğini tespit ederken, Durkaya ve Ceylan (2016) uzun dönemde kamu harcamalarının istihdamı olumsuz etkilediğini, kısa dönemde ise işsizlik oranının kamu harcamalarını etkilediğini tespit etmiştir. Kanca ve Bayrak (2015) kamu harcama bileşenleri ile istihdam arasındaki ilişkiyi incelemiştir ve cari ve yatırım harcamalarının istihdamı olumsuz etkilediğini, transfer harcamaları için ise çift yönlü bir nedensellik olduğunu kanıtlar sonuçlar elde etmiştir. Savunma harcamaları ve işsizlik arasında Yıldırım ve Sezgin (2003), Üçler (2017) ve Erdugan ve Özçelik (2020) savunma harcamalarının işsizliğe negatif etki ettiğini bulmuştur. Eğitim harcamaları ve işsizlik arasında Özcan vd. (2016) eğitim harcamalarından işsizliğe olumlu etki sonucuna ulaşırken Erdem ve Tuğcu (2012) negatif etki sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Sayın (2012) işsizlikten

okullaşma oranına bir nedensellik bulgusuna rastlamamıştır. Sağlık harcamaları ve işsizlik arasında Yıldırım (2020) sağlık harcamalarından işsizliğe zayıf yönlü negatif bir etki elde ederken Çankaya (2018) bir etkileşim elde edememiştir.

Diğer ülkeler açısından Feldmann (2006) 19 gelişmiş ülke için ve Wang ve Abrams (2011) OECD ülkeleri için kamu harcamaları artışının istihdamı olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Wang ve Abraham çalışmasında transfer harcamalarının istihdama etkisi olmadığını ifade etmiştir. Holden ve Sparrman (2011) ise 20 OECD ülkesi için kamu harcamalarının istihdamı olumlu etkilediğini tespit etmiştir. Huang ve Kao (2005) Tayvan için savunma harcamalarının kısa dönemde işsizliği olumsuz etkilediğini fakat uzun dönemde pozitif etkilediğini kanıtlar sonuçlar elde etmiştir. Zhong vd. (2015) G7 ülkeleri için savunma harcamaları ve işsizlik ilişkisini incelemiştir ve Kanada, ABD ve Japonya için savunma harcamalarından işsizliğe nedensellik bulgusuna ulaşırken Fransa ve Almanya için işsizlikten savunma harcamalarına bir nedensellik bulamamıştır. Dunne ve Smith (1990) İngiltere için ve Qiong ve Junhua (2015) Çin için savunma harcamalarından işsizliğe pozitif etki elde etmiştir. Eğitim harcamaları ve işsizlik arasında Brauns vd. (1999) Fransa, İngiltere ve Batı Almanya için ve Lavrinovicha vd. (2015) Letonya için eğitim harcamalarından işsizliğe olumlu etki sonucunu ortaya koymuştur. Sağlık harcamaları ve işsizlik arasında ise Abbas ve Hiemenz (2011) Pakistan için işsizlikten sağlık harcamalarına negatif etki bulgusuna ulaşmıştır.

Türkiye'deki 2006-2020 arası durumun daha net ortaya koyulması açısından bu dönemdeki kamu harcamaları yüzde değişimi ve işsizlik oranı, çeyreklik verileri aşağıda Şekil 3'te sunulmuştur.

Kaynak: TÜİK ve Hazine ve Maliye Bakanlığı'ndan alınan veriler tarafımızca düzenlenmiştir.

Şekil 3. Türkiye'de Kamu Harcamaları ve İşsizlik Oranı Verileri

Şekil 3 incelendiğinde kamu harcamaları değişiminin dalgalı bir seyir izlediği fakat işsizlik oranlarının belirli dönemler haricinde istikrarlı bir hal aldığı görülmektedir. Başlarda yaklaşık %10 civarında seyreden işsizlik oranının 2008 Küresel Kriz neticesinde yaklaşık %15 düzeyine yükseldiği görülmektedir. Kriz sonrasında tekrar %10 düzeylerine düşmesinin ise hayli zaman aldığı görülmektedir. 2019 yılında yeniden işsizlik oranında kayda değer bir artış olduğu görülmektedir. Bu döneme bir de covid-19 Pandemisi eklenince işsizlik oranı yine %10'un üzerinde seyretmeye başlamıştır. Periyot bütünü dikkate alındığında kamu harcamaları değişimi ve işsizlik oranı arasında bir etkileşimden söz etmek hayli güç bir durumdur. Bu açıdan ele alındığında işsizliğin yapısal kaynaklı olduğu düşünülebilir.

2.1.4. Cari Açık

Ödemeler dengesi bilançosu ekonomideki performans göstergelerinden birisidir ve ülkenin diğer ülkelerle ekonomik ilişkisini yansıtmaktadır. Bir ekonominin mal, hizmet ve sermaye akımı sonucunda sağladığı gelir ve diğer ülkelere yapılan ödemeler bu bilançoda izlenir. Bir ülkenin diğer ülkelerle borç-alacak ilişkisinin diğer bir ifadeyle döviz girişinin ve çıkışının takibine olanak sağlayan kayıt sistemidir. Ödemeler bilançosunun cari işlemler dengesi, sermaye hareketi dengesi, rezervler ve net hata ve noksan olmak üzere dört ana hesabı bulunmaktadır. 1970'li yıllardan sonra yaşanan sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve döviz kuru rejimlerinin değişime

uğraması gibi gelişmeler neticesinde ödemeler dengesi bilançosu ve dolayısıyla cari açık ekonomi literatüründe çok fazla üzerinde durulan konu haline gelmiştir.

Ödemeler bilançosunda yer alan cari işlemler dengesi ekonomik performans göstergesi olarak değerlendirilmektedir ve dış ticaret dengesinden daha kapsamlı bir durumu göstermektedir. Cari denge net yatırım gelirleri dengesini, hizmetler dengesini ve karşılıksız net transferleri de içermektedir. Bir ülkenin cari işlemlerden elde ettiği gelirin cari giderden yüksek olması durumunda cari fazla düşük olması durumunda ise cari açık gündeme gelmektedir. Bu sonuçlar ise ekonomide harcama-gelir ilişkisinin göstergesi olmaktadır (Bozgeyik & Kutlu, 2019: 4). Cari denge ise ekonomi bilimi çerçevesinde modellenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda literatürde Esneklikler Yaklaşımı, Toplam Harcama Yaklaşımı, Mundell-Fleming Modeli ve Dönemler Arası Optimizasyon Yaklaşımı olmak üzere dört farklı teori bulunmaktadır.

Esneklikler Yaklaşımı, dış ticaret dengesine odaklanmakla birlikte uluslararası görelî fiyatların cari işlemler dengesini belirleyeceğini ifade etmektedir. Ekonomide meydana gelecek bir devalüasyon neticesinde dış ticaret haddinin düzeleceğini savunmaktadır. Devalüasyon neticesinde dış ticaret haddinin düzelmesi ise arz esnekliğinin sonsuz olduğu, ithal mal ve hizmetler ile ihraç mal ve hizmetlerin talep esneklikleri toplamının en az 1 olması varsayımlarına bağlıdır (Tunca, 2005: 314-315). Toplam harcama yaklaşımı ise cari işlemler dengesini arz ve talep bileşeni ile açıklamaktadır. Cari açık dönemlerinde ya üretim artışı gerçekleştirilmeli ya da harcamalar azaltılmalıdır. Bu yaklaşım ekonominin istihdam düzeyi ile yakından ilişkilidir. Eksik istihdam dönemlerinde harcamalardaki artış görelî olarak üretimden daha az artarsa dengeye ulaşılabilecektir. Tam istihdam düzeyinde ise istihdamın artırılmamasından kaynaklı yalnızca harcamalar kısımlıdır (Obstfeld, 1981: 253).

Cari işlemler dengesine etki eden önemli hususlardan birisi de sermaye hareketliliğidir. Sermaye hareketliliğinin yaygınlaşması bu alandaki çalışmaları da beraberinde getirmiştir. Mundell-Fleming, sermaye hareketlerinden yola çıkarak Keynesyen iktisadın yetersiz kaldığını savunmaktadır. Keynes'in ortaya attığı çarpan teorisini, sermaye hareketlerine bir engel bulunmadığı durumda döviz kuru sistemi ve devalüasyon bileşenleri neticesinde daha geniş bir yelpazede ele almıştır. Maliye ve para politikalarının etkinliklerinden yola çıkarak hangi koşullarda hangi politikanın etkin olacağını ortaya koymuştur (Mundell, 1963: 478-479). Esneklikler ve Toplam Harcama Yaklaşımlarının bir sentezi olarak Dönemler Arası Optimizasyon Yaklaşımı

geliştirilmiştir. Bu yaklaşım cari dengeyi bugünün bir sonucu olarak değerlendirmek yerine döviz kuru, üretim düzeyi, kamu harcamaları ve para arzındaki değişimler gibi hususların gelecekteki beklentilerine göre değerlendirmektedir (Mercan ve Göçer, 2012: 7-8).

Teoriler değerlendirildiğinde cari işlemler dengesi, ekonomideki tüm aktörlerin davranışlarına göre şekillenmektedir. Cari açık literatürde yatırımlarda büyük bir artıştan, tasarruflardaki düşüştü ya da harcamalardaki artıştan meydana gelebilecektir. Yatırımlardaki büyük bir artış ile ifade edilen ekonomide kâr marjı yüksek yeni bir alanın ortaya çıkması neticesinde ulusal tasarrufların yeni alandaki yatırımları finanse etmesindeki yetersizlikten kaynaklanmaktadır. Tasarruflardaki düşüş ya da harcamalardaki artış ise milli gelir bağıntısı dahilinde gelirden fazla harcamaya işaret etmektedir ve bu durum cari açığı beraberinde getirmektedir.

Dışa açık bir ekonomide gelir, ekonomideki aktörlerin tüketim harcaması, yatırım harcaması, kamu harcamaları ve net ihracatın toplamından oluşmaktadır. Net ihracat temelde dış ticaret hacmine endeksli olmakla beraber buradaki bir bozulma, dış ticaret hadlerindeki bozulma, cari açığa veya cari açığın yükselmesine neden olmaktadır. Denklemi bir başka şekilde okursak net ihracat bir ekonominin gelirinden harcamaları düştükten sonra kalan kısmı ifade etmektedir. Tam da bu noktada dış ticaret dengesinin negatif olması o ülkenin gelirinden fazla harcadığının bir göstergesi olabilir. Bu noktada cari işlemler dengesi incelenir ve cari işlemler dengesi negatif ise o ekonomi kesin olarak gelirinden fazla harcama yapmaktadır (Devadas & Loayza, 2018:2).

Cari açığın bulunduğu bir ekonomi bu sorunu yatırım malları veya teknoloji ithali ile çözüme kavuşturabilir. Yatırım malları ve teknoloji ithali aynı zamanda cari açığın yükselmesine de yol açmaktadır fakat verimlilik artışı neticesinde çözüm olabilecektir. Tüketim malları yerine üretim malları ithal edilmesi potansiyel üretimi artırarak cari açığı giderebilecektir. Üretim artışı dolayısıyla elde edilecek gelirin artması da bu sorunu çözebilecek niteliktedir. Cari açığın giderilmesi konusunda devlet özel yatırımları veya ihracatı teşvik edebilir. Cari açık döneminde destekleme veya özendirme faaliyetleri ekonomi eksik istihdamda ise başarılı olabilecektir. Tam istihdam düzeyinde bulunan bir ekonomide bu teşvikler üretim kapasitesine etki edemeyeceği için gelir oluşturmada başarısız olabilecektir (Bayraktutan ve Demirtaş, 2011: 2-3).

Cari açık gelir-harcama dengesi özelinde kamu harcamalarıyla şekillendirebilir. Şöyle ki cari işlemler dengesinin sabit kaldığı varsayımında ülke içerisindeki harcamalarda meydana gelen azalma cari açığın düşmesine yol açabilecektir. Ülke içerisindeki harcamaların sabit kaldığı bir koşulda net ihracatta meydana gelen artış da cari açığın düşmesine yol açabilecektir. Burada önemli olan husus cari denge neticesinde bir ekonominin gelirinden fazla harcama yapıp yapmadığı ve ekonominin tam istihdam düzeyinde olup olmadığıdır (Genberg, 1988: 11).

Cari açık üzerine kamu harcamaları genelde toplam olarak dikkate alınmaktadır. Cari açık sorunu yatırımlarda büyük bir artıştan meydana gelmemişse ve ekonomi eksik istihdamdaysa kamu harcamaları yatırımları artırıcı etki oluşturabilecektir. Bu durum reel gelirlerde artışı beraberinde getirecektir ve cari açık azaltılabilecektir. Ayrıca harcamalardaki artış görece olarak gelir artışından düşük seyretmelidir. Fakat ekonomi tam istihdam düzeyinde ise kamu harcamalarıyla yatırımların artırılması mümkün olmamakla birlikte cari açıkla mücadele için harcamaların azaltılması gerekmektedir. Cari açık, yatırımlarda meydana gelen büyük bir artışla meydana gelmişse çözüm tasarruf artışına odaklanmalıdır.

Bunların yanı sıra kamu harcamalarının özel yatırımları dışlaması durumu da meydana gelebilecektir. Cari açıkla mücadelede bu durum da son derece önemlidir. Kamu harcamalarıyla üretimin ve dolayısıyla reel gelirlerin artırılması her zaman mümkün olmamaktadır. Dahası kamu harcamalarının bileşeni de cari açıkla mücadele için önem arz etmektedir. Cari harcamaların toplamda yüksek olması talebin ve dolayısıyla harcamaların artmasına yol açabilecektir. Cari açık dönemlerinde harcamaların artış göstermesi, marjinal ithal eğilimine de bağlı olmak kaydıyla, cari açığı artıracaktır. Unutulmamalıdır ki kamu yatırım harcamaları her zaman üretim artışı ve reel gelir artışı sağlamamaktadır. Transfer harcamaları ise aktarıldığı kesimin gelir düzeyinin düşük olması sebebiyle talebi ve dolayısıyla harcamaları artıracaktır.

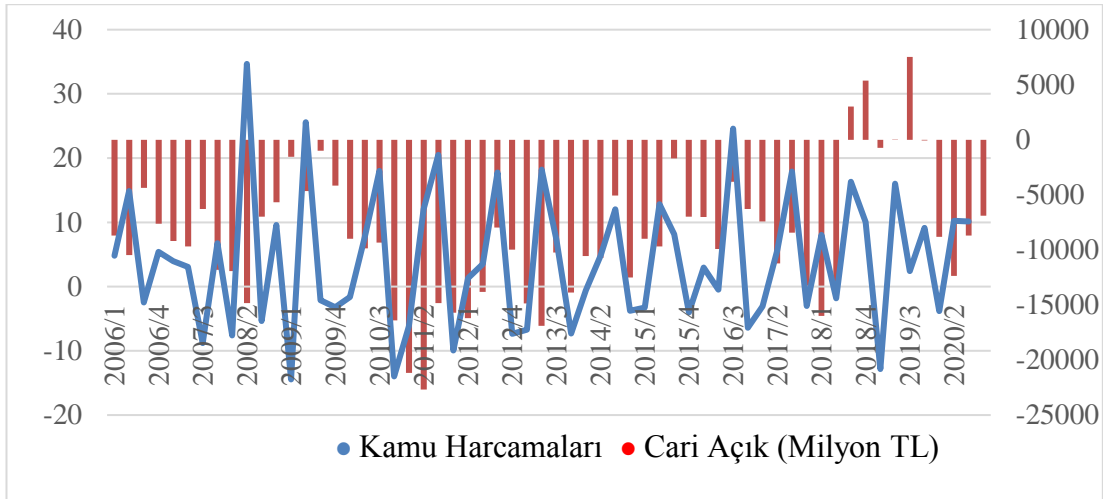
Fonksiyonel harcama bileşenlerinden savunma harcamaları askeri teçhizat, savunma araç ve gereçleri ve bir takım ara mallarının üretimi ya da ithaline ilişkin harcamalardır. Savunma harcamaları bu bakıma ithalat şeklinde gerçekleştirildiğinde cari dengeyi bozabilecektir. Savunma harcamaları cari dengenin bozulmasının bir nedeni olarak kabul edilirse cari işlemler dengesinin ıslahı için savunma harcamaların

ithalat oranındaki payının azaltılması gerekmektedir (Gül & Tosundağ: 2020: 2084). Savunma harcamalarının cari açık üzerine doğrudan bir etkisi beklense de diğer fonksiyonel harcama bileşenlerinin cari açık üzerine etkisi harcamanın ne kadarının yurtiçi ne kadarının yurtdışı harcaması olduğuna bağlıdır.

Bu alanda ampirik literatür genelde doğrudan kamu harcamaları ve cari açık üzerine olmayıp bütçe açığı ve cari açık ilişkisi şeklindedir. Türkiye için Kuştepeli (2001) bütçe açığı ve cari açık arasında bir ilişki tespit edemezken, Erdinç (2008) bütçe açıklarının cari açığı dolaylı yollarla etkilediğini ve Mundell-Fleming modelinin geçerli olduğunu tespit etmiştir. Mangır (2012) ve Sevinç (2016) bütçe açığı ve cari açık arasında uzun dönemli bir ilişki bulamamıştır. Savunma harcamaları ve cari açık arasında Sezgin (2004), Canbay ve Mercan (2017) savunma harcamalarından cari açığa negatif etki sonucuna ulaşırken, Çayın ve Yapraklı (2018) savunma harcamalarından cari açığa tek yönlü nedensellik sonucuna ulaşmıştır.

Diğer ülkeler açısından cari açık ve bütçe açığı arasında Alkswani (2000) Suudi Arabistan için çift yönlü nedensellik tespit ederken, Vyshnyak (2000) Ukrayna için, Baharumshah ve Lau (2005) 9 ülke için, Mammadov (2008) Azerbaycan için nedensellik tespit edememiştir. Pattichis (2004) Lübnan için, Bagnai (2010) 13 ülke için, Bayramoğlu ve Öztürk (2018) 15 gelişmekte olan ülke için bütçe açıklarından cari açığa olumsuz etki sonucuna ulaşmıştır. Savunma harcamaları ve cari açık arasında Alozius (2015) 30 OECD ülkesi için savunma harcamalarının cari açığı negatif etkilediğini kanıtlar sonuç elde etmiştir.

Türkiye'deki 2006-2020 arası dönemdeki kamu harcamaları yüzde değişimi ve cari açık, çeyreklik verileri aşağıda Şekil 4'te sunulmuştur.

Kaynak: TCMB' den alınan veriler tarafımızca düzenlenmiştir.

Şekil 4. Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Cari Açık Verileri

Şekil 4 incelendiğinde cari işlemler dengesinin çok dalgalı seyrettiği görülmektedir. 2008 Küresel Krizi sürecinde cari açığın arttığı görülmektedir. Kriz sonrası dönemde artış oranındaki ivme kırılmış olsa da bu süreç uzun sürmemiş ve 2009 sonrası cari açıktaki artış yine ivmelenmiştir. Özellikle 2009-2012 yılları arasında cari açık çok yüksek düzeye ulaşmıştır. 2008 yılındaki krizin sektörler nezdindeki etkisinin ileriki yıllarda ortaya çıkması, para politikasındaki değişimler ya da özel sektörün dış borçlanma eğiliminin artması bu duruma gerekçe olarak sunulabilir. 2018 yılına kadar süregelen cari açık ise 2018 yılında üçüncü ve dördüncü çeyrekte pozitif gerçekleşmiştir. 2020 yılında ise Covid-19 Pandemisi neticesinde yine negatif bir hal almıştır. Kamu harcamaları ile birlikte değerlendirildiğinde aralarında tam bir etkileşim görülmemektedir.

2.1.5. Gelir Dağılımında Adalet

Gelir kavramsal olarak üretim süreçlerine katılan üretim faktörlerinin elde ettiği tutarı ifade etmektedir. Refah iktisadının gelişimi ile gelir ve refah arasında doğrudan bir ilişki tanımlanmış ve gelirin dağılımı iktisadın önemli konu başlığı haline gelmiştir. Ayrıca gelir dağılımının türlerinin belirlenmesi gelir dağılımı için pozitif önermelerin gelişmesine yol açmıştır. Bu gelişim kişisel gelir dağılımı ve fonksiyonel gelir dağılımı özelinde olmakla birlikte literatürde sektörel gelir dağılımı, bölgesel gelir dağılımı ve birincil ve ikincil gelir dağılımı şeklinde tasnifler de mevcuttur (Cowell, 2015: 2-3).

Kişisel gelir dağılımı milli gelirin kişiler arasında nasıl dağılım gösterdiğini ifade etmektedir. Gelirin kaynağı önemsenmeksizin hacim olarak gelirin kişilere dağılımı dikkate alınır. Kişiler gruplara ayrılarak bir sıralama yapılır ve dağılımdaki en yüksek gelir ile en düşük gelir arasındaki fark eşitsizlik düzeyini göstermektedir. Hesaplanmasında ise nüfus genellikle %20'lik dilimlere ayrılır ve her bir grubun gelirin ne kadarına sahip olduğu belirlenir. Ardından karşılaştırma yapılarak eşitsizlik tespit edilir Fonksiyonel gelir dağılımı ise üretim faktörlerinin gelirden aldıkları payı ölçülemektedir. Üretim faktörlerinin üretim sürecine katılması neticesinde elde ettikleri gelirler fonksiyonel gelir dağılımı bilgisini sunmaktadır.

Sektörel gelir dağılımı tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin milli gelirden elde ettikleri payı ifade etmektedir. Gelirin hangi sektör lehine ya da aleyhine değişim gösterdiği bu dağılım ile gözlemlenir. Üretim araçları mülkiyet özelliği bakımından dikkate alınırsa özel sektör ve kamu sektörü şeklinde bir dağılım söz konusu olur. Bölgesel gelir dağılımı ise kişilerin farklı bölgelerde ikamet etmelerine dayanarak milli gelirden kişilerin aldıkları payların bölgelere göre tasnifini ifade etmektedir. Bu gelir dağılımı bölgeler arası gelişmişlik düzeyi farklılığının tespiti için önemlidir. Birincil ve ikincil gelir dağılımı ise kamu müdahalesi öncesi ve sonrası durumu tespit etmek için kullanılan dağılım türüdür. Piyasada kendiliğinden meydana gelen dağılım birincil gelir dağılımıdır. İkincil gelir dağılımı ise piyasaya bir takım mali araçlarla kamu müdahalesi neticesinde meydana gelen gelir dağılımıdır.

Gelir dağılımının adil olmaması kişilerin, bölgelerin hatta ulusların yaşam standartlarının farklı olmasını ifade etmektedir. Yaşam standartlarındaki fark ile kastedilen refahın, servetin veya kazancın farklı olmasıdır. Bu kapsamda gelirin dağılım ölçümü bir bireyin, bölgenin ya da ulusun belirlenen bir periyottaki gelirine bağlıdır. Bu ölçümü yapmak için literatürde birçok yöntem bulunmaktadır. Yüzde paylar ile ölçüm, Dalton-Atkinson eşitsizlik ölçütü¹⁷, Lorenz eğrisi¹⁸ gibi birçok yöntem literatürde yer almaktadır. Uluslararası arenada ise bu yöntemler yerine Lorenz eğrisi tabanına dayalı geliştirilen Gini katsayısı kullanılmaktadır. Gelir dağılımında

¹⁷ Dalton ölçütü, gelirin marjinal faydasının gelir arttıkça düştüğü varsayımından hareketle toplam faydanın fiili düzeyleri ile gelirin eşit dağılımı durumunda elde edilecek toplam fayda düzeyinin karşılaştırılmasına dayanır. Atkinson endeksi ise toplumsal refah fonksiyonundan türetilmiş bir diğer ölçüttür. Atkinson endeksinde toplumsal refah fonksiyonu, her bir bireyin refah fonksiyonunun toplamından oluşan toplanabilir, simetrik ve içbükey bir fonksiyondur. Bkz. (Eren, 2012: 52-53).

¹⁸ Lorenz eğrisi gelir dağılımındaki eşitsizliğin grafiksel olarak gösterilme yollarından biridir. Eğrinin yatay ekseninde kişi veya hane halkları nüfusunun birikimli yüzde payları, dikey ekseninde ise bu kişi veya hane halklarının elde ettikleri gelirin birikimli yüzde payları yer alır. Bkz. (Elveren, 2013: 37).

adaletin ölçülebilir hale gelmesi bu konuyu ekonomi temelinde önemli bir yere taşımıştır (Sarlo vd., 2017: 3-8).

Gelir dağılımında adalet kavramının iktisat literatüründe önem kazanmasının bir diğer gerekçesi ise kamu kesimine yüklenen görevlerin değişime uğramasıdır. Kamu kesimine yüklenen en önemli görevlerden birisi tahsis mekanizmasıdır. Tahsis mekanizması kaynak dağılımını doğrudan etkileyeceği için kaynakların kullanımı ile elde edilen geliri de etkileyecektir. Kamu kesiminin ekonomiye müdahalede bulunurken sosyal devlet kapsamında yükümlülükleri de barındırması gelirin adil dağılımını daha da önemli hale getirmiştir. Kamu kesimi fırsat eşitliğini sunan bir yapıya bürünmüş ve piyasa koşullarında meydana gelebilecek dağılım çarpıklıklarını gidermeyi bir görev olarak kendine atfetmiştir. Ayrıca gelire bakış açısı değişime uğramış ve önceleri üretim süreçlerine katılmanın bir bedeli olarak tanımlanan gelir, işsizliğin veya üretim sürecine katılamamamın sosyal maliyetinin olduğunun tespiti ile üretim süreçlerine katılmayan kesime de ödenek aktarılmasını gündeme getirmiştir. Bir sosyal maliyet sorununun doğacak olması ise kamu kesimi müdahalesini haklı bir neden kılmaktadır (Nordås, 2000: 11).

Kamu kesimi vergi, harcama ya da borçlanma gibi birçok kanalla gelir dağılımını etkileyebilecektir. Çalışma kamu harcamaları özelinde yürütüldüğü için kamu harcamalarının bu alana etkisi dikkate alınmaktadır. Kamu harcamaları hacim olarak ele alındığında gelir dağılımına etkisinin tespiti oldukça güçtür. Çünkü harcamanın aktarılacağı kesim ya da kesimler net olarak bilinmemektedir. Bu durumun yanı sıra teorik literatürde bu durum tasnif edilmiş kamu harcamaları ile özdeşleştirilmektedir. Bu kapsamda cari, yatırım ve transfer harcamalarının etkileri ayrı ayrı ele alınacaktır.

Cari harcamalar mal ve hizmet satın alınmasına yönelik olması sebebiyle talep düzeyine doğrudan etki etmektedir. Fakat harcamanın hangi kesime aktarıldığının tespit edilememesi harcamaların gelir dağılımına etkisinin belirlenmesini güçleştirmektedir. Öte yandan ekonominin eksik istihdamda ya da tam istihdamda olması da cari harcamaların etkilerini değiştirmektedir. Eksik istihdam düzeyinde gerçekleştirilen cari harcamalar durgunluğu giderici etki yapabileceği için fonksiyonel gelir dağılımını düzeltici etkide bulunabilecektir. Ayrıca istihdam düzeyine olumlu etki edebilecek olması sebebiyle kişisel gelir dağılımını da düzeltici olabilecektir. Tam istihdam düzeyinde ise cari harcamalar, ilave bir istihdam oluşturmayacağı için bir

nevi gelir aktarması yapmış olacaktır. Böyle bir durumda cari harcamaların gelir dağılımına etkisinin tespiti için gelirin hangi kesime aktarıldığının ve sunulan hizmetten kimlerin yararlandığının belirlenmesi gerekmektedir (Uluatam, 2014: 230).

Yatırım harcamaları ise özel sektörün dışlanmadığı varsayıldığında sektörel, bölgesel ve fonksiyonel gelir dağılımını doğrudan etkileyebilecek harcamalardır. Ayrıca piyasa koşullarında üretimi gerçekleştirilen alanlarda sosyal fayda amacıyla belirli gelir grupları için kamu yatırımları gerçekleştirilirse bu durum da kişisel gelir dağılımı olumlu etkileyebilecektir. Ekonominin eksik istihdamda bulunduğu dönemlerde yatırım harcamaları âtil kapasiteyi üretime dahil edebilecek olması ya da özel sektörün uzak durduğu alanlarda kamu yatırımları neticesinde üretimin gerçekleştirilmesi gelir dağılımını olumlu etkileyebilecektir. Tam istihdam düzeyinde ise yatırım harcamalarından benzer etkileri beklemek oldukça güçleşmektedir. Atıl kapasitenin olmadığı bir dönemde yapılacak bu harcamalar ya özel teşebbüsü dışlama etkisi oluşturacaktır ya da gelirin farklı kesimlere, bölgelere veya sektörlerle aktarılmasına yol açacaktır (Aksoy, 2011: 95).

Transfer harcamaları ise gelir dağılımında etki beklenen en önemli harcama kalemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Transfer harcamalarının en önemli özellikleri gelirin ya da kaynağın aktörler arasında doğrudan el değiştirmesine yol açmasıdır. Bu bakıma birçok transfer harcaması gelir dağılımını olumlu etkileyebilecektir. Sosyal transferler, gelir düzeyi düşük olan kesime doğrudan gelir temin etmesi neticesinde gelirin daha adil dağılımını sağlayacaktır. İktisadi transferler ise üretimi artırmaya yönelik kaynak aktarımı olması sebebiyle gelirin daha adil dağılımını sağlayabilir. Ayrıca sosyal transferler kişisel gelir dağılımını doğrudan etkilerken iktisadi transferler fonksiyonel gelir dağılımını doğrudan etkilemektedir. Borç faiz ödemeleri ise geliri yüksek olan kesime ilave kaynak aktardığı için gelir dağılımını zedeleyebilmektedir (Savaşan, 2014: 347).

Fonksiyonel harcama bileşenlerinden eğitim harcamaları, bireylerde oluşacak bilgi, beceri ve diğer nitelikler şeklinde ifade edilen beşerî sermayenin artmasına doğrudan katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla sosyo-ekonomik gelişime ve verimlilik artışına eğitimin etkisi yadsınamayacak düzeydedir. Emeğin nitelik kazanmasını sağlayan eğitim kişisel gelirdeki artışın yanı sıra toplumun da gelir düzeyini artırmaktadır. Emek faktörüne sunulan eğitim, pozitif dışsallık etkisiyle toplumda

refahın artmasına ve sosyal sınıflar arasında geçiş sağlanmasına yol açmaktadır (Bilen & Çalışır: 2019: 2-3).

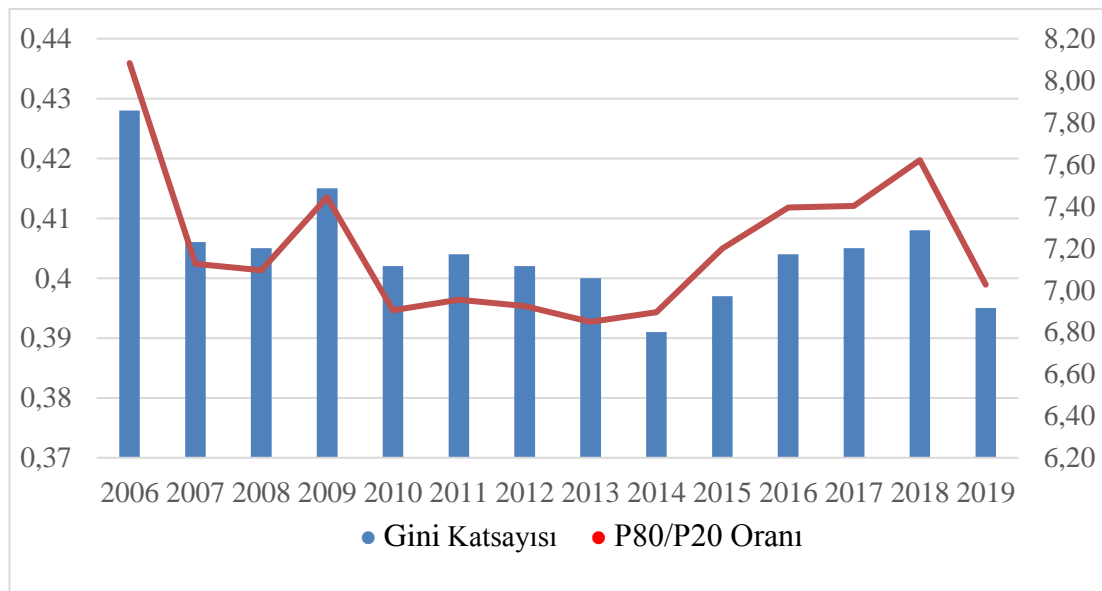
Sağlık harcamaları da benzer bir durum teşkil ederek bireylerin sağlıklı olmasını sağlamakta ve üretim sürecine katılımlarına olumlu etki etmektedir. Nitekim istihdamda sağlıklı bireylerin tercih edildiği göz önüne alındığında gelirin adil dağılımının yanı sıra gelir elde etmede de sağlık harcamalarının etkisi olacaktır. Bu durumun yanı sıra sağlık hizmetlerinin kamu nezdinde uygun bedelle ya da bedelsiz sunulması düşük gelirlilere pozitif etki sağlayarak gelir dağılımını daha adil hale getirebilir. Dahası sağlık hizmetlerinin kamu nezdinde sunulması bireylerin bu alana ayıracağı kaynağı beşerî sermayelerini artırmada kullanabileceği ve sağlıklı bireylerin eğitim sürelerinde daha etkin olmaları meslek edinmelerini ve gelir düzeylerini artırmalarını sağlayabilir. Dolayısıyla sağlık harcamalarının en azından uzun vadede gelir dağılımına olumlu etkisi beklenen bir sonuçtur (Akbulut: 2020: 138).

Sosyal güvenlik harcamaları ve sosyal yardımlar ise gelir dağılımındaki adaletsizliğe bir çözüm harcaması olarak ön plana çıkmaktadır. Bireyler arasındaki sosyo-ekonomik eşitsizlikler, fırsat eşitliğinin piyasa koşullarında sağlanamaması ve sosyal devlet ihtiyacının ortaya çıkması gibi hususlar neticesinde kamu kesimi bu harcamalara ağırlık vermeye başlamıştır. Nitekim bireylerin gelirinin sürekliliğinin sağlanması bu harcamalara bağlıyken hiç gelir elde edemeyen kesimlere kaynak aktarılması gelirin dağılımını daha adil hale getirebilecektir (Kalkavan & Ersin: 2020: 267).

Kamu harcamaları ve gelir dağılımı için ampirik literatür değerlendirildiğinde Türkiye için Yüce (2002) kamu harcamalarının gelir dağılımına etki etmediğini kanıtlar sonuçlar elde etmiştir. Teyyare ve Sayaner (2018) kamu harcamalarının gelir dağılımını olumsuz etkilediğini tespit etmiştir. Eğitim harcamaları ve gelir dağılımında adalet arasında Abdullah vd. (2013), Ulusoy vd. (2015) ve Bilen ve Çalışır (2019) eğitim harcamalarının gelir dağılımını olumlu etkilediği sonucunu ortaya koymuştur. Sağlık harcamaları ve gelir dağılımında adalet arasında Aksoğan ve Elveren (2012), Akbulut (2015) ve Şantaş vd. (2019) sağlık harcamalarından gelir dağılımında adalete olumlu etki bulgusuna ulaşmıştır. Kayalıdere ve Şahin (2014) ve Ürper (2018) sosyal güvenlik harcamaları ve gelir dağılımında adalet arasında pozitif etkileşim bulurken Hazman (2011) gelir dağılımından kamu harcamalarına, sosyal güvenlik harcamalarından da kamu harcamalarına bir etki bulamamıştır.

Diğer ülkeler açısından ampirik literatür ise Jao (2000) Tayvan için, Bargain ve Collan (2007) 12 Avrupa ülkesi için Goni vd. (2011) 21 ülke için toplam kamu harcamalarının gelir dağılımı olumlu etkilediğini tespit ederken, Lindert vd. (2006) Latin Amerika’da seçilmiş ülkeler için, kamu harcamalarının gelir dağılımını olumsuz etkilediğini tespit etmiştir. Eğitim harcamaları ve gelir dağılımında adalet arasında Kasliwal (1995) Pakistan, Endonezya ve Güney Kore için, Psacharopoulos-Patrinou (2002) 83 ülke için, Callan vd. (2008) 8 Avrupa ülkesi için eğitim harcamalarının gelir dağılımını olumlu etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Sağlık harcamaları ve gelir dağılımında adalet arasında Selowsky (1979) Kolombiya için, Meerman (1979) Malezya için, Deverajan ve Hossain (1998) Filipinler için ve Lusting (2015) 13 gelişmekte olan ülke için sağlık harcamalarından gelir dağılımında adalet olumlu etki bulmuştur. Sosyal güvenlik harcamaları ve gelir dağılımında adalet arasında Varquez vd. (2012) 150 ülke için, İlgün (2015) OECD ülkeleri için ve Ulu (2018) OECD ülkeler için sosyal güvenlik harcamalarının gelir dağılımında adalet pozitif etki ettiğini kanıtlar bulgulara ulaşmıştır.

Türkiye’de gelir dağılımına ilişkin durumun ortaya koyulması açısından fert başına gelire göre gini katsayısı ve P80/P20 verileri aşağıdaki Şekil 5’te sunulmuştur.

Kaynak: TÜİK’ den alınan veriler tarafımızca düzenlenmiştir.

Şekil 5. Türkiye’de Gini Katsayısı ve P80/P20 Oranı

Şekil 5 incelendiğinde 2006 yılında yaklaşık 0,43 düzeyinde olan gini katsayısının 2014 yılında 0,39 düzeyi ile en düşük düzeye ulaştığı görülmektedir. 2006-2014 yılları arasında özellikle 2009 yılındaki değişim göze çarpmaktadır. 2009

yılında 0,415 seviyesine çıkması Küresel Krizin gelir dağılımına etkisini göstermektedir. 2014 sonrasında 2018 yılına kadar gini katsayısının yükselişi devam etmektedir ve 2019 yılında 0,395 seviyesine gerilemiştir. P80/P20 oranı da gini katsayısı ile benzer değişim içermektedir. 2006 yılında 8,08 düzeyinde olan oran 2013 yılında 6,85 düzeyi ile en düşük düzeye ulaşmıştır. 2013 yılı sonrası artış yaşanmış olmakla birlikte 2019 yılında ise 7 düzeyine gerilemiştir.

2.1.6. Borçlanma

Borç kavramının temel anlamı ödünç alınmış iktisadi unsurlardır. Ödünç alınan iktisadi unsurların tarafları ise karşımıza borçlanmayı gerçekleştiren kesimi çıkarmaktadır. Bu noktadan hareketle borç alma fiilini gerçekleştiren tarafın kamu olması kamu borcu kavramını ortaya çıkarmaktadır. Kamu borcu kavramsal olarak tüm kamu kurumlarının borçlanmasını ifade etmektedir (Karayılmazlar & Özgün, 2019: 492; Noyan & Özpençe, 2021: 2). Kamu borçlanması kamu finansmanının konusunu teşkil etmekle birlikte literatürde borçlanma yoluyla finansman önemli bir tartışma alanına sahiptir. Bu sebeple başta Klasik iktisat olmak üzere borçlanmaya ilişkin görüşler aktarılaraktır.

Klasik iktisat kamu kesimi faaliyetlerinin dolayısıyla kamu harcamalarının mümkün olan en düşük düzeyde gerçekleştirilmesini ve bu durumu da denk bütçe ile sağlamayı savunmuştur. Kamu harcamalarının daha sağlıklı finansman yöntemleri ile sunulmasını da beraberinde getirmektedir. Olağanüstü durumlar haricinde borçlanmaya olumsuz bir tavır sergilenmiştir. Klasik iktisat dahilinde borçlanmaya ilişkin Ricardo (1821) *“Politik İktisadın ve Vergilemenin İlkeleri (On the Principles of Political Economy and Taxation)”* isimli eserinde borçlanma ve vergi arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Borçlanma bir kesimin gelirini artırırken bir kesimin gelirini azaltmaktadır dolayısıyla ülke zenginliğinde hiçbir değişim oluşturmamaktadır. Borçlanma vergi ile finanse edildiğinde ise kişilerin servetinde azalma meydana gelecektir. Ricardo’nun görüşleri Barro tarafından eşdeğerlik teorisine dönüştürülmüştür ve nihai olarak vergiler ve borçlanma bir transfer sürecidir ve aralarında reel bir farklılık bulunmamaktadır.

Hume, milletler kamu borçlarını ortadan kaldırmazsa kamu borçlanması milleti ortadan kaldıracak görüşü ile borçlanmaya tamamen karşı çıkmaktadır. Mill, Ricardo’ya benzer bir görüş sergilemektedir. Borçlanma yoluyla sağlanan kaynağın piyasa tarafından benzer alanlarda kullanılmaması neticesinde borçlanmadan sağlanacak

faydanın zedeleneyeceğini dahası ortadan kalkacağını savunmaktadır. Smith de borçlanmayı makul görmemekle birlikte borçlanmanın zorunlu hale gelmesi durumunda yalnızca uzun vadeli borçlanmaya başvurulabileceğini savunmuştur (Mill, 1848: 684).

Keynes borçlanmaya farklı bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. İstihdam hacminin, üretimin ve reel gelirin toplam talep düzeyine bağlı olduğunu ifade etmiştir. Dahası bu değişkenler arasındaki döngüde marjinal tüketim eğilimi neticesinde tam istihdamın her zaman ulaşılamayan özel bir durum olduğunu ifade etmiştir. Yetersiz talep durumunda tam istihdamın gerçekleşmeyeceğini savunduğu için kamu harcamaları ile toplam talep düzeyinin sürekli kontrol altında tutulması gerektiğini savunmaktadır. Eksik istihdam düzeyinde kamu harcamalarının dışlama etkisi oluşturmayacağı inancı neticesinde finansman kalemlerinden borçlanma olağan bir kamu geliri olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca vergilere kıyasla borçlanma daha fazla uyarıcı etkiye sahiptir (Aspromourgos, 2014: 1).

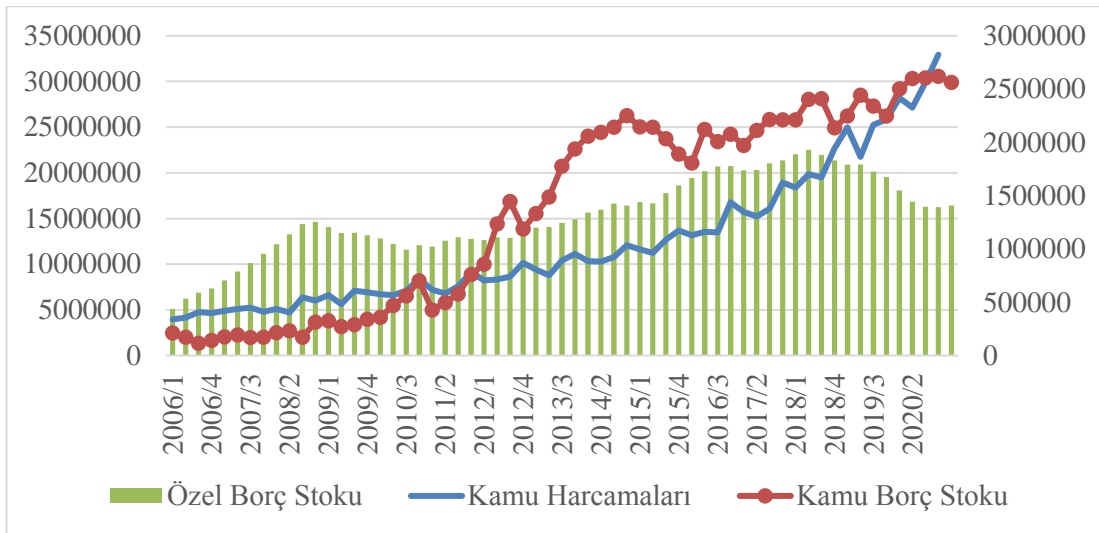
Lerner ise maliye politikasının sonuç odaklı olmasını savunmaktadır. Kamu kesimi gerçekleştirdiği harcamadan daha fazla vergi toplama kabiliyetine sahiptir ve bu dönemlerde elde edilen fazla gelir, borç ödemede kullanılabilir ya da hazinede tutulabilir. Elde edilen gelirden fazla harcama gerçekleştirilirse gerekli olan ek finansman borçlanma ya da para basma yoluyla karşılanır. Lerner her iki koşul için de odaklanılması gereken noktayı istihdam düzeyi olarak değerlendirmektedir. Bu sebeple borçlanma olağan bir gelir olarak kabul edilmektedir (Lerner, 1943: 39-40).

Yeni Klasik iktisadın borçlanmaya ilişkin görüşleri ise borçlanmanın gelecek nesillere bırakılacak olan sermaye stokunu azaltacağı yönündedir. Kamu kesiminin finansman açıklarının borçlanma yoluyla karşılanması toplam talebi ve tüketimi artıracaktır. Ekonomi tam istihdam durumunda iken bu durum tasarruf açığı oluşturacak, faizler yükselecektir ve yatırımlar dışlanacaktır. Kapalı ekonomide geçerli olduğu savunulan bu durum açık ekonomilerde faizlerdeki artış sonucunda ülkeye yabancı sermaye girişi sağlayacak ve ekonomide esnek kur politikası uygulanıyorsa ihracat dışlanacaktır. Değerlenen ulusal para dış ticarete rekabeti azaltacaktır ve ihracatta daralma yaşanacaktır. Bu görüşleri savunan Yeni Klasik iktisat borçlanmaya karşı çıkmışlardır (Holtfrerich, 2013: 3-4; Erbeyin & Özpençe: 2014: 736).

Görüşler değerlendirildiğinde kamu gelirlerinin kamu harcamalarını finanse etmede yetersiz kalması durumunda ikilemin yaşandığı ve borçlanmanın sıklıkla gündeme geldiği görülmektedir. Bu durum esasen kamu açıklarının finansmanında tercih sorunudur ve yapılacak tercih makroekonomik değişkenlerinde belirleyicisi konumundadır. Kamu finansman dengesi için vergi gelirlerini artırmak, para basmak ve iç ve dış kaynaklardan borç almak gibi temel yöntemler bulunmaktadır. Her bir yöntemin niteliği itibariyle etkileri de farklı olmaktadır. Bu kapsamda borçlanma kamu finansman yönetiminin bir sonucu veya tercihidir.

Kamu kesimi finansman tercihini borçlanmadan yana kullandığında en önemli etki ekonomik büyüme üzerinedir. Çünkü borçlanma sonucunda harcamalarda meydana gelen artışın finansman kısmı özellikle ekonomik büyümeye etkisi açısından son derece önemlidir. İç piyasadan gerçekleştirilen borçlanma faiz oranlarını yükseltebilir ve dışlama etkisine yol açabilir. Dış piyasadan borçlanma ise sağlanan fonun daha yüksek getiri sağlayacak alan için harcanmasını gerekli kılmaktadır. Aksi takdirde büyüme üzerinde negatif etki oluşturabilir. 1970 sonrasında petrol şokları sonucunda dünyada borçlanmanın artması sonucunda reel faizlerin yükselmesi bu duruma örnek teşkil etmektedir (Ford & Laxtion, 1999: 77-78).

Kamu borçlanması ve ekonomik büyüme analizi çalışmanın üçüncü bölümünde yapısal eşitlik modeli dahilinde yapılmıştır. Bu bölümde kamu harcamalarını finanse etmede kamu borçlanmasına ne kadar başvurulduğu değerlendirilmiştir. Bu sebeple borçlanmaya ilişkin ampirik literatür bu başlık altına eklenmemiştir. Türkiye’de 2006-2020 arası kamu harcamalarının ne ölçüde borçlanma ile finanse edildiğini ortaya koymak için kamu harcamaları yüzde değişimi ve kamu borç stoku yüzde değişimi verileri Şekil 6’da sunulmuştur. Ayrıca aynı grafikte kamu borcu-özel borç dağılımı bilgisi de sunulmuştur.

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı'ndan alınan veriler tarafımızca düzenlenmiştir.

Şekil 6. Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Kamu Borç Stoku (Milyon TL)

Şekil 6'da özel borç stoku ve kamu harcamaları birincil eksene göre, kamu borç stoku ikincil eksene göre yer almaktadır. Şekil 6 değerlendirildiğinde kamu harcamalarının sürekli artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Kamu harcamalarının değerlerine kıyasla kamu borç stokunun düşük düzeyde seyrettiği görülmektedir. Kamu borç stoku 2010 ve 2012 yıllarındaki artışlar hariç tutulduğunda istikrarlı seyretilmektedir. Özel borç stoku ise periyot bütününde yüksek olmakla birlikte 2008 Küresel Krizin etkileri neticesinde 2010 yılı son çeyreğine kadar düşüş yaşamıştır. 2010 sonrası dönemde özel borç stoku tekrar yükselmeye başlamış ve 2018 sonrasında yeniden düşüş yaşanmıştır. Borçlanan kesim ele alındığında kamu kesiminin istikrarlı ve düşük düzeyde borçlanma gerçekleştirdiği özel sektörün de yüksek düzeyde borçlanma gerçekleştirdiği görülmektedir. 2011-2015 yılları arasında kamu borç stoku kamu harcamalarının yaklaşık %20'si düzeyinde seyretmekteyken son yıllarda bu oranın yaklaşık %10 düzeyine gerilediği görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEÇİLMİŞ KAMU HARCAMALARININ MAKROEKONOMİK ETKİLERİ: YAPISAL EŞİTLİK MODELİ

Reel ekonomide kamu harcamalarında meydana gelen bir değişim tek bir makroekonomik değişkenin yanı sıra diğer makroekonomik değişkenlere de etki etmektedir. Dahası bu değişkenlerde meydana gelen değişim de diğer makroekonomik değişkenleri etkileyebilecektir. Bu sebeple kamu harcamalarının hedef bir makroekonomik değişkene net etkisinin belirlenmesi için kamu harcamalarının diğer makroekonomik değişkene etkisinin ve makroekonomik değişkenler arasındaki etkileşimin net bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. Çalışmanın bu bölümünde Türkiye açısından bu durum seçilmiş bir takım kamu harcama bileşenleri ile ele alınmıştır ve yapısal eşitlik modeli ile fonksiyonel kamu harcamaları ve makroekonomik değişkenler arasındaki karmaşık ilişki ortaya koyulmuştur. Yapısal eşitlik modelinin uygulanabilmesi için ise öncelikle toplam kamu harcamalarının makroekonomik değişkenleri ile ilişkisi wavelet cohorence analizi ile tespit edilmiştir.

3.1. Çalışmanın Amacı, Kısıtlılıklar ve Yöntemi

Çalışma fonksiyonel kamu harcamaları ve belirli makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmeye odaklanmıştır. Fonksiyonel kamu harcamaları tahsis sonuçlarının değerlendirilmesinde kullanılan sınıflandırma yöntemi olarak literatüre geçmiş olsa da kamu kesimi birtakım işlevleri yerine getirmekle yükümlüdür. Bu işlevler ülkeden ülkeye farklılık içerebilecektir fakat fonksiyonel sınıflandırmanın birinci düzeyi tüm ülkeler açısından aynı harcama kalemlerini içermektedir. Bu bilgiler çerçevesinde kamu kesiminin işlevi niteliğinde sayılabilecek bu harcamaların makroekonomik değişkenlere etkisi çalışmanın odak noktası olmuştur.

Literatür incelendiğinde fonksiyonel kamu harcamaları ve makroekonomik değişkenler arasındaki ilişki sınırlı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha çok teorik altyapısı yaygın olan ve kaynak tahsisi için kullanılan ekonomik sınıflandırmaya tabi kamu harcamaları özelinde çalışmalar yürütülmüştür. Dahası her iki alan için de yapılan çalışmalar kullanılan yöntemler neticesinde tek bir makroekonomik değişkene odaklanmıştır. Literatürde bu alanda önemli bir eksiklik bulunduğu açıktır ki fonksiyonel kamu harcamalarının birçok makroekonomik değişkene eşanlı etkisi literatürde tek bir yöntemle tespit edilmemiştir. Geleneksel ekonometrik analizler böyle bir uygulama alanını bünyesinde barındırmaktan uzaktır. İkinci nesil analizler

olarak literatürde yer alan yöntemler ise daha karmaşık analizleri çok yüksek güven düzeyi ile gerçekleştirebilmektedir. Dolayısıyla çalışmada öncelikle yapısal eşitlik modelinin varsayımını ispat etmek için wavelet cohorence analizi gerçekleştirilmiştir.

Wavelet cohorence analizi ile elde edilen bulgular ışığında toplam kamu harcamaları ve belirli makroekonomik değişkenler arasında sığ bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Çalışma bu konuyu birkaç adım daha ileriye götürmeyi hedeflemiştir. Kamu harcamaları ve makroekonomik değişkenler arasındaki ilişki wavelet cohorence analizi de dahil olmak üzere literatürdeki birçok analiz çok çeşitli varsayımlar dahilinde yapılmıştır. Bu varsayımların en temeli ise “ceteris paribus” şeklinde literatüre geçmiş olan diğer değişkenlerin sabit olduğu varsayımdır. Bu varsayım neticesinde kamu harcamasında meydana gelen değişimin diğer makroekonomik değişkenlerde meydana getirdiği değişim dikkate alınmadan tek bir değişken üzerinde etkisi dikkate alınmaktadır. Fakat reel ekonomide kamu harcamalarında meydana gelen değişim diğer makroekonomik değişkenleri de etkilemektedir. Dahası diğer makroekonomik değişkenlerde meydana gelen değişim de hedef değişkeni etkilemektedir. Makroekonomik denge bu açıdan ele alındığında gerçekleştirilen analizler eksik kalmaktadır. Çünkü hedef değişkene kamu harcamalarındaki değişimin net etkisi ölçek olarak kayba uğramaktadır.

Konunun daha net ortaya konulması için örneklendirmek gerekirse kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini gözlemlemeyi hedefleyen bir çalışma ekonomik büyümeye etki edebilecek diğer makroekonomik değişkenlerin ekonomik büyümeye etkisini göz ardı etmektedir. Dahası kamu harcamalarının hedef değişken dışındaki makroekonomik değişkenlere ve dolayısıyla kamu harcamalarının hedef değişkene net etkisini de göz ardı etmektedir. Bu eksiklik politik karar alma süreçlerinde önemli bir yanılsamaya yol açabilecek durumdadır. Literatürdeki bu eksiklik karmaşık denklemlere izin veren yöntemlerle ortadan kaldırılabilir. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki literatürdeki bu eksiklik yalnızca yöntemden kaynaklanmamaktadır. Kimi makroekonomik değişkenler doğası gereği tahmin yöntemleri ile belirlenmektedir. Kimisi de belirli bir otorite tarafından tek düze gerçekleştirilmektedir. Sırasıyla gelir dağılımı göstergeleri ya da sabit kur sistemi bu duruma örnek gösterilebilir. Bu sebeple karmaşık denklemlere izin veren yöntemler de tüm makroekonomik ilişkiyi göz önüne koyamayabilir. Ayrıca zaman maliyeti, bilgi maliyeti ve işlem maliyeti diğer kısıtlar olarak ifade edilebilir.

Tüm bu kısıtlar çerçevesinde çalışma fonksiyonel kamu harcamaları ve belirli makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı hedeflemiştir. Çalışma fonksiyonel kamu harcamalarının hiçbir ölçek kaybı olmadan belirli makroekonomik değişkenlere kamu harcamalarının net etkisini ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu durumun yapılabirliğinin ispatı ise aynı zamanda politik karar alma sürecinde önemli bir değişimi beraberinde getirebilecektir. Değişkenler arasında “ceteris paribus” varsayımı olmadan ilişkinin net olarak ortaya koyulması bu süreci dinamik hale getirebilecektir ve politikacılara politika yapım sürecinde örneğin savunma harcamalarındaki yüzde birlik değişim enflasyonu, büyümeyi, cari açığı ve işsizliği tespit edilen bir oranda etkiler şeklinde net bilgiler sunulabilecektir. Ayrıca politikacılar her bir fonksiyonel kamu harcamasında meydana gelen değişimin çalışmada yer alan makroekonomik değişkenlere ayrı ayrı etkisini görebilecektir. Kısacası çalışma fonksiyonel kamu harcamalarıyla belirli makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi literatürdeki varsayımların aksine reel ekonominin işlerliği içerisinde değişkenler arasındaki net etkileşimi ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için wavelet cohorence analizi bulguları ile varsayımı ispat edilen yeni nesil analizlerden yapısal eşitlik modeline başvurulmuştur.

3.2. Ampirik Uygulama: Wavelet Cohorence Analizi

Ekonomi bilimi birçok bilim dalı ile ilişkisi bulunan bir alandır. Bu alanlardan birisi istatistik ve ekonometri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomideki öğretilerin uygulamada nasıl şekillendiğinin belirlenmesinde istatistiki ve ekonometrik metotlar kullanılmaya başlanılmıştır. Bu araçlar zaman içerisinde gelişim göstermiştir ve modern ekonomi biliminde önemli bir araç haline gelmiştir. Özellikle simülasyon yöntemleri ile veri kümesinin artırılması ve bu alanda kodlamaya dayalı analizlerin yaygınlaşması bu araçları daha da önemli hale getirmiştir. Çalışmanın bu bölümünde simülasyon yöntemi içeren wavelet yöntemi tercih edilmiştir. Wavelet yönteminin tercih edilmesinin sebebi bu yöntemin iki farklı zaman serisini dalgalara dönüştürerek analiz etmeye olanak tanımasıdır. Veri seti ise yapısal eşitlik modeli ile uyumlu olacak şekilde oluşturulmuştur.

3.2.1. Veri Seti ve Ekonometrik Yöntem

Çalışmada 2006: 2.ç – 2020: 2.ç dönemine ilişkin çeyreklik kamu harcamaları, ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik, cari açık, gelir dağılımı ve dış borç stoku verileri kullanılmıştır. Verilerin bu aralıkta kullanılmasının temel sebebi çalışmada yer

verilen yapısal eşitlik modeli ile uyum sağlanmasından kaynaklıdır. Gelir dağılımı verisi dışında bir önceki çeyreklik dönemde yer alan veriye göre artış oranı hesaplanarak tüm veriler oran olarak kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan veri tanımlamaları aşağıdaki şekildedir;

Tablo 9. Veri Tanımlamaları ve Kaynakları

Veri Tanımı	Veri Kısaltmaları	Kaynağı
Kamu Harcamaları	KH	Türkiye İstatistik Kurumu
Ekonomik Büyüme	EB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
Enflasyon Oranı	ENF	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
İşsizlik Oranı	İŞZ	Türkiye İstatistik Kurumu
Cari Açık	CRA	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
Gelir Dağılımında Adalet	GD	Türkiye İstatistik Kurumu
Dış Borç Stoku	DB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Veriler R Studio programında “biwavelet-waveletcomp” paketleri dahilinde test edilmiştir. 57 gözlem değeri içeren değişkenler 57^{500000} simülasyon verisi elde edilerek wavelet coherence analizine tabi tutulmuştur.

Wavelet Coherence Analizi

Wavelet coherence analizinin temeli fourier dögüsüne dayanmaktadır. Belirli bir zaman diliminde meydana gelen değişimlerin frekanslara dönüştürülmesi ile geliştirilen fourier dögüsü wavelet analizinin de temel yapı taşı olmuştur. Morlet, Grossman ve Meyer tarafından geliştirilen bu yöntem yaygın olarak birçok alanda kullanılmaya başlanmıştır. Wavelet coherence analizi Morlet, Grossman ve Meyer’in katkıları ile ana dalgacıktan oluşturulan yeni dalgaların veya sinyallerin incelenmesini içermektedir. Bu sebeple belirli bir zaman diliminde meydana gelen değişimler üzerinden yeni sinyaller oluşturularak veri kümesi artırılmakta ve daha etkin sonuçlar sağlanmaktadır (Naghdy vd., 1996:5).

Wavelet analizi temelde tek bir zaman serisinde meydana gelen periyodik olayların potansiyel frekans değişimini ölçümlenmektedir. Bu ölçümlemeyi yaparken fourier dögüsünden farklı olarak sinyali ana dalgacıkların hareket yönünde belirli bir ölçek kullanarak dönüştürme yapar. Bu sebepten dalga dönüştürme, ölçek ve zaman

parametreleriyle beraber sürekli dalgalanma olarak adlandırılır. Genel olarak dalga dönüşümü bir işlemin bünyesindeki özelliklerinin açılmasını sağlar. Birden fazla değişken kullanılarak dalga dönüşümü yapmak ve ikili etkileşimi tespit etmek için çapraz dalga dönüşümü yapılmalıdır. Bu işlem wavelet coherence veya cross wavelet spektrum gibi yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Zaman ve frekans arasındaki ilişki tespitine dayalı dalga analizi zamanla geliştirilmiş ve çapraz dalga dönüşümü yapılabilir hale gelmiştir. Bu durum beraberinde iki farklı zaman serisinin eşanlı analizini mümkün kılmıştır (Rathinasamy vd., 2017: 6-10).

Çalışmada wavelet coherence analizi, verilerden elde edilen dalgayı standart sapma ölçeği haricinde değişime uğratmadığı için tercih edilmiştir. Wavelet coherence modelinin teorik altyapısı verilerin dalgalara dönüştürülmesi, dönüştürülmüş dalgalara zaman boyutunun eklenmesi gibi sebeplerden ötürü bir dizi aşamalardan oluşmaktadır. Bu aşamalar aşağıdaki şekildedir;

I. Aşama: Dalga fonksiyonunun oluşturulması. Bu fonksiyon aşağıdaki şekildedir (Pal & Mitra, 2019:174);

$$\psi_{1,m} = \frac{1}{\sqrt{m}} \psi\left(\frac{t-1}{m}\right), 1, m \in R, m \neq 0$$

II: Aşama: Yukarıdaki fonksiyonda 1 zaman boyutunu ve m ölçek boyutunu ifade etmektedir. Ana dalga fonksiyonu “morlet” dalgalarına dönüştürülmüştür. Bu işlem için uygulanan fonksiyon aşağıdaki şekildedir (Memon vd., 2013: 105);

- $WKH(1,m) = \int_{-\infty}^{\infty} KH_t \frac{1}{\sqrt{m}} \psi\left(\frac{t-1}{m}\right) d_t$
- $WEB(1,m) = \int_{-\infty}^{\infty} EB_t \frac{1}{\sqrt{m}} \psi\left(\frac{t-1}{m}\right) d_t$
- $WENF(1,m) = \int_{-\infty}^{\infty} ENF_t \frac{1}{\sqrt{m}} \psi\left(\frac{t-1}{m}\right) d_t$
- $WiŞZ(1,m) = \int_{-\infty}^{\infty} İŞZ_t \frac{1}{\sqrt{m}} \psi\left(\frac{t-1}{m}\right) d_t$
- $WCRA(1,m) = \int_{-\infty}^{\infty} CRA_t \frac{1}{\sqrt{m}} \psi\left(\frac{t-1}{m}\right) d_t$
- $WGD(1,m) = \int_{-\infty}^{\infty} GD_t \frac{1}{\sqrt{m}} \psi\left(\frac{t-1}{m}\right) d_t$
- $WDB(1,m) = \int_{-\infty}^{\infty} DB_t \frac{1}{\sqrt{m}} \psi\left(\frac{t-1}{m}\right) d_t$

III. Aşama: Her bir zaman serisi için morlet dalga fonksiyonu yukarıdaki şekilde tanımlanmıştır ve iki farklı zaman serisinin eşanlı analizinde aşağıdaki fonksiyonlar kullanılmıştır;

$W_{(KH,EB)} = W_{KH(1,m)}W_{EB(1,m)}$ ~Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme için

$$R^2(1,m) = \frac{IS(m^{-1}W_{KHEB}(1,m))I^2}{S(m^{-1}IW_{KH}(1,m)I^2)S(m^{-1}IW_{EB}(1,m)I^2)} \sim \text{Her } R^2(1,m) \text{ için } 0 \leq R^2(1,m) \leq 1$$

$W_{(KH,ENF)} = W_{KH(1,m)}W_{ENF(1,m)}$ ~Kamu harcamaları ve enflasyon oranı için

$$R^2(1,m) = \frac{IS(m^{-1}W_{KHENF}(1,m))I^2}{S(m^{-1}IW_{KH}(1,m)I^2)S(m^{-1}IW_{ENF}(1,m)I^2)} \sim \text{Her } R^2(1,m) \text{ için } 0 \leq R^2(1,m) \leq 1$$

$W_{(KH,iSZ)} = W_{KH(1,m)}W_{iSZ(1,m)}$ ~Kamu harcamaları ve işsizlik oranı için

$$R^2(1,m) = \frac{IS(m^{-1}W_{KHISZ}(1,m))I^2}{S(m^{-1}IW_{KH}(1,m)I^2)S(m^{-1}IW_{iSZ}(1,m)I^2)} \sim \text{Her } R^2(1,m) \text{ için } 0 \leq R^2(1,m) \leq 1$$

$W_{(KH,CRA)} = W_{KH(1,m)}W_{CRA(1,m)}$ ~Kamu harcamaları ve cari açık için

$$R^2(1,m) = \frac{IS(m^{-1}W_{KHCRA}(1,m))I^2}{S(m^{-1}IW_{KH}(1,m)I^2)S(m^{-1}IW_{CRA}(1,m)I^2)} \sim \text{Her } R^2(1,m) \text{ için } 0 \leq R^2(1,m) \leq 1$$

$W_{(KH,GD)} = W_{KH(1,m)}W_{GD(1,m)}$ ~Kamu harcamaları ve gelir dağılımı için

$$R^2(1,m) = \frac{IS(m^{-1}W_{KHGD}(1,m))I^2}{S(m^{-1}IW_{KH}(1,m)I^2)S(m^{-1}IW_{GD}(1,m)I^2)} \sim \text{Her } R^2(1,m) \text{ için } 0 \leq R^2(1,m) \leq 1$$

$W_{(KH,DB)} = W_{KH(1,m)}W_{DB(1,m)}$ ~Kamu harcamaları ve dış borç stoku için

$$R^2(1,m) = \frac{IS(m^{-1}W_{KHDB}(1,m))I^2}{S(m^{-1}IW_{KH}(1,m)I^2)S(m^{-1}IW_{DB}(1,m)I^2)} \sim \text{Her } R^2(1,m) \text{ için } 0 \leq R^2(1,m) \leq 1$$

Yukarıdaki fonksiyonlarda S dalga yumuşatma katsayısını göstermektedir ve $R^2(1,m)$ değerinin bire yaklaşması zaman serisindeki değişkenlerin bağımlılıklarını göstermektedir. $R^2(1,m)$ değerinin sıfıra yaklaşması ise zaman serisindeki değişkenlerin arasında ilişki olmadığını ifade etmektedir.

IV. Aşama: Yukarıdaki fonksiyonlar kare değerleri temel aldığı için negatif faz değerlerini içermemektedir. Bu sebepten ötürü negatif faz değerleri de içeren fonksiyon aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır;

$$\varphi_{KHEB}(1,m) = \tan^{-1}\left(\frac{\Re\{S(m^{-1}W_{KHEB}(1,m))\}}{\rho\{S(m^{-1}W_{KHEB}(1,m))\}}\right) \sim \text{Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme için}$$

$$\varphi_{KHENF}(1,m) = \tan^{-1}\left(\frac{\Re\{S(m^{-1}W_{KHENF}(1,m))\}}{\rho\{S(m^{-1}W_{KHENF}(1,m))\}}\right) \sim \text{Kamu harcamaları ve enflasyon oranı için}$$

$$\varphi_{KHISZ}(1,m) = \tan^{-1}\left(\frac{\Re\{S(m^{-1}W_{KHISZ}(1,m))\}}{\rho\{S(m^{-1}W_{KHISZ}(1,m))\}}\right) \sim \text{Kamu harcamaları ve işsizlik oranı için}$$

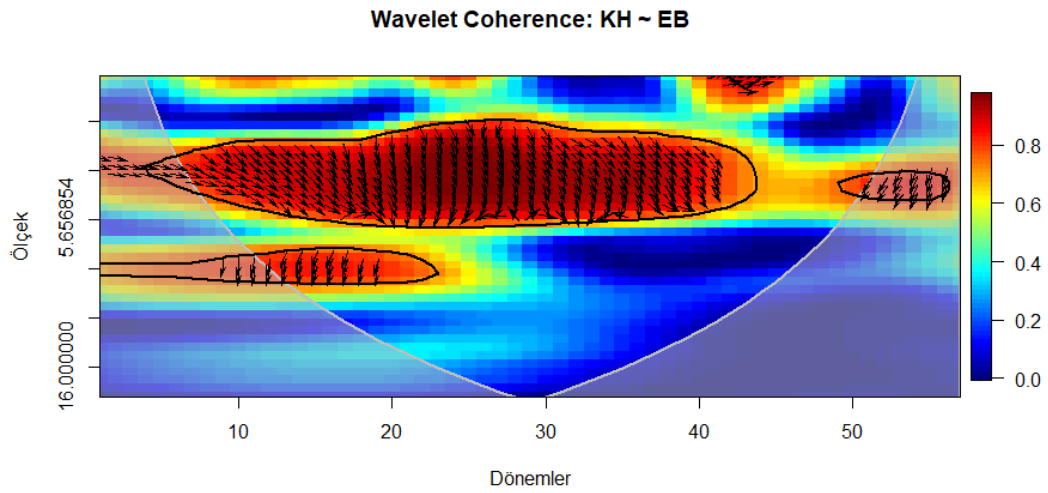
$$\varphi_{KHCRA}(1,m) = \tan^{-1}\left(\frac{\Re\{S(m^{-1}W_{KHCRA}(1,m))\}}{\rho\{S(m^{-1}W_{KHCRA}(1,m))\}}\right) \sim \text{Kamu harcamaları ve cari açık için}$$

$$\varphi_{KHGD}(1,m) = \tan^{-1}\left(\frac{\Re\{S(m^{-1}W_{KHGD}(1,m))\}}{\rho\{S(m^{-1}W_{KHGD}(1,m))\}}\right) \sim \text{Kamu harcamaları ve gelir dağılımı için}$$

$$\varphi_{KHDB}(1, m) = \tan^{-1} \left(\frac{\Re\{S(m^{-1}W_{KHDB}(1, m))\}}{\rho\{S(m^{-1}W_{KHDB}(1, m))\}} \right) \sim \text{Kamu harcamaları ve dış borç stoku için}$$

3.2.2. Wavelet Coherence Analizi Bulguları

Analiz için tanımlanan fonksiyonlarda \Re görüntüleme operatörünü ve ρ işlem operatörünü ifade etmektedir. Elde edilen görüntüler değişkenler arasındaki ilişkiye ilişkin aynı zamanda ok işaretleri ile bilgi sunmaktadır. Okların Π düzeyinde sağa dönük olması pozitif ilişkiyi, sola dönük olması negatif ilişkiyi ifade etmektedir. Okların $\Pi/2$ düzeyinde yukarı yönlü olması ikinci sıra değişkenin değerine etkisini, aşağı yönlü olması ise ilk sıra değişkenin değerine etkisini göstermektedir. Bu fonksiyonlar ışığında R Studio programında gerçekleştirilen analiz sonuçları aşağıdaki şekildedir;

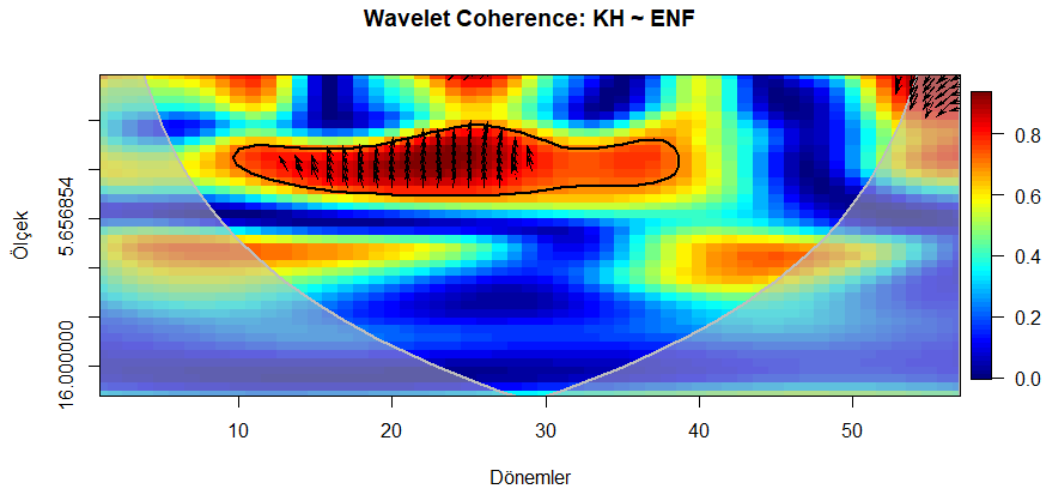

Şekil 7. Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Wavelet Coherence Analizi

Şekil 7 incelendiğinde periyot bütünü için kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasında pozitif ya da negatif bir ilişki görülmemektedir. Okların yönü dikkate alındığında değişkenler arasında kamu harcamalarından ekonomik büyümeye düşük düzeyde bir etki görülmektedir. Ekonomik büyümede meydana gelen değişimin yaklaşık %20'lik kısmı kamu harcamalarından etkilenmektedir. Bu bilgiler ışığında Wagner kanununun periyot bütünü için geçerli olmadığı Keynesyen hipotezin ise çok düşük düzeyde destekleneceği ifade edilebilir. Bulgular ışığında ilgili dönemde ekonomik büyümenin yaklaşık %80'lik kısmı kamu harcamalarının haricinde gerçekleşmektedir.

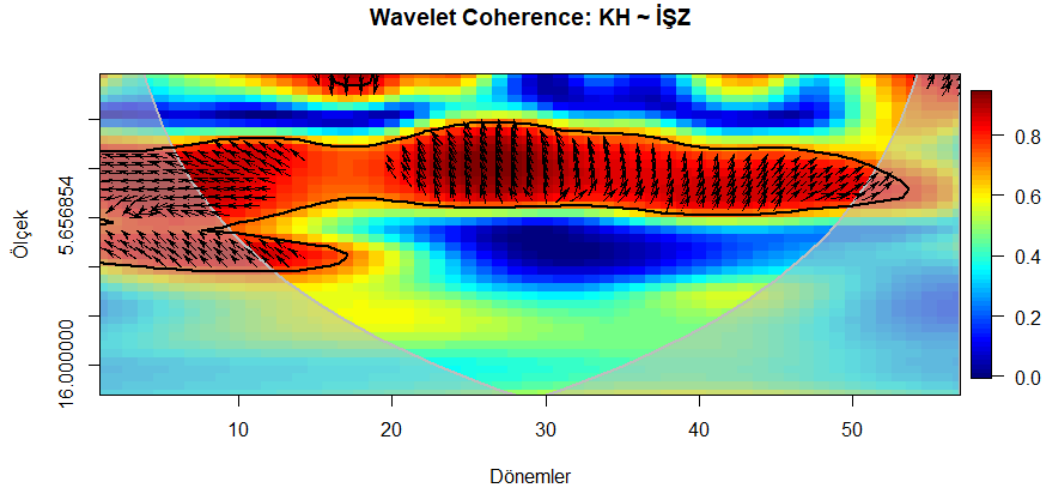
Periyot içi dikkate alındığında ise 2010 yılına kadar oklar sağa ve aşağı yönlü gerçekleşmiştir. Bu durum değişkenler arasında çok düşük düzeyde pozitif korelasyon

olduğuna ve kamu harcamalarından ekonomik büyümeye çok düşük düzeyde nedensellik olduğunu göstermektedir. Keza bu yıllarda değişkenler arasındaki etkileşimin %20 düzeyinde gerçekleştiği göz önüne alınırsa hem korelasyonun hem de nedenselliğin boyutu neredeyse önemsiz kalmaktadır. 2010 sonrasında ise 2016 yılına kadar değişkenler arasında %20'lik örtüşme neticesinde oklar net olarak kamu harcamalarından ekonomik büyümeye nedensellik olduğunu göstermektedir. Bu durum Keynesyen hipotezi desteklemektedir. 2016 sonrasında ise değişkenler arasında ne korelasyon ne de nedensellik bulgusu gözlemlenmemiştir. Bütün bu bulgular neticesinde ekonomik büyümenin daha çok özel teşebbüs kaynaklı gerçekleştiği ifade edilebilir.

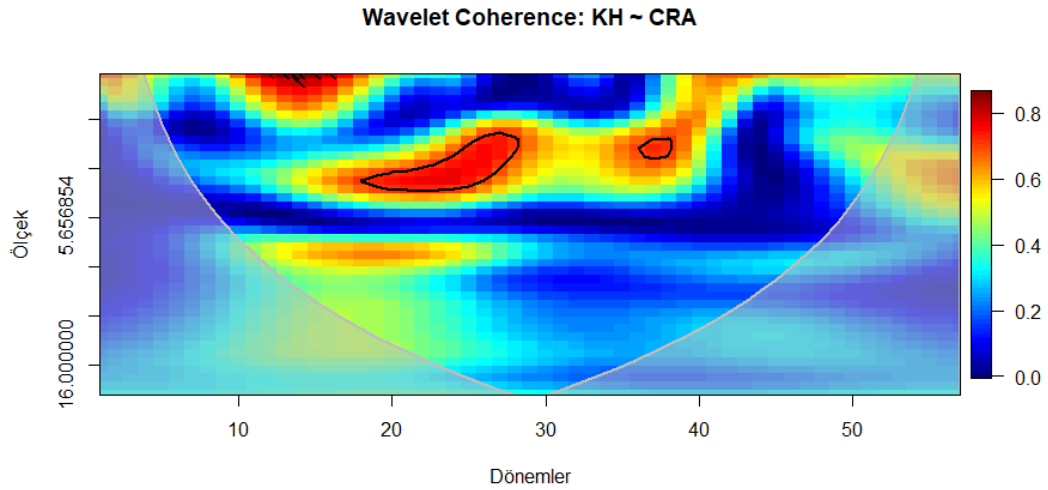
Şekil 8. Kamu Harcamaları ve Enflasyon Oranı Wavelet Cohorence Analizi

Şekil 8 incelendiğinde periyot bütünü için kamu harcamaları ve enflasyon oranı arasında bir ilişkiden söz etmek hayli güç durumdadır. 2009-2013 arası bulguya dayanarak periyot bütünü için yaklaşık %10 düzeyinde enflasyondan kamu harcamalarına bir nedensellikten bahsedilebilir. Periyot içi değerlendirildiğinde ise 2009-2013 arası ve 2019 sonrası için değişkenler arasında çok zayıf nedensellikten bahsedilebilir. 2009-2013 arası enflasyondan kamu harcamalarına doğru gerçekleşen nedensellik ise 2019 sonrasında tersi şekilde gerçekleşmiştir. Bulgulara göre görülmektedir ki enflasyon kamu harcamalarından etkilenmemektedir. Bu sebeple kamu harcamaları enflasyon hedeflemesinde kullanılacak öncelikli bir araç değildir. Enflasyonun gerekçeleri ve çözüm yöntemleri başka para ve maliye politikası araçları ile irdelenmelidir.

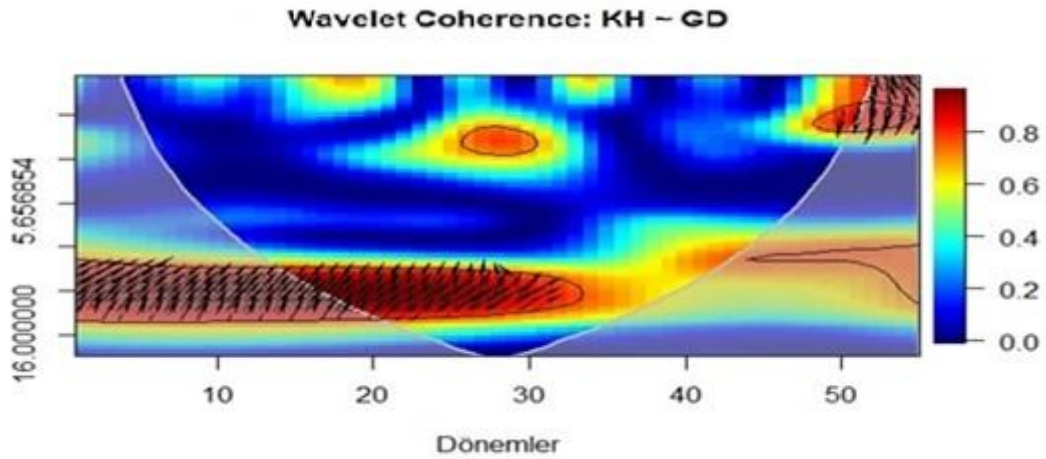
Şekil 9. Kamu Harcamaları ve İşsizlik Oranı Wavelet Cohorence Analizi

Şekil 9 incelendiğinde periyot bütünü için okların Π ve $\Pi/2$ düzeyinde çarpık dağılım gösterdiği görülmektedir. Bu durum kamu harcamaları ve işsizlik oranı arasında kimi zaman pozitif kimi zaman negatif ilişki olduğunu göstermektedir. Periyot bütünü için değişkenler arasında net bir ilişkiden söz etmek hayli güçtür. Periyot içi değerlendirildiğinde 2009 yılına kadar değişkenler arasında düşük düzeyde negatif bir ilişkiden söz edilebilir. Bu durum kamu harcamalarının kısmen de olsa istihdamı olumsuz etkilediğini göstermektedir. 2009-2012 arasında değişkenler arasında bir etkileşim görülmemektedir. 2012 sonrasında ise 2018 yılına kadar çok düşük düzeyde işsizlik oranından kamu harcamalarına bir etki görülmektedir. 2018 sonrası ise değişkenler arası ilişki görülmemektedir. Bütün bulgular ele alındığında işsizlik oranının konjonktürel işsizlikten ziyade yapısal işsizlik, friksiyonel işsizlik gibi başka türlerden kaynaklanmaktadır.

Şekil 10. Kamu Harcamaları ve Cari Açık Wavelet Cohorence Analizi

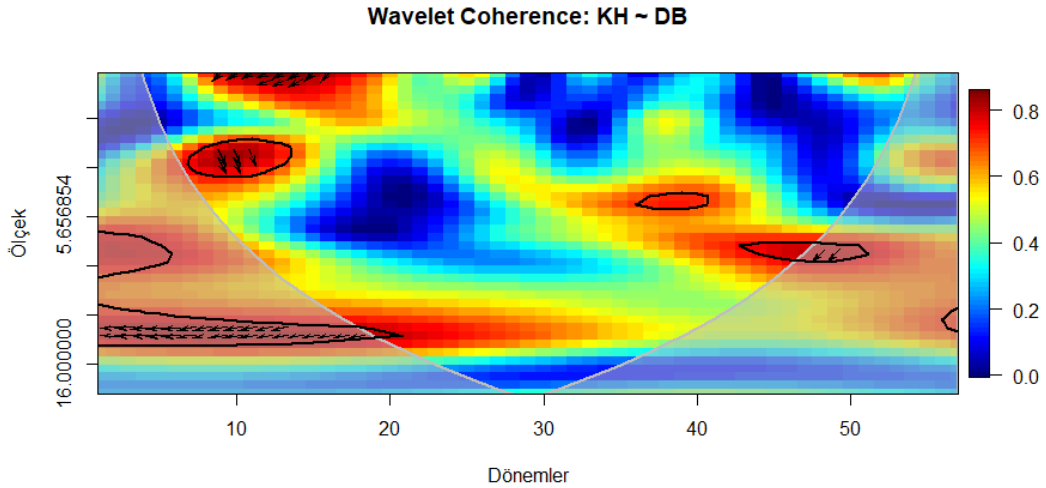
Şekil 10 incelendiğinde hem periyot bütünü için hem de periyot içi dönemler için kamu harcamaları ve cari açık arasında hiçbir ilişki gözlemlenmemektedir. Aynı zamanda bu değişkenler arasında bir nedensellikte bulunmadığı görülmektedir. Bulgular değerlendirildiğinde cari işlemler hesabındaki dengenin daha çok özel teşebbüsten kaynaklandığı düşünülebilir. Bu bulgular ışığında cari işlemler dengesinin ıslahı için kamu harcamaları makul bir politika değildir.

Şekil 11. Kamu Harcamaları ve Gelir Dağılımı Wavelet Cohorence Analizi

Kamu harcamaları ve gelir dağılımı analizi için çeyreklik p80/p20 verilerinin bulunmamasından ötürü yıllık veriler trendi bozmayacak şekilde çeyreklik verilere dönüştürülmüştür. Periyot bütünü değerlendirildiğinde değişkenler arasında bir ilişki çok zayıf düzeydedir. Değişkenler arasında bir korelasyon ya da nedensellik bulgusundan söz etmek hayli güçtür. Periyot içerisinde ise 2006-2013 arasında p80/p20 verilerinden kamu harcamalarına çok düşük düzeyde bir etki gözlenmektedir.

Bu durum gelir dağılımında bozulmanın kamu harcamalarını çok düşük düzeyde etkilediğini ifade etmektedir. 2013 sonrasında ise bir ilişki görülmemektedir. Fakat son iki yıl için çok düşük düzeyde kamu harcamalarından p80/p20 oranına bir etki gözlemlenmiştir. Bulgular ele alındığında kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerine doğrudan etkisi yok denecek kadar düşük düzeydedir. Bu sebeple gelir dağılımının ıslahında başka araçlar kullanılmalıdır.

Şekil 12. Kamu Harcamaları ve Dış Borç Stoku Wavelet Cohorence Analizi

Şekil 12 incelendiğinde periyot bütünü için kamu harcamaları ve dış borç stoku arasında bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Finansman açısından kamu borç stoku periyot bütünü için ele alındığında yoğunluk dağılımı, renkler, bulgusuna göre kamu harcamalarının yaklaşık %5'i - %10'u arasında değişim göstermektedir. Periyot içi dönemler değerlendirildiğinde ise bu oranın 2009 yılına kadar yaklaşık %20 düzeyinde seyrettiği sonrasında ise 2015 yılına kadar oldukça gerilediği görülmektedir. 2015 sonrasında birkaç dönem yükseliş gerçekleşse bile ardından yine düşüş yaşandığı görülmektedir. Bulgular değerlendirildiğinde dış borç stoku ve kamu harcaması arasında ilişki gözlemlenmemiştir. Fakat kamu harcamalarının yaklaşık %5- %10 düzeyinde dış borç stokunun varlığını devam ettirdiği tespit edilmiştir. Bu durum borçlanmanın daha çok özel teşebbüs tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Analiz sonuçları değerlendirildiğinde kamu harcamaları ve makroekonomik değişkenler arasında sıg bir ilişki olabileceği görülmektedir. Bu sonuçlar neticesinde fonksiyonel kamu harcamaları ile bu değişkenler arasındaki ilişki incelenebilecektir. Fonksiyonel kamu harcamaları ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi için yapısal eşitlik modellenmesi yapılmıştır.

3.3. Ampirik Uygulama: Yapısal Eşitlik Modeli

Yapısal eşitlik modeli değişkenler arasında gizil ve gözlenen değişkenleri dikkate alarak karmaşık denklemlere olanak sağlayan, bünyesinde birçok istatistikî yöntemi barındıran bir analizdir. Pearson tarafından keşfedilen korelasyon katsayısı yapısal eşitlik modellemesinin gelişiminde ilk adım olarak değerlendirilebilir. Bir faktör modellemesi olarak gelişim gösteren yapısal eşitlik modeli korelasyon analizinin karşılıklı etkileşimi test etmek için kullanılması ile temellerine kavuşmuştur. Sonrasında Spearman ve Thurstone'un psikoloji alanında faktör analizleri gerçekleştirmesi yapısal eşitlik modelinin diğer sacayağını ortaya çıkarmıştır. Wright tarafından 1934 yılında regresyon ve korelasyon özelinde geliştirilen yol analizi, uygulamalı yapısal eşitlik modelinin diğer önemli sacayağını ortaya koymuştur (Wothke, 2010: 1-6)

Bu gelişmeler doğrultusunda ekonomi biliminde Haavelmo (1943) ve Koopmans (1958) eşanlı eşitlik modelleri ile analizler gerçekleştirmiştir ve bu analizler yapısal eşitlik modeline bir adım daha yaklaşma sağlamıştır. 1960 yılında Jöreskog tarafında doğrulayıcı faktör analizinin yukarıdaki sacayaklarını içerir şekilde keşfi günümüz anlamda yapısal eşitlik modelinin benzer bir örneğini ortaya koymuştur. Keesling, Jöreskog ve Wiley tarafından 1973 yılında ise günümüz anlamda yapısal eşitlik modeli ortaya koyulmuştur (Hershberger, 2003: 45-46, Wothke, 2010: 1-6).

Yapısal eşitlik modeli gözlenen değişkenler ve gözlenemeyen değişkenler arasındaki karmaşık bağıntıyı incelemektedir. Gizil değişken olarak ifade edilen gözlenemeyen değişkenler, teorik olarak mevcut olduğu düşünülen değişkenler arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir. Önceden planlanan bir model dahilinde değişkenler arasındaki örüntüyü inceleyen bu model gizil değişkenleri ortaya çıkarmada kullanılan bir yöntemdir. Elbette ki gizil değişkenler teorik çerçevede yer almalıdır. Önceden belirlenen model veri ile teste tabi tutulur ve değişkenler arasındaki örüntünün veri tarafından açıklanıp açıklanmadığı tespit edilir (Şimşek, 2007: 7-8).

Yapısal eşitlik modeli bu açıdan ele alındığında birtakım aşamalar içermektedir. İlk olarak teorik olarak mevcut olduğu düşünülen gizil değişkenlerin ölçüm gücünü ortaya koymak için ideal model belirlenir. Değişkenler arasındaki varsayılan bu ilişki yol diyagramı ile görselleştirilir. Ardından değişkenler arasındaki örüntünün açığa çıkarılması için yapısal eşitlik modellemesi yapılır. Ardından yapısal

eşitlik modeli ile gizil değişkenlerin arasındaki ilişki boyutu ve yönü tespit edilir. Bu işlem varyans-kovaryans matrisleri ile gerçekleştirilmektedir. Analiz tamamlandığında değişkenler arasındaki faktör yükleri ve etki katsayıları tespit edilmiş olur. Önceden açıklanan yol diyagramına benzer şekilde yapısal eşitlik modeli de yol analizi bulgularını içerecek şekilde görselleştirilir (Schumacker & Lomax, 2004: 202-204).

3.3.1. Veri Seti ve Ekonometrik Yöntem

Çalışmada fonksiyonel kamu harcamaları ve ekonomik büyüme, kamu borç stoku, enflasyon oranı, cari açık ve işsizlik oranı değişkenleri sezonluk verileri kullanılmıştır. Değişkenlerin her birisi sonuç fonksiyonu şeklinde değerlendirilmiştir ve bu sebeple kamu gelirleri, faiz, para arzı, hükümet kararları gibi alt bileşenler modele dahil edilmemiştir. İkinci bölüm verilerinden gelir dağılımında adalet göstergelerinden p80/p20 verisi tahmin verisi olduğu için ve sezonluk veri kaydı bulunmadığı için buradaki analizde kullanılmamıştır. Öte yandan reel ekonomide bu değişkenlerde meydana gelen bir değişim diğerlerini de etkileyebilmektedir. Bu sebeple değişkenler arasında karşılıklı etkileşim olabileceği varsayılarak her birisi gözlenen değişken olarak ele alınmıştır. Her bir değişken sırasıyla dışsal kabul edilerek karşılıklı faktör yükleri yapısal eşitlik modeli ile tespit edilmiştir.

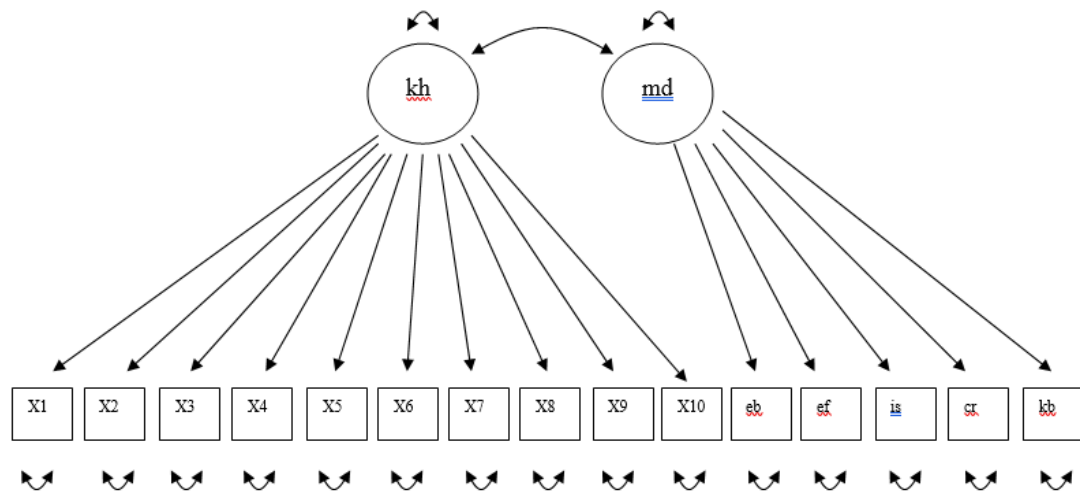
Yapısal eşitlik modelinde, fonksiyonel kamu harcamaları, cari fiyatlarla ekonomik büyüme verileri ve tüfe indeks değerleri logaritmik değerlere dönüştürülmüştür. Kamu dış borç stoku ve cari açık verileri sezonluk döviz alış kuru ortalaması ile Türk Lirasına dönüştürülmüştür. Cari açık verileri genellikle negatif değer içermesi sebebiyle serinin en düşük değerinin bir fazlası kadar öteleme yapılmış ve ardından hem kamu dış borç stokunun hem de ötelenmiş cari açık verilerinin logaritmik değerleri alınmıştır. İşsizlik oranı doğrudan kullanılmıştır. Tüm bu işlemler neticesinde değişkenler türdeş duruma getirilmiştir. Değişkenlerin logaritmik ve oran değeri içermeleri neticesinde bulgular yüzde cinsinden yorumlanabilecektir. Bu çerçevede araştırmada kullanılan veri tanımlamaları ve kaynakları aşağıdaki şekildedir;

Tablo 10. Veri Tanımlamaları ve Kaynakları

Veri Tanımı	Periyot	Veri Kısaltmaları	Kaynağı
Fonksiyonel Kamu Harcamaları Tamamı	2006 1. Sezon- 2020 1.Sezon	kh	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Genel Kamu Hizmetleri	2006 1. Sezon- 2020 1.Sezon	x1	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Savunma Hizmetleri	2006 1. Sezon- 2020 1.Sezon	x2	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Kamu Düzeni ve Güvenlik	2006 1. Sezon- 2020 1.Sezon	x3	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Ekonomik İşler ve Hizmetler	2006 1. Sezon- 2020 1.Sezon	x4	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Çevre Koruma Hizmetleri	2006 1. Sezon- 2020 1.Sezon	x5	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
İskân ve Toplum Refahı Hizmetleri	2006 1. Sezon- 2020 1.Sezon	x6	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Sağlık Hizmetleri	2006 1. Sezon- 2020 1.Sezon	x7	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri	2006 1. Sezon- 2020 1.Sezon	x8	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Eğitim Hizmetleri	2006 1. Sezon- 2020 1.Sezon	x9	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri	2006 1. Sezon- 2020 1.Sezon	x10	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Makroekonomik Değişkenlerin Bileşimi	2006 1. Sezon- 2020 1.Sezon	md	-
Ekonomik Büyüme	2006 1. Sezon- 2020 1.Sezon	eb	Türkiye İstatistik Kurumu
Enflasyon Oranı	2006 1. Sezon- 2020 1.Sezon	ef	Türkiye İstatistik Kurumu

İşsizlik Oranı	2006 1. Sezon- 2020 1.Sezon	is	Türkiye İstatistik Kurumu
Cari Açık	2006 1. Sezon- 2020 1.Sezon	cr	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
Kamu Dış Borç Stoku	2006 1. Sezon- 2020 1.Sezon	kb	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Analiz için planlanan model, fonksiyonel kamu harcamalarının çalışmada yer alan makroekonomik değişkenlere etkisinin olduğunu ve değişkenlerin de kendi aralarında etkileşimin olduğunu varsaymaktadır. Bu doğrultuda R Studio programında Yapısal eşitlik modelinin ilk adımı olan değişkenlerin tanımlanması aşağıdaki yol diyagramında görüldüğü gibi gerçekleştirilmiştir;

Şekil 13. Planlanan Model Değişkenlerinin Yol Diyagramı

Şekil 13 incelendiğinde fonksiyonel kamu harcamalarının ve makroekonomik değişkenlerin bir grup olarak modele dahil edildiği görülmektedir. Şekil 13'e göre kamu harcamaları ve makroekonomik değişkenler arasında karşılıklı bir etkileşim olabileceği ve grupların alt bileşenlerinin de karşılıklı etkileşim içerebileceği görülmektedir. Gizil değişken şeklinde ifade edilen bu durumun bu verilerle açıklanıp açıklanamayacağını tespiti için doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Doğrulayıcı faktör analiziyle birlikte değişkenler arasındaki bağıntı varsayımının ne düzeyde olduğunu daha net ortaya koymak için korelasyon matrisi oluşturulmuştur ve ölçek uyum istatistikleri elde edilmiştir. Ölçek uyum istatistikleri bulgusuna göre model yeniden revize edilmiştir. Ayrıca uyum istatistikleri uygun olmayan değişkenlere ilişkin faktör yükleri bulgusuna da çalışmada yer verilmiştir. Bu durumun

gerekçesi ise bütünsel olarak makroekonomik değişkenlerdeki olası diğer etmenlerin kamu maliyesi çerçevesinde ortaya koyulmak istenmesidir. Korelasyon matrisi ve ölçek uyum istatistikleri sırasıyla aşağıdaki şekildedir;

Tablo 11. Gözlenen Değişkenlerin Korelasyon Matrisi

	kh	eb	ef	is	cr	kb
kh	1.000					
eb	0.992	1.000				
ef	0.993	0.994	1.000			
is	0.461	0.449	0.519	1.000		
cr	-0.356	-0.354	-0.393	-0.254	1.000	
kb	0.918	0.915	0.905	0.241	-0.244	1.000

Tablo 11 incelendiğinde ekonomik büyüme, kamu borç stoku, enflasyon oranı ve fonksiyonel kamu harcamaları arasında yüksek düzeyde bir pozitif korelasyon olduğu görülmektedir. Cari açık ve fonksiyonel kamu harcamaları arasında ise negatif yönlü zayıf bir korelasyon mevcuttur. İşsizlik oranı ve fonksiyonel kamu harcamaları arasında ise pozitif ve düşük bir korelasyon mevcuttur. Cari açık ve işsizlik oranı hariç tutulduğunda diğer makroekonomik değişkenlerin kendi aralarında pozitif ve yüksek korelasyona sahip olduğu görülmektedir. Cari açık ise diğer tüm makroekonomik değişkenler ile negatif ve düşük korelasyona sahiptir. İşsizlik oranı ise cari açık ile negatif diğer makroekonomik değişkenlerle pozitif ve düşük korelasyona sahiptir. Korelasyon matrisi değişkenler arasında örüntü olabileceğini işaret etmektedir fakat değişkenler arasında ne yönde ya da nasıl bir etkileşim olacağı hakkında bilgi sunmamaktadır.

Tablo 12. Uyum Ölçüt Referans Değerleri ve Modelin Uyum Ölçüt Bulguları

Uyum Ölçütleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Modelin Uyum Ölçütü Bulguları
Ki-Kare/Df	<3	<5	4,80
NFI	$0,95 \leq NFI \leq 1$	$0,90 \leq NFI \leq 0,95$	0,91
TLI	$0,95 \leq NFI \leq 1$	$0,90 \leq NFI \leq 0,95$	0,91
CFI	$0,97 \leq CFI \leq 1$	$0,95 \leq CFI \leq 0,97$	0,96
SRMR	$0 \leq SRMR \leq 0,05$	$0,05 \leq SRMR \leq 0,10$	0,03
GFI	$0,95 \leq GFI \leq 1$	$0,90 \leq GFI \leq 0,95$	0,92

Tablo 12’de uyum ölçütlerinin referans aralıkları ve modelin uyum ölçütü bilgilerine yer verilmiştir. Bulguların referans değerleri dışına çıkmadığı görülmektedir. Ki-kare istatistiği evren ve örneklem kovaryans matrislerinin uyumunu ölçümlenmektedir. Örneklem büyüklüğünden doğrudan etkilenebileceği için ki-kare/df

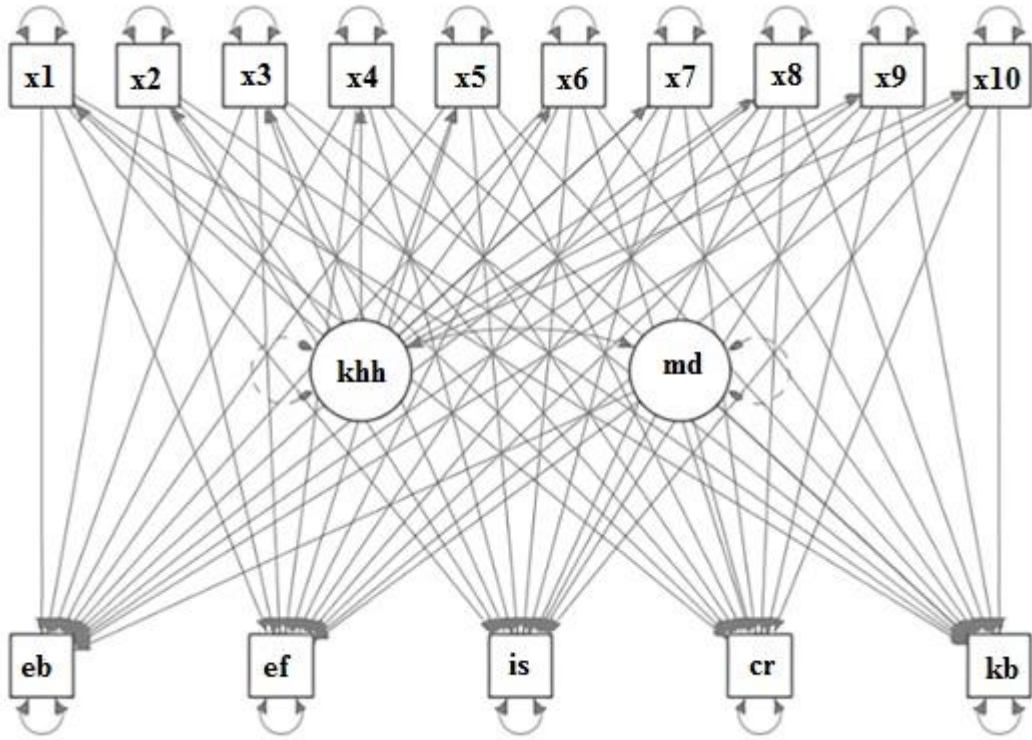
değeri daha çok kabul gören bir göstergedir. NFI ise kurallı uyum indeksi bilgisini sunmaktadır ve karmaşık denklemlerde kullanılan bir göstergedir. Tucker Lewis Index (TFI) ise NFI ya alternatif olarak geliştirilmiş bir göstergedir. NFI da örneklem büyüklüğünden etkilenmek olduğu için örneklem büyüklüğünden bağımsız TFI göstergesi geliştirilmiştir. CFI ise değişkenler arasında ilişki olmadığını varsayarak oluşturulan model ve yokluk modeli arasındaki farkı tespit etmektedir. SRMR analiz edilen modelin ne kadar iyi uyum ölçütü içerdiğini göstermektedir. Benzer şekilde GFI da uyum iyiliği düzeyinin göstergesidir (Cangur & Ercan, 2015: 156-158, Hox & Bechger, 1998: 362-363). Uyum ölçütlerinin neticesinde uyumlaştırılmış değişkenlerin kovaryans matrisi ise aşağıdaki şekildedir;

Tablo 13. Uyumlaştırılmış Değişkenlerin Kovaryans Matrisi

	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	eb	ef	is	cr	kb
X1	0.034														
X2	0.038	0.049													
X3	0.051	0.061	0.081												
X4	0.045	0.053	0.071	0.066											
X5	0.036	0.043	0.058	0.051	0.106										
X6	0.026	0.032	0.042	0.037	0.030	0.036									
X7	0.039	0.046	0.062	0.054	0.044	0.032	0.050								
X8	0.048	0.057	0.076	0.067	0.054	0.039	0.058	0.073							
X9	0.048	0.058	0.076	0.067	0.055	0.040	0.058	0.072	0.073						
X10	0.050	0.060	0.079	0.070	0.057	0.041	0.060	0.075	0.075	0.082					
eb	0.042	0.051	0.067	0.059	0.048	0.035	0.051	0.063	0.064	0.066	0.057				
ef	0.027	0.033	0.044	0.038	0.031	0.023	0.033	0.041	0.041	0.027	0.037	0.024			
is	0.137	0.164	0.218	0.192	0.156	0.113	0.166	0.205	0.207	0.137	0.184	0.191	2.592		
cr	-0.061	-0.073	-0.097	-0.086	-0.070	-0.051	-0.074	-0.092	-0.092	-0.096	-0.082	-0.053	-0.066	-0.038	

kb	0.0	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	0.1	0.1	0.0	0.0	0.3	-	0.0
	71	85	13	99	81	59	86	06	07	11	95	62	08	0.0	95
														82	

Tablo 13 incelendiğinde birçok değişkenin iyi uyum sağladığı görülmektedir. Cari açık ve işsizlik değişkenlerinin uyumlaştırılmış verilerinde bile iyi uyum gözlenmemektedir. Keza korelasyon matrisinde cari açık değişkeninin negatif korelasyon içerdiği göz önüne alındığında cari açık ile diğer değişkenler arasındaki faktör yüklerine ilişkin yorumda bulunmak güç bir durumdur. Bu durum yapısal eşitlik modeli sonucunda elde gözlenen değişkenlerin karşılıklı kovaryans matrisinde ve regresyon katsayılarında daha detaylı ele alınacaktır ve çalışmanın bulguları bu sonuçlara göre yorumlanacaktır. Yapısal eşitlik modeli sonucundan elde edilen gözlenen değişkenlerin karşılıklı kovaryans tablosu ve regresyon katsayıları yapısal eşitlik modeli diyagramından sonra sunulacaktır. Yapısal eşitlik modeli ise aşağıdaki şekilde görselleştirilmiştir;

Şekil 14. Yapısal Eşitlik Modeli Diyagramı

Şekil 14'te yapısal eşitlik modeli ile oluşturulan karmaşık örüntüler görselleştirilmiştir. Modelde fonksiyonel kamu harcamaları hariç tüm değişkenlerin birbirleriyle karşılıklı etkileşimi ölçümlenmiştir. Fonksiyonel kamu harcamalarının alt bileşenleri ise birbirinden bağımsız kabul edilmiştir ve makroekonomik değişkenlerin fonksiyonel kamu harcamaları haricindeki etmenler sebebiyle değişimi de göz ardı

edilmiştir. Bu varsayımlar neticesinde elde edilen faktör yükleri değişkenler arası ilişkinin daha kolay yorumlanması için tablolar ile sunulmuştur. Yapısal eşitlik modeli neticesinde elde edilen gözlenen değişkenlerin karşılıklı kovaryans tablosu aşağıdaki şekildedir;

Tablo 14. Gözlenen Değişkenlerin Karşılıklı Kovaryans (Korelasyon) Tablosu

		Hesaplanan Değer	Std. Hata	Olasılık D.
kh	~~			
	eb	0.992	0.003	0.000
	ef	0.993	0.003	0.000
	is	0.461	0.146	0.002
	cr	-0.356	0.162	0.028
	kb	0.918	0.029	0.000
eb	~~			
	ef	0.994	0.002	0.000
	is	0.449	0.148	0.002
	cr	-0.354	0.162	0.029
	kb	0.915	0.030	0.000
ef	~~			
	is	0.519	0.136	0.000
	cr	-0.393	0.157	0.012
	kb	0.915	0.034	0.000
is	~~			
	cr	-0.254	0.174	0.144
	kb	0.241	0.175	0.169
cr	~~			
	kb	-0.244	0.175	0.162

Tablo 14 incelendiğinde cari açık değişkeninin diğer değişkenler ile negatif kovaryans değer içerdiği görülmektedir. Cari açık ve işsizlik hariç tutulduğunda değişkenler arasında yüksek düzeyde ilişki gözlenmektedir. Öte yandan tabloda yer alan olasılık değerleri hangi değişkenlerin birbirleri ile ilişkisinin açıklanabilir olduğunu göstermektedir. Olasılık değerleri dikkate alındığında cari açık ve kamu dış borç stoku arasındaki ilişki, işsizlik oranı ve kamu dış borç stoku arasındaki ilişki ve işsizlik oranı ve cari açık arasındaki ilişki anlamsızdır. Bu değişkenler için yapısal eşitlik modeli sonucunda elde edilen regresyon katsayıları da anlamsız olmaktadır. Katsayı değerleri referans değerler içerisinde olsa bile yorumlanmaya kapalıdır. Çünkü elde edilen bulgulara göre bu değişkenlerden birisi gözlenen değişken olarak varsayıldığında diğeri gözlenen değişkeni açıklamamaktadır. Kısacası bu değişkenler

arasında bir ilişki mevcut değildir. Yapısal eşitlik modeli sonucunda elde edilen regresyonlar ise sonuçların eşanlı yorumlanabilmesi için bulgular başlığı altında sunulmuştur.

3.3.2. Yapısal Eşitlik Modeli Bulguları

Yapısal eşitlik modeli sonucunda elde edilen regresyon bulguları değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü ve boyutunu ortaya koymaktadır. Bu durum her bir değişken için incelendikten sonra bütünsel olarak değişkenler arasındaki ilişki katsayıları ayrı bir tablo olarak sunulacaktır. Çalışmada fonksiyonel kamu harcamaları bileşenleri hariç diğer değişkenler gözlenen değişken olarak ele alınmıştır ve regresyonlar buna göre oluşturulmuştur. Regresyon sonucunda elde edilen katsayılar +1.96/-1.96 değer aralığında değil ise ilgili değişken gözlenen değişkeni açıklamamaktadır. Regresyon bulgularına ilişkin tablolar incelenirken gözlenen değişkenlerin karşılıklı kovaryans matrisinden elde edilen bilgilere ek olarak bu katsayı aralığı da dikkate alınarak yorumlanacaktır. Regresyon bulguları ise aşağıdaki şekildedir;

Tablo 15. Ekonomik Büyüme Açısından Fonksiyonel Kamu Harcamalarının Regresyon Bulguları

eb	~	Katsayı	Std. Hata	Olasılık D.
	x1	0.200	0.100	0.045
	x2	-0.433	0.104	0.000
	x3	1.131	0.267	0.000
	x4	-0.185	0.061	0.002
	x5	-0.076	0.023	0.001
	x6	0.110	0.032	0.001
	x7	0.265	0.077	0.001
	x8	0.008	0.166	0.962
	x9	0.166	0.221	0.451
	X10	-0.309	0.075	0.000

Tablo 15 incelendiğinde ekonomik büyüme açısından tüm fonksiyonel kamu harcamaları bileşenlerinin referans değerler arasında olduğu görülmektedir. Ekonomik büyüme üzerine savunma hizmetlerinin, ekonomik işler ve hizmetlerin, çevre koruma hizmetlerinin ve sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin negatif etki içerdiği görülmektedir. Negatif etki eden harcamalar içerisinde en yüksek etki savunma hizmetlerinden kaynaklanmaktadır. Diğer harcama bileşenleri ekonomik büyümeyi pozitif etkilemekte iken en yüksek pozitif etkinin kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerinden kaynaklandığı görülmektedir. Olasılık değerleri dikkate alındığında

dinlenme, kültür ve din hizmetleri ile eğitim hizmetlerinin gözlenen değişkeni açıklamada iyi uyum göstermediği görülmektedir.

Tablo 16. Enflasyon Oranı Açısından Fonksiyonel Kamu Harcamalarının Regresyon Bulguları

ef	~	Katsayı	Std.Hata	Olasılık D.
	x1	0.246	0.047	0.000
	x2	-0.110	0.049	0.025
	x3	0.226	0.126	0.072
	x4	-0.063	0.029	0.028
	x5	-0.034	0.011	0.002
	x6	-0.013	0.015	0.370
	x7	0.147	0.036	0.000
	x8	0.289	0.078	0.000
	x9	-0.124	0.104	0.233
	x10	0.064	0.035	0.073

Tablo 16 incelendiğinde enflasyon oranı açısında tüm fonksiyonel kamu harcamalarının referans değerler içerisinde yer aldığı görülmektedir. Enflasyon oranına savunma hizmetlerinin, ekonomik işler ve hizmetlerin, çevre koruma hizmetlerinin, iskân ve toplum refahı hizmetlerinin ve eğitim hizmetlerinin negatif etki içerdiği görülmektedir. Negatif etki eden harcamalar içerisinde en yüksek etki eğitim hizmetlerinden kaynaklanmaktadır. Diğer harcama bileşenleri enflasyon oranını pozitif etkilemekte iken en yüksek pozitif etkinin dinlenme, kültür ve din hizmetlerinden kaynaklandığı görülmektedir. Olasılık değerleri dikkate alındığında iskân ve toplum refahı hizmetleri ve eğitim hizmetleri gözlenen değişkeni açıklamada iyi uyum göstermemektedir. Bulgular tümüyle ele alındığında katsayıların düşük düzeyde olması pozitif ve negatif etkilerin aynı anda gözlenmesi enflasyonun kamu kesimi kaynaklı gerçekleşmediğini göstermektedir.

Tablo 17. İşsizlik Oranı Açısından Fonksiyonel Kamu Harcamalarının Regresyon Bulguları

is	~	Katsayı	Std.Hata	Olasılık D.
	x1	11.836	4.024	0.003
	x2	22.258	4.200	0.000
	x3	-69.048	10.759	0.000
	x4	3.174	2.449	0.195
	x5	3.013	0.935	0.001
	x6	-3.668	1.284	0.004
	x7	5.195	3.097	0.093
	x8	-4.420	6.671	0.508

	x9	29.750	8.903	0.001
	x10	16.695	3.036	0.000

Tablo 17 incelendiğinde işsizlik oranı açısından fonksiyonel kamu harcamaları bileşenlerinin tamamının katsayıları referans değeri dışındadır. İşsizlik oranı ile fonksiyonel kamu harcamaları arasında bir örüntü gözlenmemektedir. Bu durum işsizliğin kamu harcamalarından etkilenmediğini göstermektedir. Keza wavelet cohorence analizi de işsizlik oranı ile kamu harcamaları arasında bir ilişki olmadığını tespit etmişti. Bu bilgiler ışığında Türkiye’de işsizlik yapısal nedenlerden kaynaklanmaktadır ifadesi doğru olacaktır.

Tablo 18. Cari Açık Açısından Fonksiyonel Kamu Harcamalarının Regresyon Bulguları

cr	~	Katsayı	Std.Hata	Olasılık D.
	x1	-1.311	3.426	0.702
	x2	7.397	3.576	0.039
	x3	-30.101	9.161	0.001
	x4	-3.469	2.086	0.096
	x5	1.706	0.796	0.032
	x6	3.747	1.093	0.001
	x7	-3.626	2.637	0.169
	x8	-3.354	5.680	0.555
	x9	31.094	7.581	0.000
	x10	0.537	2.585	0.835

Tablo 18 incelendiğinde cari açık açısından fonksiyonel kamu harcamaları bileşenlerinden genel kamu hizmetlerinin ve sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin referans değerler içerisinde yer aldığı görülmektedir. Fakat bu değişkenlerin olasılık değerleri kabul edilebilecek düzeyde değildir. Yalnızca çevre koruma hizmetlerinden cari açığa pozitif ve anlamlı bir katsayı elde edilmiştir. Bulgulara göre cari açık kamu kesiminden kaynaklanmadığı gibi cari açığın ıslahında da fonksiyonel kamu harcamaları bileşenleri önem arz etmemektedir.

Tablo 19. Kamu Dış Borç Stoku Açısından Fonksiyonel Kamu Harcamalarının Regresyon Bulguları

kb	~	Katsayı	Std.Hata	Olasılık D.
	x1	0.243	0.328	0.458
	x2	-1.589	0.342	0.000
	x3	1.130	0.887	0.197
	x4	0.093	0.200	0.643
	x5	-0.111	0.076	0.146
	x6	-0.152	0.105	0.146
	x7	-1.521	0.252	0.000
	x8	3.158	0.544	0.000
	x9	-0.819	0.726	0.259
	x10	-0.372	0.247	0.133

Tablo 19 incelendiğinde kamu dış borç stoku açısından dinlenme, kültür ve din hizmetlerinin referans değerlerin dışında kaldığı ve diğer fonksiyonel kamu harcamalarının referans değerler içinde yer aldığı görülmektedir. Kamu dış borç stokuna savunma hizmetlerinin, çevre koruma hizmetlerinin, iskan ve toplum refahı hizmetlerinin, sağlık hizmetlerinin, eğitim hizmetlerinin ve sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin negatif etki içerdiği görülmektedir. Negatif etki eden harcamalar içerisinde en yüksek etki savunma hizmetlerinden kaynaklanmaktadır. Diğer harcama bileşenleri kamu dış borç stokunu pozitif etkilemekte iken en yüksek pozitif etkinin kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerinden kaynaklandığı görülmektedir. Olasılık değerleri dikkate alındığında yalnızca savunma hizmetlerinin ve sağlık hizmetlerinin iyi uyum içerdiği görülmektedir. Bulgular tümüyle ele alındığında kamu kesimi faaliyetlerinde meydana gelen artışın kamu borçlanmasını tetiklediği görülmektedir.

Fonksiyonel kamu harcamaları bileşenlerinin gözlenen değişkenlere etkisinin yanı sıra gözlenen değişkenlerin karşılıklı etkileşimi de önem arz etmektedir. Reel ekonomide fonksiyonel kamu harcamaları bileşenlerinde meydana gelecek bir değişim makroekonomik değişkenlerin bir kısmını etkilemektedir. Fakat makroekonomik değişkende harcama kaynaklı meydana gelen bu değişim aynı zamanda diğer makroekonomik değişkenleri de etkilemektedir. Bu sebeple fonksiyonel kamu harcamaları bileşenlerinde meydana gelen bir değişimin bir makroekonomik değişken üzerine etkisinin net olarak ortaya koyulması için diğer makroekonomik değişkenlerin gözlenen değişkene etkisinin de tespit edilmesi gereklidir. Bu amaç çerçevesinde modelde yer alan tüm gözlenen değişkenlerin karşılıklı etkileşimi için regresyonlar hesaplanmıştır ve bunlar aşağıdaki şekildedir;

Tablo 20. Ekonomik Büyüme Açısından Diğer Makroekonomik Değişkenlerin Regresyon Bulguları

eb	~	Katsayı	Std.Hata	Olasılık D.
	ef	1.748	0.072	0.000
	is	-0.017	0.003	0.000
	cr	0.012	0.004	0.001
	kb	-0.048	0.022	0.026
R ² : 0.996				

Tablo 20 incelendiğinde ekonomik büyüme açısından diğer makroekonomik değişkenlerin tamamının katsayılarının referans değerler arasında olduğu görülmektedir. Keza olasılık değerleri de gözlenen değişkeni açıklamada iyi uyum göstermektedir. Ekonomik büyümeye kamu dış borç stoku ve işsizlik oranı negatif etkide bulunurken enflasyon oranı ve cari açık pozitif etkide bulunmaktadır. Enflasyon oranının etki katsayısının yüksek çıkmasının gerekçesi cari fiyatlarla büyümenin hesaplanmasından kaynaklanmaktadır. Öte yandan diğer değişkenlerin etkisi düşük düzeydedir.

Tablo 21. Enflasyon Oranı Açısından Diğer Makroekonomik Değişkenlerin Regresyon Bulguları

ef	~	Katsayı	Std.Hata	Olasılık D.
	eb	0.332	0.179	0.063
	is	0.009	0.001	0.000
	cr	-0.007	0.002	0.000
	kb	0.026	0.010	0.007
R ² : 0.998				

Tablo 21 incelendiğinde enflasyon oranı açısından diğer makroekonomik değişkenlerin katsayılarının referans değerler içerisinde yer aldığı görülmektedir. Enflasyon oranına yalnızca cari açığın negatif yönde etki ettiği görülmektedir. Diğer değişkenler ise enflasyon oranına pozitif etki içermektedir. Pozitif etkilerin içerisinde en yüksek katsayı ise ekonomik büyümeden kaynaklıdır. Bu durum Türkiye’de ekonomik büyümenin harcamalarla gerçekleştirildiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Tablo 22. İşsizlik Oranı Açısından Diğer Makroekonomik Değişkenlerin Regresyon Bulguları

is	~	Katsayı	Std.Hata	Olasılık D.
	eb	-13.594	13.112	0.300
	ef	102.626	21.855	0.000
	cr	0.523	0.137	0.000
	kb	-2.998	0.701	0.000
R ² : 0.872				

Tablo 22 incelendiğinde yalnızca cari açık değişkeninin katsayısının referans değerler arasında olduğu görülmektedir. Fakat işsizlik oranı ve cari açık ilişkisi gözlenen değişkenlerin karşılıklı kovaryans matrisi bulguları neticesinde reddedilmiştir. Bu kapsamda işsizlik oranı yukarıdaki makroekonomik değişkenlerin hiçbirisi ile uyum göstermemektedir. Bu durum işsizliğin başka sebeplerden kaynaklandığının bir göstergesidir.

Tablo 23. Cari Açık Açısından Diğer Makroekonomik Değişkenlerin Regresyon Bulguları

cr	~	Katsayı	Std.Hata	Olasılık D.
	eb	10.167	11.003	0.355
	ef	-81.730	-3.764	0.000
	is	0.547	6.430	0.000
	kb	2.021	0.704	0.004
R ² : 0.721				

Tablo 23 incelendiğinde yalnızca işsizlik oranı katsayısının referans değerler arasında olduğu görülmektedir. İşsizlik oranından cari açığa pozitif bir etki mevcuttur. Fakat işsizlik oranı ve cari açık ilişkisi gözlenen değişkenlerin karşılıklı kovaryans matrisi bulgularında reddedilmiştir. Bu değişkenler arasındaki ilişki kovaryans matrisine göre zaten dikkate alınmamalıdır.

Tablo 24. Kamu dış Borç Stoku Açısından Diğer Makroekonomik Değişkenlerin Regresyon Bulguları

kb	~	Katsayı	Std.Hata	Olasılık D.
	eb	-2.373	1.742	0.173
	ef	10.731	3.866	0.006
	is	-0.129	0.017	0.000
	cr	0.088	0.027	0.001
R ² : 0.988				

Tablo 24 incelendiğinde kamu dış borç stokuna ekonomik büyümenin ve enflasyon oranının bir etkisi olmadığı görülmektedir. Cari açık kamu dış borç stokunu

pozitif yönde etkilerken, işsizlik oranı negatif yönde etkilemektedir. Fakat kamu dış borç stoku ve cari açık ilişkisi ve kamu dış borç stoku ve işsizlik oranı ilişkisi gözlenen değişkenlerin karşılıklı kovaryans matrisi bulgularında reddedilmiştir. Bu değişkenler arasındaki ilişki kovaryans matrisine göre zaten dikkate alınmamalıdır. Bu bilgiler ışığında kamu dış borç stoku yukarıdaki makroekonomik değişkenlerin hiçbirisi ile uyum göstermemektedir.

Çalışmada fonksiyonel kamu harcamalarının makroekonomik değişkenlere etkileri ve makroekonomik değişkenlerin karşılıklı etkileşimi ayrı ayrı tespit edilmiştir. Elde edilen tüm bulgular derlenerek fonksiyonel kamu harcamalarının makroekonomik değişkenlere net etki katsayıları tarafımızca hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular tabloya dönüştürülerek aşağıda sunulmuştur;

Tablo 25. Fonksiyonel Kamu Harcamalarının Makroekonomik Değişkenlere Net Etkisi

Fonksiyonel Kamu Harcamaları	Ekonomik Büyüme	Net Etki (eb)	Enflasyon Oranı	Net Etki (ef)	İşsizlik Oranı	Net Etki (is)	Cari Açık	Net Etki (cr)	Dış Borç Stoku	Net Etki (db)
Genel Kamu Hizmetleri	0,200	0,630	0,246	0,312	Anlamsız	Belirsiz	Anlamsız	Belirsiz	Anlamsız	Belirsiz
Savunma Hizmetleri	-0,433	-0,549	-0,110	-0,295	Anlamsız	Belirsiz	Anlamsız	Belirsiz	-1,589	-1,589
Kamu Düzeni ve Güvenlik	1,131	1,526	0,226	0,601	Anlamsız	Belirsiz	Anlamsız	Belirsiz	Anlamsız	Belirsiz
Ekonomik İşler ve Hizmetler	-0,185	-0,295	-0,063	-0,124	Anlamsız	Belirsiz	Anlamsız	Belirsiz	Anlamsız	Belirsiz
Çevre Koruma Hizmetleri	-0,076	-0,114	-0,034	-0,071	Anlamsız	Belirsiz	1,706	1,706	Anlamsız	Belirsiz
İskân ve Toplum Refahı Hizmetleri	0,110	0,110	Anlamsız	0,036	Anlamsız	Belirsiz	Anlamsız	Belirsiz	Anlamsız	Belirsiz
Sağlık Hizmetleri	0,265	0,594	0,147	0,195	Anlamsız	Belirsiz	Anlamsız	Belirsiz	-1,521	-1,521
Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri	Anlamsız	0,505	0,289	0,289	Anlamsız	Belirsiz	Anlamsız	Belirsiz	Anlamsız	Belirsiz
Eğitim Hizmetleri	Anlamsız	Belirsiz	Anlamsız	Belirsiz	Anlamsız	Belirsiz	Anlamsız	Belirsiz	Anlamsız	Belirsiz
Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri	-0,309	-0,197	0,064	-0,038	Anlamsız	Belirsiz	Anlamsız	Belirsiz	Anlamsız	Belirsiz

Tablo 25'te fonksiyonel kamu harcamalarının ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik, cari açık ve dış borç stokuna etki katsayılarına ve net etki katsayılarına yer verilmiştir. Elde edilen bulgular sırasıyla değerlendirildiğinde;

Genel kamu hizmetlerinin ekonomik büyümeye doğrudan etki katsayısı 0,2 olarak tespit edilmiştir. Genel kamu hizmetlerinde meydana gelecek %10'luk bir artış yaklaşık %2 oranında büyümeyi beraberinde getirecektir. Fakat genel kamu hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer makroekonomik değişkenlerin ekonomik büyümeye etkisi neticesinde genel kamu hizmetlerinden ekonomik büyümeye daha yüksek bir etki görmektedir. Diğer değişkenlerin etkisi göz ardı edildiğinde 0,2 olan katsayı diğer değişkenlerin etkisi dikkate alındığında 0,630 düzeyine yükselmektedir. Diğer bir ifadeyle genel kamu hizmetlerinde meydana gelecek %10'luk bir artış, yaklaşık %6 düzeyinde büyümeyi beraberinde getirecektir.

Genel kamu hizmetlerinin enflasyon oranına doğrudan etki katsayısı 0,246 olarak tespit edilmiştir. Genel kamu hizmetlerinde meydana gelecek %10'luk bir artış yaklaşık %2,5 düzeyinde enflasyona yol açacaktır. Fakat genel kamu hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer makroekonomik değişkenlerin enflasyona etkisi neticesinde genel kamu hizmetlerinin enflasyona net etki katsayısı daha da yükselmektedir. Diğer değişkenlerin etkisi göz ardı edildiğinde 0,246 olan katsayı diğer değişkenlerin etkisi dikkate alındığında 0,312 seviyesine çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle genel kamu hizmetlerinde meydana gelecek %10'luk bir artış yaklaşık %3 düzeyinde enflasyona yol açmaktadır.

Genel kamu hizmetlerinden işsizlik oranı, cari açık ve dış borç stoku değişkenlerine doğrudan bir etki gözlemlenmemiştir. Dahası genel kamu hizmetlerinin bu değişkenlere net etkisi de tespit edilememiştir.

Savunma hizmetlerinin ekonomik büyümeye doğrudan etki katsayısı -0,433 olarak tespit edilmiştir. Savunma hizmetlerinde meydana gelecek %10'luk bir artış ekonomik büyümeyi negatif etkileyerek yaklaşık %4 oranında ekonomik daralmayı beraberinde getirecektir. Fakat savunma hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer makroekonomik değişkenlerin ekonomik büyümeye etkisi neticesinde savunma hizmetlerinin ekonomik büyümeye negatif etkisi daha yüksek düzeye çıkmaktadır. Diğer değişkenlerin etkisi göz ardı edildiğinde -0,433 olan katsayı diğer değişkenlerin etkisi dikkate alındığında -0,549 düzeyine yükselmektedir. Diğer

bir ifadeyle savunma hizmetlerinde meydana gelecek %10'luk bir artış, ekonomik büyümeyi negatif etkileyerek yaklaşık %5,5 düzeyinde ekonomik daralma meydana getirecektir.

Savunma hizmetlerinin enflasyon oranına doğrudan etki katsayısı -0,110 olarak tespit edilmiştir. Savunma hizmetlerinde meydana gelecek %10'luk bir artış yaklaşık %1 düzeyinde enflasyonu azaltacaktır. Fakat savunma hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer makroekonomik değişkenlerin enflasyona etkisi neticesinde savunma hizmetlerinin enflasyona net etki katsayısı daha da yükselmektedir. Diğer değişkenlerin etkisi göz ardı edildiğinde -0,110 olan katsayı diğer değişkenlerin etkisi dikkate alındığında -0,295 seviyesine çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle savunma hizmetlerinde meydana gelecek %10'luk bir artış yaklaşık %3 düzeyinde enflasyonu azaltmaktadır.

Savunma hizmetlerinden işsizlik oranına ve cari açık değişkenine doğrudan bir etki gözlemlenmemiştir. Bu değişkenler için net etki de tespit edilememiştir. Diğer yandan savunma hizmetleri dış borç stokunu negatif yönde yüksek bir katsayı ile etkilemektedir. Savunma hizmetlerinin dış borç stokuna doğrudan etki katsayısı -1,589 olarak tespit edilmiştir. Dahası savunma hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer makroekonomik değişkenlerin dış borç stokuna etkisi dikkate alındığında da bu katsayı değişmemiştir. Bu bakımdan savunma hizmetlerinde meydana gelen %10'luk bir artış dış borç stokunda yaklaşık %16 düzeyinde bir düşüşe yol açmaktadır.

Kamu düzeni ve güvenlik harcamalarının ekonomik büyümeye doğrudan etki katsayısı 1,131 olarak tespit edilmiştir. Kamu düzeni ve güvenlik harcamalarında meydana gelecek %10'luk bir artış yaklaşık %11 oranında büyümeyi beraberinde getirecektir. Fakat kamu düzeni ve güvenlik harcamalarının diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer makroekonomik değişkenlerin ekonomik büyümeye etkisi neticesinde kamu düzeni ve güvenlik harcamalarından ekonomik büyümeye daha yüksek bir etki görmekteyiz. Diğer değişkenlerin etkisi göz ardı edildiğinde 1,131 olan katsayı diğer değişkenlerin etkisi dikkate alındığında 1,526 düzeyine yükselmektedir. Diğer bir ifadeyle kamu düzeni ve güvenlik harcamalarında meydana gelecek %10'luk bir artış, yaklaşık %15 düzeyinde büyümeyi beraberinde getirecektir.

Kamu düzeni ve güvenlik harcamalarının enflasyon oranına doğrudan etki katsayısı 0,226 olarak tespit edilmiştir. Kamu düzeni ve güvenlik harcamalarında meydana gelecek %10'luk bir artış yaklaşık %2,2 düzeyinde enflasyona yol açacaktır. Fakat kamu düzeni ve güvenlik harcamalarının diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer makroekonomik değişkenlerin enflasyona etkisi neticesinde kamu düzeni ve güvenlik harcamalarının enflasyona net etki katsayısı daha da yükselmektedir. Diğer değişkenlerin etkisi göz ardı edildiğinde 0,226 olan katsayı diğer değişkenlerin etkisi dikkate alındığında 0,601 seviyesine çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle kamu düzeni ve güvenlik harcamalarında meydana gelecek %10'luk bir artış yaklaşık %6 düzeyinde enflasyona yol açmaktadır.

Kamu düzeni ve güvenlik harcamalarının işsizlik oranı, cari açık ve dış borç stoku değişkenlerine doğrudan bir etkisi tespit edilememiştir. Ayrıca kamu düzeni ve güvenlik harcamalarının bu değişkenlere net etkisi de belirsizdir.

Ekonomik işler ve hizmetlerinin ekonomik büyümeye doğrudan etki katsayısı -0,185 olarak tespit edilmiştir. Ekonomik işler ve hizmetlerde meydana gelecek %10'luk bir artış ekonomik büyümeyi negatif etkileyerek yaklaşık %1,8 oranında ekonomik daralmayı beraberinde getirecektir. Fakat ekonomik işler ve hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer makroekonomik değişkenlerin ekonomik büyümeye etkisi neticesinde ekonomik işler ve hizmetlerinin ekonomik büyümeye negatif etkisi daha yüksek düzeye çıkmaktadır. Diğer değişkenlerin etkisi göz ardı edildiğinde -0,185 olan katsayı diğer değişkenlerin etkisi dikkate alındığında -0,295 düzeyine yükselmektedir. Diğer bir ifadeyle ekonomik işler ve hizmetlerde meydana gelecek %10'luk bir artış, ekonomik büyümeyi negatif etkileyerek yaklaşık %3 düzeyinde ekonomik daralma meydana getirecektir.

Ekonomik işler ve hizmetlerinin enflasyon oranına doğrudan etki katsayısı -0,063 olarak tespit edilmiştir. Ekonomik işler ve hizmetlerde meydana gelecek %10'luk bir artış yaklaşık %0,5 düzeyinde enflasyonu azaltacaktır. Nitekim ekonomik işler ve hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer makroekonomik değişkenlerin enflasyona etkisi neticesinde ekonomik işler ve hizmetlerinin enflasyona net etki katsayısı daha da yükselmektedir. Diğer değişkenlerin etkisi göz ardı edildiğinde -0,063 olan katsayı diğer değişkenlerin etkisi dikkate alındığında -0,124 seviyesine çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle ekonomik işler

ve hizmetlerde meydana gelecek %10'luk bir artış yaklaşık %1,2 düzeyinde enflasyonu azaltmaktadır.

Ekonomik işler ve hizmetlerin işsizlik oranı, cari açık ve dış borç stoku değişkenlerine doğrudan bir etkisi tespit edilememiştir. Ayrıca ekonomik işler ve hizmetlerin bu değişkenlere net etkisi de belirsizdir.

Çevre koruma hizmetlerinin ekonomik büyümeye doğrudan etki katsayısı -0,076 olarak tespit edilmiştir. Çevre koruma hizmetlerinde meydana gelecek %10'luk bir artış ekonomik büyümeyi çok düşük düzeyde negatif etkileyerek yaklaşık %0,7 oranında ekonomik daralmayı beraberinde getirecektir. Fakat çevre koruma hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer makroekonomik değişkenlerin ekonomik büyümeye etkisi neticesinde çevre koruma hizmetlerinin ekonomik büyümeye negatif etkisi daha yüksek düzeye çıkmaktadır. Diğer değişkenlerin etkisi göz ardı edildiğinde -0,076 olan katsayı diğer değişkenlerin etkisi dikkate alındığında -0,114 düzeyine yükselmektedir. Diğer bir ifadeyle Çevre koruma hizmetlerinde meydana gelecek %10'luk bir artış, ekonomik büyümeyi negatif etkileyerek yaklaşık %1,1 düzeyinde ekonomik daralma meydana getirecektir.

Çevre koruma hizmetlerinin enflasyon oranına doğrudan etki katsayısı -0,034 olarak tespit edilmiştir. Çevre koruma hizmetlerinde meydana gelecek %10'luk bir artış yaklaşık %0,3 düzeyinde enflasyonu azaltacaktır. Nitekim çevre koruma hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer makroekonomik değişkenlerin enflasyona etkisi dikkate alındığında çevre koruma hizmetlerinin enflasyona net etki katsayısı daha da yükselmektedir. Diğer değişkenlerin etkisi göz ardı edildiğinde -0,034 olan katsayı diğer değişkenlerin etkisi dikkate alındığında -0,071 seviyesine çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle çevre koruma hizmetlerinde meydana gelecek %10'luk bir artış yaklaşık %0,7 düzeyinde enflasyonu azaltmaktadır.

Çevre koruma hizmetlerinin işsizlik oranı ve dış borç stoku değişkenlerine doğrudan bir etkisi tespit edilememiştir. Ayrıca çevre koruma hizmetlerinin bu değişkenlere net etkisi de belirsizdir. Diğer yandan çevre koruma hizmetlerinin cari açık üzerine etki katsayısı oldukça yüksek çıkmıştır. Çevre koruma hizmetlerinin cari açığa doğrudan etki katsayısı 1,706 olarak tespit edilmiştir. Çevre koruma hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer değişkenlerin cari açığa etkisi dikkate alındığında da çevre koruma hizmetlerinin cari açığa etki katsayısı

aynı kalmaktadır. Dolayısıyla çevre koruma hizmetlerinde meydana gelecek %10'luk bir artış cari açığı yaklaşık %17 düzeyinde artıracaktır.

İskân ve toplum refahı hizmetlerinin ekonomik büyümeye doğrudan etki katsayısı 0,110 olarak tespit edilmiştir. İskân ve toplum refahı hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer makroekonomik değişkenlerin ekonomik büyümeye etkisi dikkate alındığında da etki katsayısı değişmemektedir. Dolayısıyla iskân ve toplum refahı hizmetlerinde meydana gelecek %10'luk bir artış yaklaşık %1,1 oranında büyümeyi beraberinde getirecektir.

İskân ve toplum refahı hizmetlerinin enflasyon oranına doğrudan bir etki katsayısı tespit edilememiştir. Fakat iskân ve toplum refahı hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer makroekonomik değişkenlerin enflasyona etkisi neticesinde iskân ve toplum refahı hizmetleri enflasyon oranını dolaylı olarak 0,036 oranında pozitif etkilemektedir. Dolayısıyla iskân ve toplum refahı hizmetlerinde meydana gelecek %10'luk bir artış enflasyonda yaklaşık %0,3 oranında artışı beraberinde getirecektir.

İskân ve toplum refahı hizmetlerinin işsizlik oranı, cari açık ve dış borç stoku değişkenlerine doğrudan bir etkisi tespit edilememiştir. Ayrıca iskân ve toplum refahı hizmetlerinin bu değişkenlere net etkisi de belirsizdir.

Sağlık hizmetlerinin ekonomik büyümeye doğrudan etki katsayısı 0,265 olarak tespit edilmiştir. Sağlık hizmetlerinde meydana gelecek %10'luk bir artış yaklaşık %2,6 oranında büyümeyi beraberinde getirecektir. Fakat sağlık hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer makroekonomik değişkenlerin ekonomik büyümeye etkisi neticesinde sağlık hizmetlerinden ekonomik büyümeye daha yüksek bir etki görmekteyiz. Diğer değişkenlerin etkisi göz ardı edildiğinde 0,265 olan katsayı diğer değişkenlerin etkisi dikkate alındığında 0,594 düzeyine yükselmektedir. Diğer bir ifadeyle sağlık hizmetlerinde meydana gelecek %10'luk bir artış, yaklaşık %6 düzeyinde büyümeyi beraberinde getirecektir.

Sağlık hizmetlerinin enflasyon oranına doğrudan etki katsayısı 0,147 olarak tespit edilmiştir. Sağlık hizmetlerinde meydana gelecek %10'luk bir artış yaklaşık %1,5 düzeyinde enflasyona yol açacaktır. Fakat sağlık hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer makroekonomik değişkenlerin enflasyona etkisi neticesinde sağlık hizmetlerinin enflasyona net etki katsayısı daha da

yükselmektedir. Diğer değişkenlerin etkisi göz ardı edildiğinde 0,147 olan katsayı diğer değişkenlerin etkisi dikkate alındığında 0,195 seviyesine çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle sağlık hizmetlerinde meydana gelecek %10'luk bir artış yaklaşık %2 düzeyinde enflasyona yol açmaktadır.

Sağlık hizmetlerinin işsizlik oranı ve cari açık değişkenlerine doğrudan bir etkisi tespit edilememiştir. Ayrıca sağlık hizmetlerinin bu değişkenlere net etkisi de belirsizdir. Diğer yandan sağlık hizmetlerinin dış borç stokuna doğrudan etki katsayısı -1,521 olarak tespit edilmiştir. Sağlık hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer makroekonomik değişkenlerin dış borç stokuna etkisi dikkate alındığında sağlık hizmetlerinin etki katsayısının aynı kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla sağlık hizmetlerinde meydana gelecek %10'luk bir artış dış borç stokunu yaklaşık %15 düzeyinde azaltacaktır.

Dinlenme, kültür ve din hizmetlerinin ekonomik büyümeye doğrudan bir etkisi tespit edilememiştir. Fakat dinlenme, kültür ve din hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer değişkenlerin ekonomik büyümeye etkisi dikkate alındığında dinlenme, kültür ve din hizmetleri dolaylı olarak ekonomik büyümeye 0,505 katsayısıyla pozitif etki etmektedir. Diğer bir ifadeyle dinlenme, kültür ve din hizmetlerinde meydana gelecek %10'luk bir artış ekonomik büyümeyi dolaylı olarak yaklaşık %5,5 oranında artıracaktır.

Dinlenme, kültür ve din hizmetlerinin enflasyon oranına doğrudan etki katsayısı 0,289 olarak tespit edilmiştir. Dinlenme, kültür ve din hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer değişkenlerin enflasyona etkisi dikkate alındığında da katsayı aynı kalmaktadır. Dolayısıyla dinlenme, kültür ve din hizmetlerinde meydana gelen %10'luk bir artış enflasyon oranını yaklaşık % 2,9 oranında artırmaktadır.

Dinlenme, kültür ve din hizmetlerinin işsizlik oranı, cari açık ve dış borç stoku değişkenlerine doğrudan bir etkisi tespit edilememiştir. Ayrıca dinlenme, kültür ve din hizmetlerinin bu değişkenlere net etkisi de belirsizdir.

Eğitim hizmetlerinin ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik oranı, cari açık ve dış borç stoku değişkenlerine doğrudan bir etkisi tespit edilememiştir. Ayrıca eğitim hizmetlerinin bu değişkenlere net etkisi de belirsizdir.

Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin ekonomik büyümeye doğrudan etki katsayısı $-0,309$ olarak tespit edilmiştir. Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinde meydana gelecek $\%10$ 'luk bir artış ekonomik büyümeyi negatif etkileyerek yaklaşık $\%3$ oranında ekonomik daralmayı beraberinde getirecektir. Fakat sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer makroekonomik değişkenlerin ekonomik büyümeye etkisi neticesinde Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin ekonomik büyümeye negatif etkisi daha düşük düzeye gelmektedir. Diğer değişkenlerin etkisi göz ardı edildiğinde $-0,309$ olan katsayı diğer değişkenlerin etkisi dikkate alındığında $-0,197$ düzeyine düşmektedir. Diğer bir ifadeyle sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinde meydana gelecek $\%10$ 'luk bir artış, ekonomik büyümeyi negatif etkileyerek yaklaşık $\%1,9$ düzeyinde ekonomik daralma meydana getirecektir. Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinden enflasyona $0,064$ katsayısıyla pozitif etki tespit edilmiştir. Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinde meydana gelecek $\%10$ 'luk bir artış enflasyonu yaklaşık $\%0,6$ oranında artıracaktır. Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere ve diğer değişkenlerin enflasyona etkisi göz önüne alındığında sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin enflasyona etkisi $-0,038$ katsayısıyla negatif hale gelmektedir. Dolayısıyla sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinde meydana gelecek $\%10$ 'luk bir artış enflasyonu yaklaşık $\%0,3$ oranında düşürecektir.

Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin işsizlik oranı, cari açık ve dış borç stoku değişkenlerine doğrudan bir etkisi tespit edilememiştir. Ayrıca sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin bu değişkenlere net etkisi de belirsizdir.

SONUÇ

Ekonomi matematik, istatistik, ekonometri, siyaset ya da hukuk gibi bilim dalları ile etkileşim içerisindedir. Pozitif bilimlerde meydana gelen ilerlemeler şüphesiz ekonomi bilimine de etki etmektedir. Çalışma bu noktadan hareketle kamu maliyesi açısından karar alma süreçlerinde iyileştirme sağlayabilecek sonuçlar elde etme etmeyi amaçlayarak seçilmiş bir takım kamu harcamaları ile ekonomik büyüme, enflasyon ve işsizlik gibi bir takım makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Kamu kesiminin ekonomide aktör olarak yer edinmesinin doğal bir sonucu olan kamu harcamaları yapısı ve özellikleri itibari ile ekonomideki değişkenleri etkileyebilecektir. Tahsis, bölüşüm ve istikrar şeklinde kamu kesimine atfedilen asli işlevler kamu harcamaları ile yönlendirilebilecektir.

Tahsis, bölüşüm ve istikrar işlevlerine toplam kamu harcamaları etki edebileceği gibi kamu harcama bileşenleri de bu işlevlere etkiler içermektedir ve dahası kamu harcama bileşenlerinin etkisi kendi içerisinde negatif, pozitif ya da nötr olabilmektedir. Bu bakımdan çalışmanın birinci bölümünde kamu harcamalarının teorik çerçevesine yer verilerek kamu harcamalarının yapısı, özellikleri, sınıflandırılması ve iktisadi doktrinlerin kamu harcamalarına bakış açılarına yer verilmiştir. Şüphesiz ki kamu harcamaları harcamayı gerçekleştiren aktörden kaynaklı etkileri bakımından geniş bir yelpazede yer almaktadır. Bu sebeptendir ki makroekonomik değişkenleri etkileyebileceği gerçeği kamu harcamalarının ekonomi biliminin temel ilgi odağında yer almasını sağlamıştır.

Bu çerçevede çalışmanın ikinci bölümünde kamu harcamaları ile belirli makroekonomik değişkenlerin teorik ilişkisine yer verilmiştir. Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik, cari açık, gelir dağılımında adalet ve dış borç stoku değişkenleri arasında teorik çerçeve aktarıldıktan sonra bu alandaki ampirik literatür taranarak çalışmaya eklenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise ampirik uygulamalara yer verilmiştir. Fonksiyonel kamu harcama bileşenleri ile ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik, cari açık ve dış borç stoku arasında ilişkinin tespiti için yapısal eşitlik modeline başvurulmuştur. Yapısal eşitlik modelinin değişkenler arasındaki ilişki varsayımından dolayı üçüncü bölümde ilk önce toplam kamu harcamaları ve makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkinin tespiti için wavelet coherence analizine yer verilmiştir. Wavelet coherence analizi ile elde edilen bulgular kamu harcamaları ile bu değişkenler

arasında sıg bir etkileşim olduğunu ortaya koymuştur ve yapısal eşitlik modelinin bu değişkenler için uygulanabilir olduğunu ispatlamıştır.

Yapısal eşitlik modeli bulgusu neticesinde fonksiyonel kamu harcama bileşenlerinin ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik, cari açık ve dış borç stokuna etki katsayıları doğrudan hesaplanmış ve ayrıca makroekonomik değişkenlerin birbirleriyle karşılıklı etkileşim katsayıları hesaplanarak fonksiyonel kamu harcama bileşenlerinin bu değişkenlere net etki katsayısı belirlenmiştir.

Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde genel kamu hizmetlerinin ekonomik büyümeye pozitif etki ettiği tespit edilmiştir. Fakat genel kamu hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer değişkenlerin ekonomik büyümeye etkisi dikkate alındığında genel kamu hizmetlerinin ekonomik büyümeye daha yüksek bir pozitif etki ettiği bulunmuştur. Genel kamu hizmetlerinin enflasyon oranına etkisi de benzer şekilde tespit edilmiştir ve genel kamu hizmetlerinin diğer değişkenlere etkisi ve diğer değişkenlerin enflasyona etkisi göz önüne alındığında genel kamu hizmetlerinin daha yüksek enflasyona yol açtığı gözlemlenmiştir. Genel kamu hizmetlerinden işsizlik oranı, cari açık ve dış borç stokuna doğrudan ve dolaylı bir etkisi gözlemlenmemiştir. Bulgulara göre genel kamu hizmetlerinde meydana gelen artış hem ekonomik büyümeyi sağlamakta hem de enflasyonu artırmaktadır.

Savunma hizmetlerinin ekonomik büyümeye etkisi çalışmada negatif tespit edilmiştir. Ayrıca savunma hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer değişkenlerin ekonomik büyüme etkisi neticesinde savunma hizmetlerinin ekonomik büyümeye negatif etkisinde artış olduğu gözlemlenmiştir. Diğer yandan savunma hizmetlerinden enflasyona da negatif etki tespit edilmiştir. Bu durumun yanı sıra savunma hizmetlerinin diğer değişkenlere etkisi ve diğer değişkenlerin enflasyona etkisi göz önüne alındığında savunma hizmetlerinin enflasyona negatif etkisinde artış tespit edilmiştir. Ayrıca savunma hizmetleri dış borç stokuna da negatif etki etmektedir. Savunma hizmetlerinden işsizlik oranı ve cari açık değişkenine bir etki tespit edilememiştir. Bulgulara göre savunma hizmetleri ekonomik daralmaya yol açarken enflasyonu ve dış borç stokunu azaltmaktadır.

Kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerinin ekonomik büyümeye pozitif etkisi tespit edilmiştir. Kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer değişkenlerin ekonomik büyümeye etkisi göz önüne alındığında kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerinin ekonomik büyümeye pozitif etkisi

artış göstermektedir. Kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerinin enflasyona oranına etkisi de benzerlik içermektedir ve doğrudan pozitif etkisi, kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer değişkenlerin enflasyona etkisi göz önüne alındığında artış göstermektedir. Kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerinin işsizlik oranı, cari açık ve dış borç stoku değişkenlerine etkisi tespit edilememiştir. Bulgulara göre kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerindeki artış ekonomik büyümeyi sağlarken enflasyonu da artırmaktadır.

Ekonomik işler ve hizmetlerden ekonomik büyümeye ve enflasyona negatif etki tespit edilmiştir. Ekonomik işler ve hizmetlerin diğer değişkenlere etkisi ve bu değişkenlerin ekonomik büyümeye ve enflasyona etkisi göz önüne alındığında hem ekonomik büyümeye hem de enflasyona negatif etki katsayıları artış göstermiştir. Ekonomik işler ve hizmetlerden işsizlik oranı, cari açık ve dış borç stokuna bir etki tespit edilememiştir. Bulgulara göre ekonomik işler ve hizmetlerdeki artış ekonomik daralmaya yol açarken enflasyonu düşürmektedir.

Çevre koruma hizmetlerinden ekonomik büyümeye ve enflasyona negatif etki tespit edilmiştir. Çevre koruma hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere ve diğer değişkenlerin ekonomik büyümeye ve enflasyona etkisi göz önüne alındığında negatif etki katsayıları artış göstermektedir. Çevre koruma hizmetlerinden işsizlik oranına ve dış borç stokuna bir etki bulunmazken cari açığa pozitif etki tespit edilmiştir. Bulgulara göre çevre koruma hizmetlerinde meydana gelen artış ekonomik daralmaya yol açmakta, enflasyonu azaltmakta ve cari açığı artırmaktadır.

İskan ve toplum refahı hizmetlerinden ekonomik büyümeye pozitif etki tespit edilmiştir. Bu etki katsayısı dolaylı etkileşimde de aynıdır. İskan ve toplum refahı hizmetlerinden enflasyona doğrudan bir etki tespit edilemezken, iskan ve toplum refahı hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer değişkenlerin enflasyona etkisi neticesinde iskan ve toplum refahı hizmetlerinden enflasyona pozitif etki katsayısı bulunmuştur. İskan ve toplum refahı hizmetlerinin işsizlik oranı, cari açık ve dış borç stoku değişkenlerine etkisi tespit edilememiştir. Bulgulara göre iskan ve toplum refahı hizmetlerinde meydana gelen artış ekonomik büyümeye ve enflasyonda artışa yol açmaktadır.

Sağlık hizmetlerinden ekonomik büyümeye ve enflasyon oranına pozitif etki katsayıları tespit edilmiştir. Sağlık hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere ve diğer değişkenlerin ekonomik büyüme ve enflasyona etkileri dikkate alındığında,

sağlık hizmetlerinin hem ekonomik büyümeye hem de enflasyona pozitif etki katsayısında artış gözlemlenmiştir. Sağlık hizmetlerinden işsizlik oranı ve cari açık değişkenlerine etki tespit edilemezken dış borç stokuna negatif etki tespit edilmiştir. Bulgulara göre sağlık hizmetlerinde meydana gelen artış ekonomik büyümeye, enflasyona ve dış borç stokunda azalmaya yol açmaktadır.

Dinlenme, kültür ve din hizmetlerinden ekonomik büyümeye doğrudan bir etki tespit edilememiştir. Dinlenme, kültür ve din hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere etkisi ve diğer değişkenlerin ekonomik büyümeye etkisi göz önüne alındığında dinlenme, kültür ve din hizmetlerinin ekonomik büyümeye pozitif etki ettiği tespit edilmiştir. Dinlenme, kültür ve din hizmetlerinden enflasyona da pozitif etki katsayısı bulunmuştur. Ayrıca dinlenme, kültür ve din hizmetleri ile işsizlik oranı, cari açık ve dış borç stoku arasında bir ilişki gözlemlenmemiştir. Bulgulara göre dinlenme, kültür ve din hizmetlerinde meydana gelen artış ekonomik büyümeye ve enflasyona yol açmaktadır.

Eğitim hizmetlerinden herhangi bir değişkene etki tespit edilememiştir. Bu durumun gerekçesi çalışmada kullanılan değişkenlerin kısa bir dönemi kapsamı olabilir. Nitekim eğitimin etkileri uzun vadede ortaya çıkmaktadır.

Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinden ekonomik büyümeye negatif etki tespit edilmiştir. Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin diğer makroekonomik değişkenlere ve diğer değişkenlerin ekonomik büyümeye etkisi göz önüne alındığında etki katsayısı azalmaktadır. Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinden enflasyona ise pozitif etki tespit edilirken, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinden diğer makroekonomik değişkenlere ve diğer değişkenlerin enflasyona etkisi göz önüne alındığında sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinden enflasyona negatif etki tespit edilmiştir. Ayrıca sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri ile işsizlik oranı, cari açık ve dış borç stoku arasında bir etkileşim tespit edilememiştir. Bulgulara göre sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinde meydana gelen artış ekonomik daralmaya ve enflasyonun düşmesine yol açmaktadır.

Fonksiyonel kamu harcamalarının sanılanın aksine makroekonomik değişkenlere geniş çapta bir etkisi tespit edilmemiştir. Çalışma bütünsel olarak ele alındığında kamu kesiminin gerçekleştirdiği harcamalar kimi değişkene olumlu etki

ederken kimisine olumsuz etki etmektedir. Bunların yanı sıra herhangi bir etkinin gözlemlenmediği değişkenler de mevcuttur.

Çalışmada yer alan her iki analiz de ele alındığında kamu harcamalarının tahsis, bölüşüm ve istikrar amacına hizmet ederken bu amaçlardan sapmalar oluşturabileceğini de görmekteyiz. Tahsis sonuçlarının etkilerinin incelendiği çalışmada kamu kesiminin hiçbir etkisinin olmadığı alanlar tespit edilmiştir. Bu sebeple kamu kesimi düzenleyici ve denetleyici rolünü artırabilir.

Elde edilen bulgular ışığında, tahsis sonuçlarının yeniden ele alınarak, iktisadi kaynakların tahsisinin yeniden gözden geçirilmesi ve dinamik bir yapının uygulamaya geçilmesi gerekmektedir. Çalışmada elde edilen kamu harcamalarının etkisinin olmadığı alanların varlığı ya da etki içerse bile pozitif ve negatif etkilerin eşanlı gerçekleşmesi bulguları Türkiye’de makroekonomik değişkenlerin karar merciinin piyasa olduğunun göstergesidir.

Bu alanların belirleyicisi konumuna gelen piyasanın, tam rekabet piyasası koşullarına yakınlaştırılması bu değişkenlerin istikrarını da beraberinde getirebilecektir. Kamu kesiminin piyasada güveni ve tam bilgiyi inşa etmesi, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, yapısal reformlara yer verilmesi, denetim mekanizmasının tam işlerlik kazanması ve piyasada meydana gelen aksaklıkları başta hukuk sistemi içerisinde çözüme kavuşturması piyasanın işlerliğini artıracak ve ekonomik istikrar sağlanabilecektir. Unutulmamalıdır ki Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bir makroekonomik amacın gerçekleştirilmesi için kullanılacak herhangi bir kamu harcamasının etkisi tahmin edilen sonuçlarda sapmalara neden olabilir.

Kaynaklar

- Abbas, F. and Hiemenz, U. (2011). “Determinants of Public Health Expenditures in Pakistan”, *ZEF-Discussion Papers on Development Policy No. 158*, Center for Development Research.
- Abdullah, A., Doucouliagos, H. and Manning, E. (2013) “Does Education Reduce Income Inequality? A Meta-Regression Analysis”, *Journal of Economic Surveys*, Vol: 29, Issue: 2, pp:301-316.
- Abu-Eideh, O. (2015). “Causality Between Public Expenditure and GDP Growth in Palestine: An Econometric Analysis of Wagner’s Law”, *Journal of Economics and Sustainable Development*, Vol: 6, Issue: 2, pp:189-199.
- Acemoğlu, D., Laibson, D., List, J. A. ve Şener, S. (2016). *Makroekonomi*. Beta Basım Yayım, İstanbul.
- Adaş, C. G. (2002). “Etkin Ücret Hipotezi, İşsizlik ve Ücret Rijidliği”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 52, Sayı: 1, ss:103-156.
- Aggarwal, R. (2017). “Growth of Public Expenditure”, *Pacific Business Review International*, Vol: 9, Issue: 9.
- Ağcakaya, S. (2013). *Kamu Maliyesi*, (3.Baskı). Dizgi Ofset Matbaa, Konya.
- Aiyedogbon, J. O., Ohwofasa, B. O. and Ibeh, S. E. (2012). “Does Military Expenditure Spur Inflation? Autoregressive Distributed Lag (ARDL) & Causality Analysis for Nigeria”, *European Journal of Business and Management*, Vol: 4, Issue: 20, pp:147-151
- Akalın, G. (1986). *Kamu Ekonomisi*, İkinci Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Akalın, G. (1994). “Anayasamızın Piyasa Ekonomisi ile Uyumlaştırılması: Mali ve Ekonomik Hükümler ile Sosyal ve Ekonomik Hak ve Ödevlerin Yeniden Düzenlenmesi”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 11, ss. 71-87.
- Akar, S. (2014). “Türkiye’de Sağlık Harcamaları, Sağlık Harcamalarının Nispi Fiyatı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt: 21, Sayı: 1, ss:311-322.

- Akbey, F. (2014). "A Drawback in Turkish Budget Classification: Where Have Public Investments Gone?", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 43, ss:175-202.
- Akbulut, E. (2015). *Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon
- Akbulut, E. (2020). "Sağlık Harcamaları ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Türkiye ve OECD Ülkeleri Karşılaştırmalı Analizi", *Maliye Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 3, ss:137-155.
- Akçayır, Ö. (2016). "Cari Açıkların Nedenleri ve Finansman Kalitesi Çerçevesinde Türkiye Analizi", *Euroasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*, Cilt: 7, ss:26-49.
- Akdoğan, A. (2011). *Kamu Maliyesi*. (14. Baskı). Gazi Kitapevi, Ankara.
- Akram, N., Ihtsham ul Haq Padda, and Khan, M. (2008). "The Long Term Impact on Health on Economic Growth in Pakistan", *Pakistan Development Review*, Vol: 47, Issue: 4, pp:487-500.
- Aksoğan, G. ve Elveren A. (2012). "Türkiye'de Savunma, Sağlık ve Eğitim Harcamaları ve Gelir Eşitsizliği (1970-2008): Ekonometrik Bir İnceleme", *Sosyoekonomi*, Cilt: 17, Sayı: 17.
- Aksoy, Ş. (2011). *Kamu Maliyesi*, (4. Baskı), Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Aksu, L. (2014). "İktisat Ekollerinin İktisadi Büyüme Konusundaki Düşünceleri ve Modellerinin Analizi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 208, ss: 351-392.
- Aladejare, S. A. (2013). "Government Spending and Economic Growth: Evidence From Nigeria", *Munich Personal RePEc Archive*.
- Alkswani, M. A. (2000). "The Twin Deficits Phenomenon in Petroleum Economy: Evidence From Saudi Arabia. In Seventh Annual Conference", *Economic Research Forum (ERF)* (pp. 26-29).
- Alozious, J. (2015). *Fiscal Policies and Current Account Dynamics in OECD Countries: Do Military Expenditures Matter?*, Lund University, School of Economics and Management, Master's Thesis, Sweden.

- Altay, A. ve Pazarlıoğlu, M. V. (2007). “Uluslararası Rekabet Gücünde Beşeri Sermaye: Ekonometrik Yaklaşım”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 12, ss:96-108.
- Altay, A. (2016). *Kamu Maliyesi Teorisi, Gelişimi ve Kapsamı*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Altay, N. O. ve Altın, O. (2008). “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme ve Yatırımlar Üzerine Etkilerinin Analizi (1980–2005)”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, ss: 267-285.
- Altunç, Ö. F. (2010). “Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkinine Bir Bakış: Türkiye, 1979-2003”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 1, ss: 25-39.
- Andrews, M. (2014). *Public Financial Management*, Center for International Development at Harvard University, Cambridge.
- Ankara, H. G. ve Zeybek, D. Ö. (2021). “Sağlıkta Dönüşüm Sonrası Sağlık Harcamaları ve Sağlık Enflasyonu: Zaman Serisi Analizleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 32, ss:1078-1093.
- Antonis, A., Constantinous, K. and Persofoni, T. (2013). “Wagner’s Law versus Keynesian Hypothesis: Evidence From Pre-WWII Greece”, *Panoeconomicus*, Vol: 60, Issue: 4, pp: 457-472.
- Anušić, Z. and Švaljek, S. (1996). “Olivera-Tanzi Effect: Theory and Its Manifestation in the Croatian Stabilization Programme”, *Croatian Economic Survey*, Vol: 3, pp:73-102.
- Arıca, F. (2021). “Eğitim Harcamaları-Genç İşsizlik Nedensellik İlişkisi: Seçilmiş OECD Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Cilt:16, Sayı:2, ss:16-30.
- Armağan, R. (2003). “Kamu Ekonomisinde Dışsallıklar ve Dışsallıkların İçselleştirilmesi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 9, ss. 159-178).
- Armstrong, J. (1997). “Reason and Passon in Public Sector Reform”, *A Discussion Papers Prepared for PSC Learning Series*.

- Arslan, A. (2002). "Kamu Harcamalarında Verimlilik, Etkinlik ve Denetim", *Maliye Dergisi*, Sayı: 140, ss:1-14.
- Asiloğulları, M. (2020). "Türkiye’de Savunma Harcamalarının Enflasyon Üzerindeki Etkisi (1960-2017)", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 37, ss:125-157.
- Aslan, A. ve Kula, F. (2010). "Kamu Sektör Büyüklüğü-İşsizlik İlişkisi: Abrams Eğrisi’nin Türkiye Ekonomisi İçin Testi", *Maliye Dergisi*, 159, 155-166.
- Aspromourgos, T. (2014). "Keynes, Lerner, and The Question of Public Debt", *History of Political Economy*, Vol: 46, Issue: 3.
- Ataman, B. C. (1998). "İşsizlik Sorununa Yeni Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 53, Sayı: 1, ss: 59-72.
- Aydın, N. (2012). "İşsizlik, Beveridge Eğrisi ve Türkiye İşgücü Piyasasına İlişkin Bir Değerlendirme", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 32.
- Bagnai, A. (2010). "Twin Deficits in CEEC Economies: Evidence from Panel Unit Root Tests", *Economics Bulletin*, Vol: 30, Issue: 2, pp: 1-9.
- Baharumshah, A. Z. and Lau, E. (2005). *Budget and Current Account Deficits in SEACEN Countries: Evidence Based on the Panel Approach* (No. 0504002), University Library of Munich, Germany.
- Bakırtaş, İ. (2003). "Kamu Harcamalarının Temel Makroekonomik Göstergelerle İlişkisi ve Nedenselliği (1983-2000 Türkiye Örneği)", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 9, ss: 41-66.
- Bargain, O. and Callan, T. (2007). "Analysing the Effects of Tax-Benefit Reforms on Income Distribution: A Decomposition Approach", *Journal of Economic Inequality*, Vol: 8, Issue: 1, pp: 1-21.
- Barro, R. J. (1991). "Economic Growth in a Cross Section of Countries." *The Quarterly Journal of Economics*, Vol: 106, Issue: 2, pp:407-443.
- Baylan, M. (2015). "Sosyal Güvenlik Harcamalarının Makroekonomik Etkileri: Bir Literatür Taraması", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 1, ss:29-52.

- Bayraktutan, Y. ve Demirtaş, I. (2011). “Gelişmekte Olan Ülkelerde Cari Açığın Belirleyicileri: Panel Veri Analizi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 2, ss:1-28.
- Bayramoğlu, A. T. ve Öztürk, Z. (2018). “Assessing the Twin and Triple Deficit Hypotheses in Developing Economies: A Panel Causality Analysis”, *Global Approaches in Financial Economics, Banking and Finance*, Springer, Cham, 209-225.
- Bedir, S. (2001). “Transfer Harcamaları ve Enflasyon İlişkisi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1-2.
- Benoit, E. (1973). *Defense and Economic Growth in Developing Countries*, Lexington Books, Lexington.
- Bilen, M. ve Çalışır, M. (2019). “Türkiye’de Gelir Dağılımı ile Eğitim Arasındaki İlişki: ARDL Sınır Testi ile Analizi”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 2, ss:1-30.
- Bilir, H. (2017). “Yeni Keynesyen İktisatta Ücret Yapışkanları”, *Politik Ekonomik Kuram Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, ss: 188-213.
- Boachie, M. K., Mensah, I. O., Sobiesuo, P., Immurana, M., Iddrisu, A. A. and Kyei-Brobby, I. (2014). “Determinants of Public Health Expenditure in Ghana: A Cointegration Analysis”, *Journal of Behavioural Economics, Finance, Entrepreneurship, Accounting and Transport*, Vol: 2, Issue: 2, pp:35-40.
- Boussalem, F., Boussalem, Z. And Taiba, A. (2014). “The Relationship Between Public Spending On Health and Economic Growth in Algeria: Testing For Cointegration and Causality”, *International Journal of Business and Management*, Vol: 2, Issue: 3.
- Bozgeyik, Y. ve Kutlu, A. (2019). “Türkiye’de Cari Açığın Belirleyicileri: 1992-2017 Dönemi İçin Ampirik Çalışma”, *Maliye Dergisi*, Cilt: 176, 1-26.
- Brauns, H., Gangl, M. and Scherer, S. (1999). “Education and Unemployment: Patterns Of Labour Market Entry in France, the United Kingdom and West Germany”, *Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung*.
- Brunello, G. and De Paola, M. (2004). *Market Failures and The Under-Provision of Training*.

- Bulut, C. (2002). *Kamu Açıkları*, Der Yayınları, İstanbul.
- Busatto, L. M. and Brunori, D. (2011). The Quality of Public Expenditure and its Influence on Economic Growth: Evidences From The State of Rio Grande do Sul (RS). *Minerva Program, The George Washington University*.
- Callan, T., Smeeding, T. and Tsakloglou, P. (2008). “Short-run Distributional Effects of Public Education Transfers To Tertiary Education Students in Seven European Countries”, *Education Economics*, Vol: 16, Issue: 3, ss:275-288.
- Canbay, Ş. ve Mercan, D. (2017). “Savunma Harcamalarının Ekonomik Büyüme ve Cari İşlemler Dengesine Etkisi: Türkiye Örneği”, *Journal of Emerging Economies and Policy*, Cilt: 2, Sayı: 2, ss:86-104.
- Cangur, S. and Ercan, İ. (2015). “Comparison of Model Fit Indices Used in Structural Equation Modeling Under Multivariate Normality”, *Journal of Modern Applied Statistical Methods*, Vol: 14, Issue: 1, pp: 152-167.
- Cappelen, A., Gleditsch, N. P. And Bjerkholt, O. (1984). “Military Spending and Economic Growth in the OECD Countries”, *Journal of Peace Research*, Vol: 21, Issue:4, pp:361-373 1984
- Carlson, R. H. (2005). "A Brief History of Property Tax", *IAAO Conference on Assessment Administration in Boston*, Fair and Equitable 2.
- Case, K. E. (2008). “Musgrave’s Vision of The Public Sector. The Complex Relationship Between Individual, Society and State in Public Good Theory”, *Journal of Economics and Finance*, Vol: 32, pp:348-355.
- Chaabouni, S. and Abednadher, C. (2014). “The Determinants of Health Expenditures in Tunisia: An ARDL Bounds Testing Approach”, *International Journal of Information Systems in the Service Sector (IJISSS)*, Vol: 6, Issue: 4, pp:60-72.
- Chipaumire, G., Ngirande, H. And Ruswa, Y. (2014). “The impact of government spending on economic growth: case South Africa”. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Vol: 5, Issue:1.
- International Monetary Fund (1995). *Unproductive Public Expenditures: A Pragmatic Approach to Policy Analysis*, IMF Pamphlet Series, No.48.

- Coase, R. H. (1960). "The Problem of Social Cost", *Journal of Law and Economics*, Vol: 3, pp. 1-44
- Cockle, P. (1985). *Public Expenditures Policy 1985-86*, St. Martin's Press, New York.
- Coen, R. M., Hickman, B. G., Goldfeld, S. M. and Tobin, J. (1987). "Keynesian and Classical Unemployment in Four Countries", *Brookings Papers on Economic Activity*, Vol: 1, pp: 123-206.
- Congdon, T. (2007). *Keynes, the Keynesians and Monetarism*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
- Cowell, F. A. (2015). *Income Distribution and Inequality. In The Elgar Companion to Social Economics*, Second Edition. Edward Elgar Publishing.
- Cura, S. (2003). "Türkiye'de Mali Şeffaflığı Sağlamaya Yönelik Bir Uygulama: Analitik Bütçe Sınıflandırılması", *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 1, ss:139-154.
- Çalışkan, Ş. (2010). "Türkiye'de Beşeri Sermaye Harcamaları ve İnsani Gelişmişlik", *The Journal of Industrial Relations & Human Resources*, Cilt: 12, Sayı: 1.
- Çalışkan, Ş., Karabacak, M. ve Meçik, O. (2013). "Türkiye'de Eğitim-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1923-2011 (Kantitatif bir yaklaşım)", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 21, ss:29-48.
- Çankaya, M. (2018). "Türkiye'deki Toplam Sağlık Harcamaları Artışının Nedeni İstihdam Olabilir Mi?", *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, ss:135-141.
- Çataloluk, C. (2014). "Çevre Sorunlarının Önlenmesinde Vergi Politikası", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 9/8, pp. 21-34.
- Çavuşoğlu, T. (2005). "Vergi Gelirleri ve Kamu Harcamaları Açısından Enflasyon: Tanzi ve Ters Tanzi Etkileri", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:7/3, ss:35-52.
- Çayın, M. and Yapraklı, S. (2018). *Defence Expenditures, Economic Growth and Current Account Deficit: Analysis of Causality on Turkey*, *Empirical Studies on Growth*, Edit: Gökhan Karhan, Mücahit Çayın, Yunus Aşçı, Gazi Kitabevi.

- Çelik, C. ve Küçükkale, Y. (2018). “İşgücü Piyasasına Yönelik Histeri Etkisi: Ratchet Modeli İle Türkiye Örneği”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, ss:21-40.
- Çetintaş, H. ve Bicil, İ. M. (2015). “Elektrik Piyasalarında Yeniden Yapılanma ve Türkiye Elektrik Piyasasında Yapısal Dönüşüm”, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, ss:1-15.
- Çevik, S. ve Demir, M. (2005). “Devletin Düzenleyici Rolü ve Regülasyon Teorileri”, *Öneri Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 23, ss:249-257.
- Dada, M. A. (2013). “Composition Effects of Government Expenditure on Private Consumption and Output Growth in Nigeria: A Single-Equation Error Correction Modelling”, *Romanian Journal of Fiscal Policy*, Vol: 4, Issue: 2, pp:18-34.
- Dandan, M. (2011). “Government Expenditures and Economic Growth in Jordan”, *International Conference on Economics and Finance Research*, 4, 467-471.
- Datta-Chaudhuri, M. (1990). “Market Failure and Government Failure”, *Journal of Economic Perspectives*, Vol: 4, Issue: 3, pp:25-39.
- Demircan, E. S. (2005). “Karşılaştırmalı Bir Perspektiften Kamu Mali Yönetiminde Türk Bütçe Sistemi ve Analitik Bütçe Sistemine Geçiş”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 25, ss:60-69.
- Deolalikar, A. B. (2008). *Lessons From the World Bank’s Public Expenditure Reviews, 2000-2007, For Improving The Effectiveness of Public Spending*.
- Devadas, S. and Loayza, N. (2018). “When is a Current Account Deficit Bad?”, *World Bank Research and Policy Briefs*, (130415).
- Devarajan, S. and Shaikh, I. H. (1998). “The Combined Incidence of Taxes and Public Expenditures in the Philippines”, *World Development*, Vol: 26, Issue: 6, pp:963-977.
- Devarajan, S., Swaroop, V. And Zou, H. F. (1996). “The Composition of Public Expenditure and Economic Growth”, *Journal of Monetary Economics*, Vol: 37, Issue: 2, pp:313-344.
- Devrim, F. (1998). *Kamu Maliyesine Giriş*, İzmir, Anadolu Matbaacılık.

- Dhoro, N. L. (2011). "Economic Determinants of Public Health Care Expenditure in Zimbabwe", *Int. J. Eco. Res*, Vol: 2, Issue: 6, pp:13-25.
- Dinler, Z. (2009). *İktisada Giriş*, Ekin Kitabevi Yayınları, 15. Baskı, Bursa.
- Dluhosch, B. and Zimmermann, K. W. (2006). "Some Second Thoughts on Wagner's Law", *Diskussionspapier*, Issue: 54.
- Dobrescu, M. (2012). "The New Keynesian Approach to Business Cycle Theory: Nominal and Real Rigidities", *International Journal of Economic Practices and Theories*, Vol: 2, Issue: 1, pp:13-22.
- Doğan, H. G., Gürler, A. Z. Ve Ağcadağ, D. (2014). "Hedonik Tüketim Alışkanlıkları Üzerine Etkili Faktörlerin Değerlendirilmesi (Tokat İli Örneği)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 30. ss: 69-77.
- Dunne, J. P. and Smith, R. (1990). "Military Expenditure and Employment in the OECD", *Defence Economics*, 1: 57-73.
- Durgun, Ö. ve Timur, M. C. (2017). "Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 54, ss:126-137.
- Durkaya, M. ve Ceylan, S. (2016). "İşsizliğin Azaltılmasında Kamu Kesimi Büyüklüğünün Rolü", *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Cilt: 53, Sayı 615.
- Effendie, A. S. and Dalam, D. (2015). "The Effect of Government Capital Expenditure and Private Investment on Social Welfare", *Journal of Economics and Sustainable Development*, Vol: 6, No: 14. pp:202-216.
- Elveren, A. Y. (2013). "Gelir Dağılımı Çalışmaları İçin Bir Alternatif: Texas Üniversitesi Eşitsizlik Projesi Veri Setleri", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 2.
- Erbeyin, E. E. ve Özpençe, Ö. (2014). "Borçlanma Politikaları Işığında Türkiye'deki Borçlanma Stratejisinin Hukuksal Değerlendirilmesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7, Sayı: 31, ss:734-744.
- Erdem, E. and Tugcu, C. T. (2012). "Higher Education and Unemployment: a Cointegration and Causality Analysis of the Case of Turkey.", *European Journal of Education*, Vol: 47, Issue: 2, pp:299-309.

- Erdinç, Z. (2008). “İkiz Açıklar Hipotezinin Türkiye’de 1950–2005 Yılları Arasında Eşbütünleşme Analizi ve Granger Nedensellik Testi ile İncelenmesi”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:8, Sayı:1, ss: 209-220.
- Erdugan, F. ve Özçelik, Ö. (2020). “Savunma Harcamaları ve İstihdam İlişkisi: Panel Veri Analizi”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, ss:152-168.
- Erdugan, F. ve Özçelik, Ö. (2020). “Savunma Harcamaları ve İstihdam İlişkisi: Panel Veri Analizi”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, ss:152-168.
- Eren, M. (2012). “Gelir Dağılımı Bozukluğu ve Vergi Gelirlerine Etkisi”, *Vergi Raporu*, Sayı: 152.
- Esen, E. ve Yıldırım, K. (2020). “Post Keynesyen Eknoominin Metodolojik Temeller”, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, ss:147-160.
- European Commission (2011). *Manual on Sources and Methods for the Compilation of COFOD Statistics*, European Union.
- Ezirim, C., Muoghalu, M. and Elike, U. (2008). “Inflation Versus Public Expenditure Growth in the US: An Empirical Investigation”, *North American Journal of Finance and Banking Research*, Vol: 2, Issue: 2, pp: 26-40.
- Feldmann, H. (2006). “Government Size and Unemployment: Evidence From Industrial Countries”, *Public Choice*, Vol:127, Issue: .3-4, pp: 451-467.
- Fidan, H. (2013). “İktisadi Açıdan Bilgi Kavramı ve Bilgi Kavramına Yaklaşımlar Üzerine Bir İnceleme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 9, ss:94-104.
- Ford, R. and Laxtion, D. (1999). “World Public Debt and Real Interest Rates”, *Oxford Review of Economy Policy*, Vol: 15, Issue: 2.
- Frank, T. (2006). *An Economic History of Rome*. Cosimo, Inc..
- Genberg, H. (1988). *The fiscal deficit and the current account: Twins or distant relatives?*. Reserve Bank of Australia.
- Giray, F. (2004). “Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı:1, ss:181-199.

- Goni, E., Lopez, J. H. And Serven, L. (2011). “Fiscal Redistribution and Income Inequality in Latin America”, *World Development*, Vol: 39, Issue: 9, pp: 1558-1569.
- Göker, Z. ve Dane, K. (2013). “Tam İstihdamın Sağlanmasında Maliye Politikasının Rolü ve Post-Keynesyen Çözüm Önerileri”, *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 26.
- Görkem, H. ve Işık, S. (2006) “Türkiye’de Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki (1968-2006)”, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 2, ss:405-24
- Gül, E. ve Torusdağ, M. (2020). “Savunma Harcamaları Cari Açık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”, *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, Cilt: 9, Sayı: 3.
- Güleç, C. (2015). “Thorstein Veben ve Gösterişçi Tüketim Kavramı”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 38, ss:62-82.
- Günana, T. (2004). *The Relationship Between Defense Spending and Inflation: An Emprical Analysis for Turkey*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), The Department of Management Bilkent University.
- Güran, M. C. ve Oğuz, S. (2010). “Kamu Ekonomisi Alanında Geçmişten Günümüze Yaşanan Gelişmeler ve Geleceğe İlişkin Beklentiler”, *Maliye Dergisi*, Cilt: 59, Sayı: 158, ss:75-102.
- Güven, D., Şimşek, T. ve Güven, A. (2018). “Sağlık Yönetimi Kapsamında Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: MENA Ülkeleri Üzerine Bir Panel Regresyon Analizi”, *Sosyoekonomi*, Cilt: 26, Sayı: 37, ss:33-55.
- Habanabakize, T. and Muzindutsi, P. F. (2018). “Analysis of the Keynesian Theory of Employment and Sectoral Job Creation: The Case of the South African Manufacturing Sector”, *Folia Oeconomica Stetinensia*, Vol: 18, Issue: 1, pp:123-143.
- Hagen, J. (1968). *Program Budgeting*, Center for the Study of Evaluation, UCLA Graduate School of Education, Los Angeles.

- Hazman, G. G. (2011). “Türkiye’de Gelir Dağılımında Adalet ve Sosyal Güvenlik Harcamaları Arasındaki Nedensellik İlişkisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, ss: 205-216.
- Helbling, T. (2010). “What Are Externalies”, *Finance and Development* (20.04.2020 <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/.../pdf/basics.pdf>).
- Herlitz, L. (1964). “The Concept of Mercantilism”, *Scandinavian Economic History Review*, Vol: 12, Issue: 2, pp: 101-120.
- Hershberger, S. L. (2003). “The Growth of Structural Equation Modelling: 1994-2001”, *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, Vol: 10, Issue: 1, pp: 34-46.
- Holden, S. ve Sparrman, V. (2011). “Do Government Purchases Affect Unemployment?”, *CESifo Working Paper Series*, 3482, pp: 1-41.
- Holtfrerich, C. L. (2013). “Government Debt in Economic Thought of The Long 19th Century”, *Free University Berlin, School of Business & Economics*.
- Hox, J. J. and Bechger, T. M. (1998). “An Introduction to Structural Equation Modelling”, *Family Science Review*, Vol: 11, pp: 354-373.
- Huang, J. T. and Kao, A. P. (2005). “Does Defence Spending Matter to Employment in Taiwan?” *Defence and Peace Economics*, 16, 101–115.
- Humphrey, T. M. (1975). “A Monetarist Model of The Inflationary Process”, *Economic Review*, Vol: 61, pp:13-23.
- Humphrey, T.M. (1974). “The Quantity Theory of Money: Its Historical Evolution and Role in Policy Debates Letter on Monetary Policy” *Federal Reserve Bank Of Richmond Economic Review*, Vol.60, pp: 2-19.
- Hung-Pin, L., Wang, T. L. and Yang, C. L. (2016), “Further Causality Evidence on Arms Race, Inflation and Economic Growth”, *Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research*, Vol: 50, Issue: 2, pp:123-137.
- International Monetary Fund (2014). *Government Finance Statistics Manual 2014*, Washington.

- İdikut Özpençe, A. & Ergen, E. (2017). “Kamu Harcamaları ve Dış Ticaret Açıkları İlişkisi: Türkiye Örneği”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 4.
- İlgün, M. F. (2015). “Kamu Sosyal Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkelerine Yönelik Panel Veri Analizi”, *DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 4, ss:493-516.
- İnançlı, S., Figan, T. ve Dilek, S. (2020). “Doğal Tekeller ve Türkiye Enerji Piyasasında Regülasyonlar”, *Journal of Original Studies*, Cilt: 1, Sayı: 2, ss:141-154.
- Jackson, E. A. and Jabbie, M. (2019). “Understanding Market Failure in The Developing Country Context”, In *Decent Work and Economic Growth: Encyclopedia of Sustainable Development Goals*, Cham: Springer Nature Switzerland, pp:1-10.
- Jao, C. C. (2000). “The Impact of Tax Revenue and Social Welfare Expenditure on Income Distribution in Taiwan”, *Journal of the Asia Pacific Economy*, Vol: 5, Issue: 1-2, pp: 73-90.
- Johnson, H. G. (1971). *Public Expenditure*, The Macmillian Press, London.
- Kalkavan, H. ve Ersin, İ. (2020). “Sosyal Harcamalar ile Gelir Dağılımı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Oecd Üzerine Bir Uygulama”, *Sosyal Güvençe*, Sayı: 17, ss:265-282.
- Kanca, O. ve Bayrak, M. (2015). “Kamu Harcamaları Bileşenleri ile İşsizlik Arasındaki İlişki (Türkiye Örneği)”, *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt:1, Sayı: 2, ss:55-74.
- Kar, M. ve Taban, S. (2003). “Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 58, Sayı: 3, ss:145-169.
- Karagol, E. and Palaz, S. (2004). “Does Defence Expenditure Deter Economic Growth in Turkey? A Cointegration Analysis”, *Defence and Peace Economics*, Vol: 15, Issue: 3, pp:289-298.

- Karakurt, B., Şentürk, S. H. Ve Şahingöz, B. (2018). “Türkiye’de Savunma Harcamalarının Enflasyon Üzerindeki Etkisi: Yapısal Kırılmalı Eşbütünlüşme Analizi”, *Maliye Dergisi*, Sayı: 175, 154-170.
- Karayılmazlar, E. ve Özgün, M. (2019). “Tasarruflar ile Dış Borçlar Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi: Türkiye Örneği”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 37, Sayı: 3, ss:489-516.
- Kargı, V. ve Yüksel, C. (2010). “Çevresel Dışsallıklarda Kamu Ekonomisi Çözümleri”, *Maliye Dergisi*, Sayı: 159, ss. 183-202.
- Kastanakis, M. ve Balabanis, G. (2011). “Bandwagon, Snob and Veblen Effects in Luxury Consumption”, in *NA – Advances in Consumer Research*, Vol: 38.
- Kayalıdere, G. ve Şahin, H. (2014). “Sosyal Devlet Anlayışı Çerçevesinde Türkiye’de Sosyal Koruma Harcamalarının Gelişimi ve Yoksulluk”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, ss: 57-75.
- Kelly, T. (1997). “Public Expenditures and Growth”, *Journal of Development Studies*, Vol: 34, Issue: 1, pp: 60-84.
- Kesbiç, C. Y., Baldemir, E. ve Bakımlı, E. (2005). “Bütçe Açıkları ile Parasal Büyüme ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye için Bir Model Denemesi”, *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. Sayı: 11/2, ss: 27-40.
- Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest, and Money*, Macmillan, London.
- Kılıç, N. Ö. ve Beşer, M. (2018). “Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Merkezi ve Doğu Avrupa (ceec) Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi”, *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, Vol: 23, Issue: 2, pp:373-382.
- Kızılkaya, O. ve Koçak, E. (2014). “Kamu Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Seçilmiş OECD Ülkeleri Üzerine Bir Panel Veri Analizi”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, ss:18-32.
- Kinsella, D. (1990). “Defence Spending and Economic Performance in The United States: A Causal Analysis”, *Defence Economics*, Vol: 1, Issue: 4, pp:295-309.
- Kirmanoglu, Hülya, 2011, *Kamu Ekonomisi Analizi*, 3. Baskı, İstanbul, Beta.

- Knight, M., Loayza, N. and Villanueva, D. (1996). "The Peace Dividend: Military Spending Cuts and Economic Growth", *Staff Papers*, International Monetary Fund, 43, 1.
- Kurz, H. D. and Salvadori, N. (1998). *Classical Political Economy*, The Elgar Companion to Classical Economics, Vol: 2, pp: 159-64.
- Kuştepli, Y. R. (2001). "An Empirical Investigation of the Feldstein Chain for Turkey", *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Vol: 2, Issue: 1, pp: 99-108.
- Lanza, V. (2012). *The Classical Approach to Capital Accumulation: Classical Theory of Economic Growth*.
- Lavrinovicha, I., Lavrinenko, O. and Teivans-Treinovskis, J. (2015). "Influence of Education On Unemployment Rate and Incomes of Residents", *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 174, pp:3824-3831
- Lerner, A. P. (1943). "Functional Finance and The Federal Debt", *Social Research*, Vol: 10, Issue: 1, pp:38-51.
- Lessmann, S. (1987). *Budgetary Politics and Elections: An Investigation of Public Expenditures in West Germany*, European University Institute, Berlin.
- Lila, N. K. (2020). "Neoklasik İktisat Teorisi", *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, Cilt: 6, Sayı: 2, ss: 242-248.
- Lindauer, D. L. and Mundial, B. (1988). *The Size and Growth of Government Spending*. World Bank Working Papers.
- Lindert, K., Skoufias, E. and Shapiro, J. (2006). "Redistributing Income To The Poor And The Rich: Public Transfers in Latin America and the Caribbean", *Social Safety Nets Primer Series: 203*.
- Chih-HL, L., Hsu, C. and Younis, M. Z. (2008). "The Association between Government Expenditure and Economic Growth: The Granger Causality Test of the US Data, 1974-2002", *Journal of Public Budgeting, Accounting and Financial Management*, Vol: 20, Issue: 4, pp: 439-52.
- Loizides, J. and Vamvoukas, G. (2005). "Government Expenditure and Economic Growth: Evidence From Trivariate Causality Testing", *Journal of Applied Economics*, Vol: 8, Issue:1, pp: 125-152.

- Lucas, J. R. E. (1990). "Supply-side Economics: An Analytical Review", *Oxford Economic Papers*, Vol: 42, Issue: 2, pp: 293-316.
- Lucas, R. E. (1988). "On the mechanics of economic development. Journal of Monetary Economics", *Journal of Monetary Economics*, 22, pp:3-42.
- Lusting, N. (2015). "Government Spending on Education and Health: Evidence from Thirteen Developing Countries in the Commitment to Equity Project", *CEQ Working Paper*, Issue: 30, pp:1-30.
- Magazzino, C. (2011). "The Nexus Between Public Expenditure and Inflation in the Mediterranean Countries", *MPRA Paper No. 28493*.
- Magazzino, C., Giolli, L. and Mele, M. (2015). "Wagner's Law and Peacock and Wiseman's Displacement Effect in European Union Countries: A Panel Data Study", *International Journal of Economics and Financial Issues*, Vol: 5, Issue: 3, pp:812-819.
- Mammadov, F. (2008). *Bütçe Açıklarının Finansmanı ve Makroekonomik Etkileri: Azerbaycan Örneği (1992-2006)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Mangır, F. (2012). "Türkiye için İkiz Açıklar Hipotezi Testi (1980-2011)", *Niğde Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, ss: 136-149.
- Mankiw, N. G., Romer, D. and Weil, D. N. (1992). "A Contribution to the Empirics of Economic Growth", *The Quarterly Journal of Economics*, Vol: 107, Issue: 2, pp:407-437.
- Mazrouei, Al. and Nejme, E. (2012). "The Impact of Public Expenditure in Gross Domestic Product: An Empirical Study on the United Arab Emirates Through the Period (1990-2009)", *Damascus University Journal for Economic and Legal Science*, Vol: 28, Issue: 1, pp:611-650.
- Meerman, J. (1979). *Public Expenditure in Malaysia: Who Benefits and Why*, Oxford University Press, New York.
- Mehrara, M., Soufiani, M. B. and Rezaei, S. (2016). "The Impact of Government Spending on Inflation Through The Inflationary Environment, STR Approach", *World Scientific News*, 37, pp:153-167.

- Memon, I. A., Kalhor, M. S. and Payne, A. (2013). “Wavelet Coherence Analysis of Change Blindness”, *Mehran University Research Journal of Engineering & Technology*, Vol: 32, Issue: 1.
- Mercan, M. ve Göçer, İ. (2012). “Zamanlararası Dış Denge ve Optimizasyon Yaklaşımları Çerçevesinde Türkiye’de Cari Açığın Sürdürülebilirliği”, *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 24, ss: 3-31.
- Mill, J. S. (1848). *Principles of Political Economy*, Project Gutenberg License, (Ebook 30107), <http://www.gutenberg.org/license> (17.03.2021)
- Mohammadi, T. and Maleki, B. (2012). “The Effect of Government Expenditure Composition on Economic Growth: Evidence on ECO Countries”, *Economics and Finance Review*, Vol: 2, Issue: 5, pp:14-21.
- Mundell, R. A. (1963), “Capital Mobility and Stabilization Policy Under Fixed and Flexible Exchange Rates”, *The Canadian Journal of Economics and Political Science*, Vol: 29, Issue: 4, pp: 475-485.
- Muritala, T. and Taiwo, A. (2011). “Government Expenditure and Economic Development: Empirical Evidence From Nigeria”, *European Journal of Business and Management*, Vol 3, Issue: 9, pp:18-28.
- Musgrave, R. A. (1959). *The Theory of Public Finance*, McGraw-Hill Book.
- Naghdy, G. A., Wang, J. and Ogunbona, P. O. (1996). “Texture Analysis Using Gabor Wavelets. In Human Vision and Electronic Imaging”, *International Society for Optics and Photonics*, Vol. 2657, pp:74-85.
- Narayan, S., Narayan, P. K. and Mishra, S. (2010). “Investigating the Relationship Between Health and Economic Growth: Empirical Evidence From a Panel of 5 Asian Countries”, *Journal of Asian Economics*, 21, 401-411.
- Newton, K. and Karran, T. J. (1985). *The Politics of Local Expenditure*, Machmillan Publishers, London.
- Nordås, H. K. (2000). *The Role of Government in Growth and Income Distribution: The Case of Botswana*. Chr. Michelsen Institute.

- Noyan, E. ve Özpençe, A. İ. (2021). “Kamu İç Borç Stoku ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1980-2020 Türkiye Örneği”, *Journal Of Public Economy And Public Financial Management*, Cilt: 1, Sayı: 1.
- Obstfeld, M. (1981). “Aggregate Spending and The Terms of Trade: Is There a Laursen-Metzler Effect”, *The Quarterly Journal of Economics*, pp:251-270
NBER Working Paper No:686.
- Ogundipe, M. A. and Lawal, N. A. (2011). “Health Expenditure and Nigerian Economic Growth”, *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, Issue: 30.
- Olivera, J. H. G. (1964). “On Structural Inflation and Latin-American ‘Structuralism’”, *Oxford Economic Papers New Series*, Vol: 16, Issue: 3, pp: 321-332.
- Olulu, R. M., Erhieyovwe, E. K. and Andrew, U. (2014). “Government Expenditures and Economic Growth: The Nigerian Experience”, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Vol: 5, Issue: 10, pp:89-94.
- Özbaran, H. (2004). “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Son Beş Yılına Harcama Türlerine Göre İncelenmesi”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 53.
- Özcan, P. M., Tepekule, U. And Kayalidere, G. (2016). “Eğitim kalitesinin genç işsizliği ile ilişkisi: PISA Test Sonuçları Üzerinden Bir Değerlendirme”, *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, ss:89-113.
- Özpençe, A. İ. (2007). "Rekabet Gücünün Arttırılmasında Kümelenmeye Dayalı Kobi Politikaları." *KOBİ’ler ve Verimlilik Kongresi Kitabı*.
- Özpençe, A. İ. (2016). Analysis of the Relationship Between Inflation and Economic Growth in Turkey”, *Journal of Economics Finance and Accounting*, Vol: 3, Issue: 3, pp:180-191.
- Özpençe, A. İ. (2017). “Türkiye’de 1980 Sonrası Kamu Harcamaları, Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (28), 31-41.
- Özpençe, Ö. (2014). “Dijital Kamusal Mallar”, *Sosyo Ekonomi*, Cilt: 22, Sayı: 22, ss. 57-80.

- Özpençe, Ö. ve Mercan, N. (2020). “The Relationship Between Tax Burden and Economic Growth: Turkey Case”, *Journal of Business Economics and Finance*, Vol: 9, Issue: 2, pp:143-154.
- Özsoy, O. (2008). “Defence Spending and the Macroeconomy: The Case of Turkey”, *Defence and Peace Economics*, Vol: 19, Issue: 3, pp:195-208.
- Öztürk, N. (2004). “Piyasa Başarısızlıkları”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 21, ss. 173-187.
- Öztürk, N. (2016). *Kamu Maliyesi*, 3. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Pal, D. and Mitra, S. K. (2019). “Oil PRICE and Automobile Stock Return Co-Movement: A Wavelet Coherence Analysis”, *Economic Modelling*, Vol: 76, pp:172-181.
- Parry, M. and Gridilian, G. (2015). “Administrative Classification of Budget: Practical Experience of Reform in Tajikistan”, *International Journal on Government Financial Management*, Vol: 15, Issue: 1.
- Pattichis, C. (2004). “Budget and Trade Deficits in Lebanon”, *Applied Economics Letters*, Issue: 11, pp: 105-108.
- Pekin, T. (2000). *Makroekonomi*, (4.Baskı), Bilgehan Basımevi, İzmir.
- Phelps, E. S. (1973). “Inflation in the Theory of Public Finance”, *The Swedish Journal of Economics*, pp:67-82.
- Pigou, A. C. (1947). *A Study in Public Finance, Third Edition*, Macmillan Press, New York.
- Psacharaopulos, G. (1984). *The Contribution of Education to Economic Growth: International Comparisons*, The Economic Value of Education: Studies in the Economics of Education, Cambridge: Edward Elgar Publishing Limited, (1992).
- Pula, L. and Elshani, A. (2018). “Role of Public Expenditure in Economic Growth: Econometric Evidence From Kosovo 2002–2015”, *Baltic Journal of Real Estate Economics and Construction Management*, Vol: 6, Issue: 1, pp:74-87.
- Qiong, L. and Junhua, H. (2015), “Military Expenditure and Unemployment in China”, *Procedia Economics and Finance*, Sayı: 30, ss:498-504.

- Rathinasamy, M., Agarwal, A., Parmar, V., Khosa, R. and Bairwa, A. (2017). "Partial Wavelet Coherence Analysis For Understanding The Standalone Relationship Between Indian Precipitation and Teleconnection Patterns", *arXiv preprint arXiv:1702.06568*.
- Riasat, S., Atif, R. M. and Zaman, K. (2011). "Measuring The Impact of Educational Expenditures on Economic Growth: Evidence from Pakistan", *Educational Research*, Vol: 2, Issue: 13, pp:1839-1846.
- Ricardo, D. (1817). *On the Principles of the Political Economy and Taxation*, Cambridge University Press, 1951, Cambridge.
- Ricardo, D. (2001). *On the Principles of Political Economy and Taxation*, (Third Edition 1821), Batoche Books, Kitchener.
- Romer, P. M. (1986). "Increasing Returns and Long-Run Growth", *The Journal of Political Economy*, Vol: 94, Issue: 5, pp:1002-1037.
- Romer, P. M. (1990). "Endogenous technological change. Journal of Political Economy", *International Library Of Critical Writings In Economics*, Vol: 98, Issue: 5, pp:71-102,
- Rufael, Y. W. (2001). "Causality between Defence Spending and Economic Growth The Case of Mainland China", *A comment Journal of Economic Studies*, Vol: 28, Issue:3, pp:227
- Sabra, M. M. (2016). "Government Size, Country Size, Openness and Economic Growth in Selected MENA Countries", *International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research*, Vol: 9, Issue: 1, pp:39-45.
- Sakal, M. ve Şahin, E. A. (2009). "Anayasal İktisat", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 1.
- Samuelson, P. A. (1954). "The Pure Theory of Public Expenditure", *The Review of Economics and Statistics*, Vol: 36, Issue: 4, pp. 387-389.
- Saraçoğlu, B. (1998). "Mali Açıkların Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Rolü ve Enflasyonla Mücadelede Etkili Politikaların Seçimi", *Ortadoğu Teknik Üniversitesi Gelişme Dergisi*, Sayı: 25/2, ss.:329-359.

- Sarlo, C., Clemens, J. and Emes, J. (2017). "Income Inequality Measurement Sensitivities", *Towards a Better Understanding of Income Inequality in Canada*, 25.
- Savaşan, F. (2014). *Kamu Ekonomisi*, (4. Baskı), Dora Yayınevi, Bursa.
- Savaşan, F. (2020). *Kamu Ekonomisi*, 9.Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Saygılı, S., Cihan, C. and Yavan, Z. A. (2005). "Human Capital And Productivity Growth: A Comparative Analysis Of Turkey.", *METU Studies in Development*, Vol: 32, Issue: 2, pp:489-516
- Sayın, F. (2012), "Türkiye'de 1988-2010 Döneminde Eğitim ve Büyümenin Genç İşsizliğine Etkisinin Analizi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 4, ss:33-53.
- Schumacher, E. R. and Lomax, G. R. (2004). *A Beginner's Guide To Structural Equation Modeling*, (3. Edition), Routledge Taylor & Francis Group, New York.
- Selowsky, M. (1979). *Who Benefits from Government Expenditures?*, Published for the World Bank Oford Universty Press, World Bank, Washington D.C.
- Selvanathan, S. and Selvanathan, E. A. (2014). "Defence Expenditure and Economic Growth: A Case Study of Sri Lanka Using Causality Analysis", *International Journal of Development and Conflict*, Vol: 4, Issue: 2, pp:69-76.
- Sevinç, E. (2016). "Türkiye'de Cari Açık ve Bütçe Açığı Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi", *Bankacılar Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 96, ss: 79-101.
- Sezgin, S. ve Yıldırım, J. (2002). "The Demand for Turkish Defence Expenditure", *Defence and Peace Economics*, Vol: 13, Issue: 2.
- Sezgin, S. (1997). Country Survey X: Defence Spending in Turkey. *Defence and Peace Economics*, Vol: 8, Issue: 4, pp:381-409
- Sezgin, S. (2004). "An Empirical Note on External Debt and Defence Expenditures in Turkey", *Defence and Peace Economics*, Vol: 15, Issue: 2, pp:199-203.
- Shah, A. (Ed.). (2007). *Budgeting and Budgetary Institutions*, The World Bank.

- Sinn, H. W. and Cnossen, S. (2003). *Public Finance and Public Policy in The New Century*, The MIT Press, London.
- Sirkeci, O. ve Abdula, M. S. (2015). “Ortadoğu Uygarlıklarında Vergi Uygulamaları”, *International Journal of Social Sciences and Education Research*, Vol: 1, Issue: 14, pp: 1239-1252.
- Smith, A. (1776). *The Wealth of Nations / Ulusların Zenginliği*, Çev. Haldun Derin (2006), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Spahn, P. (2016). “New Classical Macroeconomics”, *In Handbook on the History of Economic Analysis Vol: 2*, Edward Elgar Publishing.
- Starr, H. (1984), “The Relationship between Defense Spending and Inflation”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol:28, Issue: 1, pp:103-122.
- Stiglitz, J. E. (2000). *Economics of the Public Sector*, Third Edition, Norton & Company Press, New York.
- Şahin, M.ve Özenç, Ç. (2007), “Kamu Harcamaları ile Makroekonomik Değişkenler Arasındaki Nedensellik İlişkileri”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, ss:199-225.
- Şahinöz, A. (2001). “Tarım Politikaları ve Rekabet”, Perşembe Konferansları.
- Şantaş, G., Demirgil, B. and Şantaş, F. (2019). “Sağlık Harcamaları-Gelir Dağılımı İlişkisi: Türkiye İçin Bir Ardl Sınır Testi Yaklaşımı”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 1, ss:412-427.
- Şen, A. ve Bingöl, N. (2018). “Sağlık Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı:1, ss:89-106.
- Şengür, M. (2020). “Tersine Dönen Emek Arz Eğrisi: Türkiye Sınaması”, *Journal of Yaşar University*, Cilt: 15, Sayı: 58, ss. 304-312.
- Şimşek, M. (1993). “Askeri Harcamaların Ekonomik Etkileri”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 338, 5.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları*, Ekinoks Yayınları, Ankara.

- Şimşir, C. N., Çundur, F., Bölükbaş, M. ve Alataş, S. (2015). “Türkiye’de Sağlık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt: 52, Sayı: 604, ss:43-54.
- Tabar, F. J., Najafi, Z. And Sistani Badooei, Y. (2017). “The Impact of Educational Expenditures of Government on Economic Growth of Iran”, *AD-minister*, Issue: 30, pp: 217-235.
- Tanzi, V. (1997). “The Changing Role Of The State in The Economy: A Historical Perspective”, *International Monetary Fund, Fiscal Affairs Department, WP/97/114*.
- Tanzi, V. (2000). *The Role of The State and The Quality of The Public Sector*, International Monetary Fund Working Paper.
- Taşkaya, S. ve Demirkıran, M. (2016). “Enflasyon, Gelir ve Sağlık Harcaması Arasındaki Nedensellik İlişkisi”, *TAF Preventive Medicine Bulletin*, Cilt: 15, Sayı:2, ss:127-131.
- Taylor, J. B. (1993). “Discretion Versus Policy Rules in Practice”, *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, Vol: 39, pp:195-214.
- Terzi, H. (1998). “Kamu Harcamaları ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme”, *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, Sayı: 142, ss:67-78.
- Teyyare, E. ve Sayaner, K. (2018). “Türkiye’de Gelir Eşitsizliğinin Maliye Politikası Araçları Ve Kurumsal Faktörler Açısından Analizi Ve Çözüm Önerileri”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 16.
- Tıraşoğlu, M. ve Yıldırım, B. (2012). “Yapısal Kırılma Durumunda Sağlık Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, *Electronic Journal of Vocational Colleges*, Vol: 2, Issue: 2, pp:111-117.
- Topal, M. H. (2017). “Türkiye’de Kamu Yatırımlarının İstihdam Üzerindeki Etkisi: Bölgesel Bir Analiz (2004-2016)”, *Global Journal of Economics and Business Studies*, Cilt: 6, Sayı: 12, ss: 186-204.
- Townsend, N. and Severine, D. (2006). “Public Goods, Global Goods and The Common Good”, *ESRC Research Group on Welbeing in Developing Countries*.

- Tunca, Z. (2005). *Makro İktisat*, (4. Baskı), Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Turgut, M., Ağırbaş, İ. Ve Aldoğan, U. (2017). “Relationship Between Health Expenditure and Inflation in Turkey”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Vol: 5, Issue: 50, pp:289-299.
- Türkay, O. (1986). *Mikro İktisat Teorisi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Türkiye Ekonomi Kurumu (2005). *Türkiye’ de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme*, Ankara
- Uçan, O. ve Atay, S. (2016). “Türkiye’de Sağlık Harcamaları ve Büyüme Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme”, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 3, ss:215-222.
- Uçan, O. ve Yeşilyurt, H. (2016). “Türkiye’de Eğitim Harcamaları ve Büyüme İlişkisi”, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2, ss:179-185.
- Ulu, M. İ. (2018). “The Effect of Government Social Spending on Income Inequality in OECD: A Panel Data Analysis”, *International Journal of Economics Politics Humanities and Social Sciences*, Vol: 1, Issue: 3, pp:184-202.
- Uluatam, Ö. (1995). *Makro İktisat*, (8.Baskı), Savaş Kitap ve Yayınevi, Ankara.
- Uluatam, Ö. (2014). *Kamu Maliyesi*, (13. Baskı), İmaj Yayınları, Ankara.
- Ulusoy, A., Karakurt, B. ve Akbulut, E. (2015). “Eğitim Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye’de Yükseköğretimin Gelir Eşitsizliğini Giderici İşlevi”, *Maliye Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, ss:45-75.
- Ulusoy, A. ve Yiğit, N. (2016). “Türkiye’de Kamu Harcamaları Enflasyon İlişkisinin Ampirik Analizi: 1990-2015 Dönemi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, ss: 375-390.
- Uzay, N. (2002). “Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği (1970-1999)”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:19, ss: 151-172.
- Uzgoren, E. and Guney, T. (2012). “The Snop Effect in The Consumption of Luxury Goods”, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Issue: 62, pp. 628-637.

- Üçler, G. (2017). “Türkiye’de Savunma Harcamaları ve İşsizlik Oranları: 1980-2014 Dönemi İçin Ekonometrik Bir Analiz”, *Journal of Yaşar University*, Cilt: 12, Sayı: 46, ss:161-170.
- Ürper, T. D. (2018). *Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Varquez, J. M., Moreno-Dodson, B. and Vulovic, V. (2012). “The Impact of Tax and Expenditure Policies on Income Distribution: Evidence From a Large Panel of Countries”, *Review of Public Economics*, Vol: 200, Issue: 4, pp:95-130.
- Veiga, L. D. J. A., Ferreira-Lopes, A. and Sequeira, T. N. (2016). “Public Debt, Economic Growth and Inflation in African Economies”, *South African Journal of Economics*, Vol: 84, Issue: 2, pp:294-322.
- Vieira, C. (2000). “Are Fiscal Deficits Inflationary? Evidence for the EU”, *Economic Research Paper*, 7, 1-16.
- Vyshnyak, O. (2000). “Twin Deficit Hypothesis: The Case of Ukraine”, *Kyiv: National University Kyiv, Mohyla Academy*.
- Wagner, A. (1883). “Three extracts on public finance”, (Çev. Nancy Cooke), R.A. Musgrave & A.T. Peacock (edt.), *Classics in the theory of public finance*. London: Macmillan, 1958.
- Wang, S. and Burton, A. A. (2011), “The Effect of Government Size on The Steady-State Unemployment Rate: A Dynamic Perspective”, *Working Paper Series*.
- Ward, D. and Michael, D. R. (1992). “Davis Sizing up the Peace Dividend: Economic Growth and Military Spending in the United States 1948-1996”, *American Political Science Review*, Vol: 86, Issue:3, pp:748-755.
- Webber, D. (2007). “Integrating Current and Development Budgets”, *OECD Journal on Budgeting*, Vol: 7, Issue: 2, pp:93-107.
- Wothke, W. (2010). *Introduction to Structural Equation Modelling Course Note*, American Institute of Research.
- Xu, Y., Su, C. W. and Tao, R. (2020). “Is Defense Spending Inflationary? Time-frequency Evidence from China”, *Defence and Peace Economics*, Vol: 31, Issue: 3, pp:361-375.

- Yaslıkaya, R. (2019). “Yerel Yönetimlerde Ölçek Ekonomisi: Teori, Kavram ve Tartışmalar”, *Liberal Düşünce Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 95, ss:163-192.
- Yayla, N. ve Yaraşır Tülümce, S. (2017). “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Bileşenleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Wagner Ya Da Keynes?”, *Social Sciences*, Cilt: 12, Sayı: 4, ss: 163-184.
- Yıldırım, E., Lopcu, K., Çakmaklı, S. ve Özkan, Ö. (2010). “Yeni Keynesyen Makroekonomik Bir Model: Türkiye Uyguması”, *Ege Akademik Bakış*, Cilt: 10, Sayı: 4, ss:1269-1277.
- Yıldırım, S. (2020). Sağlık Harcamaları ve Yatırımlarının Makroekonomik Göstergelerle İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.
- Yoshihara, N. (2006). Normative Economic Foundation for the Theory of Welfare State Policies. In *Workshop on “Real Freedom for All” with Van Parijs, Ritsumeikan University, Kyoto*.
- Yusufoğlu, A. & Özpençe, Ö. (2015). “Küresel Kamusal Malların Sunum ve Finansmanında Ortaya Çıkan Sorunlara Bir Çözüm Önerisi”, *International Journal of Human Sciences*, Cilt: 12, Sayı: 1, ss:15-35.
- Yüce, M. (2002). “Türkiye’de Gelir Dağılımı Bozukluğunun İzlenen Kamu Gelir ve Harcama Politikaları ile Bağlantısı”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 1, ss:1-36.
- Zhong, M., Chang, T., Tang, D. P. And Wolde-Rufael, Y. (2015). “The Causal Nexus Between Military Spending and Unemployment in The G7: A Bootstrap Panel Causality Test”, *Defence and Peace Economics*, Vol: 26, Issue:6, pp:609-622